

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**KAPİTALİZMİN YAŞAM MÜCADELESİ
ABD TİPİ PİYASA KAPİTALİZMİ VE ÇİN TİPİ
DEVLET KAPİTALİZMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Serpil KILIÇ

1050Y72207

İstanbul, 2013

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**KAPİTALİZMİN YAŞAM MÜCADELESİ
ABD TİPİ PİYASA KAPİTALİZMİ VE ÇİN TİPİ
DEVLET KAPİTALİZMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

**Serpil KILIÇ
1050Y72207**

Danışman: Prof. Dr. Kerem ALKİN

İstanbul, 2013

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Serpil KILIÇ'ın "Kapitalizmin Yaşam Mücadelesi ABD Tipi Piyasa Kapitalizmi ve Çin Tipi Devlet Kapitalizminin Karşılaştırılması" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Uluslararası Ticaret Yüksek Lisans tezi olarak (oybirliği / oyçokluğu) ile başarılı bulunmuştur.

	Adı – Soyadı	İmza
Tez danışmanı:	Prof. Dr. Kerem ALKİN
Jüri üyesi:	Doç. Dr. Ünal H. ÖZDEN
Jüri üyesi:	Doç. Dr. Hüseyin SAK

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

ÖNSÖZ

Tez konumun seçimi sırasında bana yol gösteren ve hazırladığım bu çalışma süresince bilgi ve deneyimi ile çalışmama destek veren tez danışmanım, değerli hocam Sn. Prof. Dr. Kerem ALKİN'e ve beni hep destekleyen, güvenen çok sevdiğim biricik aileme tüm kalbimle sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Serpil KILIÇ

ÖZET

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile dünya, ABD liderliğinde tek kutuplu bir döneme girmiştir. Piyasa kapitalizminin daha da güçlenmesine sebep olan küreselleşme olgusu da yine bu dönemde ABD liderliğinde küresel siyasi alan tek kutuplu bir alana dönüşmüş ve tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Ülkelerin arasında ticari ve finansal sınırların ortadan kalktığı bu model içerisinde, bu modele alternatif bir başka kapitalist ekonomi modeli de, devlet kapitalizmi adı altında bir süre sonra küresel kapitalizm aktörlerinin gündemine girmiştir.

Nitekim 2008'de ABD'de yaşanan ve tüm dünyayı etkileyen kriz sonrasında devlet kapitalizmi ile yönetilen ekonomilerin daha az zarar gördüğü gözlenmiştir. Bu kriz sonrasında devlet kapitalizmi yükselen yeni değer olma yolunda hızla ilerlemektedir.

Anahtar kelime: devlet kapitalizmi, piyasa kapitalizmi, küreselleşme, soğuk savaş, tek kutupluluk.

ABSTRACT

The United States, after the dissolution of the Soviet Union in 1991, remained as the only power in the world. The world has entered an era of single-pole. Lead to the emergence of market capitalism, globalization has influenced the entire world economy. Disappearance of borders in this system, this system is another alternative to the capitalist economy has started to rise. In 2008, the United States and the entire world in the aftermath of the crisis affecting the state-capitalism managed economies were less damaged. This state capitalism after the crisis, rising rapidly becoming the new value.

Key words: state capitalism, market capitalism, globalization, the cold war, a single polarity.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLO LİSTESİ	vii
GRAFİK LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
1. KAPİTALİZM OLGUSU	4
1.1. Kapitalizmin Tanımı	4
1.2. Kapitalizm Gelişim Süreci	10
2. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDAKİ DÖNEMDE DÜNYADA EKONOMİK VE SİYASİ DÖNÜŞÜM	15
2.1. Ekonomik Oluşumlar ve Dönüşüm	17
2.2. Siyasal Oluşumlar ve Dönüşüm	23
3. ABD' NİN EKONOMİK VE SİYASİ YAPISI: PİYASA KAPİTALİZMİ	28
3.1. ABD'nin Ekonomik Yapısı ve ABD'deki Uygulaması	28
3.1.1. ABD'nin 2008 Krizi Öncesi Ekonomik Durumu	28
3.1.1.1. Kamu Borçları	29
3.1.1.2. Federal Bütçe Açığı	32
3.1.1.3. Dış Ticaret ve Cari Açık	34
3.1.1.4. Ekonominin Büyüme Oranı	34
3.1.2. ABD'nin 2008 Krizi Ekonomisi	36
3.1.2.1. Krizin Nedenleri	36
3.1.2.2. Krizin Ekonomi Üzerindeki Etkileri	41
3.2. Piyasa Kapitalizmi	46
3.2.1. Piyasa Kapitalizminin Tanımı	46
3.2.2. Piyasa Kapitalizminin Koşulları	51
3.2.3. Piyasa Kapitalizminin Nedenleri	56
3.3. ABD'nin Siyasal Yapısı Ve Politikaları	58
4. ÇİN'İN EKONOMİK VE SİYASİ YAPISI: DEVLET KAPİTALİZMİ	63
4.1. Çin'in Ekonomik Yapısı	63
4.1.1. Çin'de Yapılan Ekonomik Dönüşüm Süreci	66
4.1.2. Dünya Ekonomik Krizi Sonrasında Çin Ekonomisine Etkileri	72

4.1.3. Çin'in Dünya Ticaret Örgüte Katılma Sebepleri.....	73
4.1.3.1. Dünya Ticaret Örgütünün Çin Ekonomisine Katkıları.....	76
4.1.4. Çin'in Dahil Olduğu Bölgesel Örgütlenmeler.....	78
4.1.5. Çin Dış Ticareti ve Yabancı Sermaye.....	79
4.2. Devlet Kapitalizmi ve Çin'deki Uygulaması.....	83
4.2.1. Devlet Kapitalizminin Tanımı.....	83
4.2.2. Devlet Kapitalizminin Nedenleri.....	83
4.2.3. Devlet Kapitalizminin Koşulları.....	85
4.3. Çin'in Siyasi Yapısı.....	88

5. ABD VE ÇİN'DE EKONOMİK YAPI VE KAPİTALİZM UYGULAMASININ AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI..... 90

5.1. Genel Karşılaştırma.....	90
5.2. 2008 Küresel Krizi Sürecinde ABD ve Çin Ekonomilerinin Karşılaştırılması .	101
5.3. ABD ve Çin'de Uygulanan İki Modelin İyi ve Eksik Yönleri İle Karşılaştırılması.....	104

SONUÇ VE ÖNERİLER..... 108

KAYNAKÇA..... 114

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: OECD ülkelerinin bütçe açığını gösteren oranlar	30
Tablo 2: ABD'nin 1999 yılından itibaren bütçe açık miktarı	33

GRAFİK LİSTESİ

Sayfa No.

Grafik 1: Federal Borçların ortalama faiz oranları	32
Grafik 2: ABD, yıllara göre GSYİH oranları (Federal Reserve Bank of New York)....	35
Grafik 3: 2000-2008 yılları arasında ABD konut fiyatlarındaki değişim.....	42
Grafik 4: ABD’de kriz sonra GSYİH oranlarındaki değişim	42
Grafik 5: ABD’de kriz sonrası oluşan işsizlik oranları	43
Grafik 6: GSYİH büyüme oranları	101
Grafik 7: Çin’in ihracat ve ithalat oranları	103

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
AB	: Avrupa Birliği
ABC	: Çin Tarım Bankası
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP	: Çin Komünist Partisi
der.	: Derleyen
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
ed.	: Editör
FED	: ABD Merkez Bankası
GATS	: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund
MAI	: Çok Taraflı Yatırım Anlaşması
NAFTA	: Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
PBC	: Çin Halk Bankası
PICC	: Çin Halk Sigorta Şirketi
RF	: Rusya Federasyonu
RMB	: Çin Yuani
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SDR	: Özel Çekme Hakları
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	: Şangay İşbirliği Örgütü
TRIPS	: Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması
UNASUR	: Güney Amerika Uluslararası Birliği
USD	: Amerikan Doları
WB	: World Bank
WTO	: World Trade Organization

GİRİŞ

Doğu Bloku'nun dağılmasıyla birlikte kapitalist sistem başarılı görülse de 1929 Büyük Buhranı, 1970'ler, 1980'ler bunalımları ve 2008 Küresel krizi, kapitalist sistemin de açmazları olduğunu göstermektedir.

Nitekim "neoliberal" politikalar, 1970'ler, 1980'ler bunalımları sonucunda başta Britanya ve ABD olmak üzere pek çok ülkede uygulanmaya, bu bunalımlarla başa çıkmak adına konulmuştur. 21. Yüzyıl'da dünya ekonomisinde uluslararası ilişkilerde yeni kurumsallaşmalar ortaya çıkmaktadır. Bu kurumsallaşmalar dünya ekonomisinde meydana gelen değişim sürecinin ihtiyaçlarına uygun olarak gelişmektedir. Bu dönemin, döneminin temel üçlüsü olan IMF (Uluslararası Para Fonu), WB (Dünya Bankası), GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması), II. Dünya savaşı sonrası dönemin yeniden yapılanma sürecinin dünya ölçeğinde düzenlenmesi için kurulmuşlardı. Sermaye birikim sürecinin temel formları olan para, üretici ve ticari sermayenin önündeki engellerin kaldırılmasında önemli işlevleri üstlendiler.

Karar alma süreçleri bir anlamda bu kurumlarda etkisini göstermekte ve sınıfsal ilişkilerin daha açık şekilde gözler önüne sermektedir. Bu karar alma süreçleri uluslararası düzeyde WTO gibi kurumsallaşmalarla yeni dönemde kendini gösterirken diğer taraftan da dünya ekonomik forumları ile kendini göstermektedir.

Dünya ekonomisi üzerinde hegemonyanın gelişim sürecinde, sınıflar, ulus devlet ve bölgesel oluşumlar ile ilişkilendirilen kapitalist üretim tarzının kendini geliştirdiği ve bu oluşumlar içerisinde yeni biçimler aldığı görülmektedir.

21. Yüzyılda dünya ekonomisinin yönü büyük ölçüde değişmiştir. Bir yanda ulus devlet bir başka deyişle serbest piyasa ekonomisi modelinin ciddi sıkıntı ve sıkışıklarla karşılaşması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan krizler, liberal kapitalizm ekonomisinin zayıflamasına neden olmuştur. Bu dönem içerisinde yükselen değer olarak kabul edilen 'devlet kapitalizmi' olarak da kabul edilen model ekonomik anlamda giderek yükselen bir ivme kazanmıştır. Devlet kapitalizmi ağırlıklı ekonomiler hem bölgesel hem de ülke

bazında, 2008'deki küresel krizden etkilenmemişler, tam tersi bir şekilde bu krizlerden kazançlı çıkmışlardır.

Bu gelişmeler, gerek kapitalist sistemin gerekse de dünya ekonomisinin kurgusu açısından kriz eğilimlerini en az düzeye indirmede oldukça önemli bir nitelik taşımaktadır. Piyasa kapitalizminin, 21. yüzyılda karşı karşıya kaldığı çelişkileri, 19. ve 20. yüzyıldaki dinamiklerden farklı özelliği mekânlar arasındaki sermayenin hareketliliğini oluşturan ağın oldukça farklılaşmasıdır. Sistemin özünü oluşturan birikim sürecinin dinamikleri oldukça hızlı bir realizasyon sürecinin içine girmiş bulunmaktadır. Bu anlamıyla dünya ölçeğinde birikim sürecinin denetlenmesi ve düzenlenmesi, mekanlar üzerinde yeni bir sürece doğru ilerlemektedir.

Son ekonomik kriz ile birlikte ortaya liberal kapitalizmi ile devlet kapitalizmi arasındaki fark daha belirgin ortaya çıkmıştır.

Askeri anlamda ABD'nin süper güç olduğu olgusu kabul edilebilir ancak diğer birçok alanda gücün dağılımının çok kutuplu olduğunu görmek gerekmektedir. Örneğin, 2000-2010 yılları arasında yaşanan gelişmelerle çok açık bir şekilde görülmüştür ki, ABD yönetimi, AB (AB içerisinde özellikle Almanya ve Fransa), Japonya, RF, Çin ve diğerlerinin rızası olmadan ticarete, anti-tröst ve mali düzenleme alanlarında kendi isteği doğrultusunda konuları şekillendiremeyecek bir duruma gelmiştir.

2007'de AB'nin GSYİH'sinin büyüme oranı ABD'den 1,5 kat fazla olmuştur, Çin'in ABD'den 6 kat, Hindistan'ın ise 4 kat fazladır. Bu durum bu ülkelerin dünya GSYİH'sindeki payının ABD'ye oranla artması sonucunu getirmiştir. 1970'ten başlayarak Çin, GSYİH'sini 4 kat artırmıştır. GSYİH hacminde ABD ve Japonya dışındaki diğer ülkeleri geride bırakmıştır. Aynı dönemde Çin'in dış ticaret hacmi 100 kat artmıştır. Bu artış Çin'in dünya ticaretindeki payı açısından Japonya'yı, ABD'yi ve Almanya'yı geride bırakmasına sebep olmuştur.

Dünya ekonomisinde lider konumda bulunan Japonya'nın "ekonomik mucizesinin" ve "dört Asya kaplanı" olarak nitelendirilen Hong Kong, Singapur, Tayvan ve Güney

Kore'nin ekonomik sıçramalarının ardından Çin, bu ülkelerden aldığı 'aydınlanmacı otoriterizm' modelini başarılı bir şekilde kullanarak ileri atılmıştır.

Çalışmada literatür yöntemi kullanılmıştır. Çalışma konusunun, kaynaklardan toplanan veriler derlenerek farklı bir bakış açısı içerisinde sunulması amaçlanmıştır. Bu anlamda çalışma toplam beş bölüm içerisinde değerlendirilmiştir. Çalışmayı oluşturan bölümler, kapitalizmin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği evrimler göz önüne alınarak oluşturulmuştur.

Birinci bölüm içerisinde kapitalizm kavramı tanımı ve tarihsel süreç içerisinde geçirdiği evrimler anlatılmıştır. İkinci bölümde soğuk savaş sonrasında dünyada değişen ekonomik ve siyasi düzen irdelenmiştir. Üçüncü bölümün içerisinde ABD'nin ekonomik ve siyasi yapısı ile birlikte piyasa kapitalizmi değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümünde ise Çin'in ekonomik ve siyasi reformları, bunların sonucunda yaşanan siyasi ve ekonomik değişimler, devlet kapitalizmi kavramı ile birlikte işlenmiştir. Beşinci bölümde ise ABD ve Çin ekonomik yapıları, uyguladıkları kapitalist sistemlerle birlikte karşılaştırılarak anlatılmıştır.

1. KAPİTALİZM OLGUSU

1.1. Kapitalizmin Tanımı

17. yüzyılda ortaya çıkan kapitalizm öncesi dönemin en temel özelliği, üretimin tarıma dayalı olmasıdır. Bu dönemde geçerli olan doktrin merkantilizmdir. Merkantilizmin dayandığı temel ilkeler devletçilik üzerine şekillenmiştir. Merkantilizme göre devletin zenginliği, altın ve gümüş gibi değerli madenlere sahip olmaya dayanır. Devletin en temel amacı para ve insan çokluğunu sağlamaktır. Paranın çokluğu ticaretin ve endüstrinin gelişmesini sağlayan bir araç olarak görülür. Nüfusun çoğalması, ülkenin emek ihtiyacının karşılanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Nüfus artışının desteklenmesinden en önemli neden iş gücünü ucuza karşılamak dolayısı ile ücretlerin artışını engellemek amacıdır (Savaş, 1986, s:5).

Merkantilist düşünce tarzı, özellikle dış ticarete ve paraya dair teorilerde kendini gösterir. Bu düşünce sömürgeciliğin gelişmesine, feodalitenin yıkılış sürecinin hızlanmasına katkıda bulunmuştur.

Fizyokrazi, Merkantilizme tepki olarak 18. yüzyılın sonunda Fransa ve İngiltere’de ortaya çıkan liberal görüşe göre, iktisadi öğretisi üç iktisat okulunda toplanmaktadır. Bunlar fizyokratlar, klasik okul, neo-klasik okul olarak isimlendirilmektedir.

Fransa’da 1760’lı yıllarda etkili olan Fizyokrazi Okulu, kapitalist uygulamaya giden yolun açılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Fizyokratlar ekonomik hayatta hürriyetin temel olması gerektiğini belirtmişlerdir. Onlara göre, feodal nitelikli bütün sınırlamalar kaldırılmalıdır. Devlet müdahalesinin bertaraf edilmesi bütün sorunların çözümünü sağlayacaktır. Fransa’daki krallık rejimi de fizyokratlar tarafından benimsenmişti. Bireysel çıkara dayanan toplum düzeninin krallık sistemi ile geçikleşebileceğine inanmakta idiler (Denis, 1973, s:166-167).

Fizyokratik düşüncü, eşitliği de doğal düzenin bir unsuru olduğu görüşünü kabul etmiştir. Doğada olan eşitsizlikler nasıl doğanın düzeni içerisinde zorunlu bir unsur ise, toplum içerisinde de eşitsizlik toplum düzeni içerisinde doğal sayılması gereken bir unsurdur. Fizyokratlar, hürriyeti, mülkiyet hakkına saygı gibi bir dogma olarak benimsemişler ve savunmuşlardır. Onlara göre değişim hürriyetini mülkiyet hakkından ve hürriyetinden ayrı değerlendirmek imkanı yoktur. Fizyokrat düşüncede ekonomik öğelerin sosyal boyutu bir önem taşımamakta idi (Denis, 1973, s:179-180).

Kapitalizm, üretim araçlarının ve kar amacıyla ticareti yapılan malların özel mülkiyetine dayalı ekonomik sistemler bütünüdür. Kavram olarak Kapitalizm; bir toplumsal-ekonomik yapı ve üretim biçimidir. Tarım ekonomisine dayanan feodalizmin kaldırılmasından sonra, sanayi devrimi ile ortaya çıkmıştır. Kapitalizmin dayandığı düşünce tarzı, liberal düşünce tarzıdır. Bireycilik, özel mülkiyet, sözleşme hürriyeti, rekabet, serbest piyasa, serbest dış ticaret ve sınırlı devlet müdahalesine dayanmaktadır. Bireyi ve bireysel çıkarı öne çıkararak, kâr peşinde koşan ve bu uğurda çaba harcayan sermayedar girişimci; kapitalisttir.

Kapitalizm, üretim araçlarına bireylerin sahip olduğu ve şahısların işgüçlerini gayri şahsi piyasa tarafından belirlenen bir fiyattan satmakta serbest olduğu ekonomik organizasyon biçimidir. Üretilen eşyalar ve hizmetler (otonom olduğu kabul edilen) tüketicilerin arzularını yansıtır ve üreticiler tüketicilerin arzularını karşılamaya bu alanda yapacakları yatırımın kendilerine bir kazanç getireceği düşüncesi tarafından sevk edilirler. Laissez-faire (bırakınız yapsınlar), kapitalizm ile, laissez-faire ilkesinin hakim olduğu yerde rekabet sürecinin sonuçlarına müdahale etmeye yönelik devlet müdahalesinin ya hiç olmayacağı ya da çok az olacağı anlamıyla birlikte düşünülür (Dobb, 1981, s:2).

Kapitalist sistem üç üretim faktörüne sahiptir: Sermaye, işgücü ve toprak. Sermaye, (yatırıma döndüğü vakit) faiz kazanacak fonlardan oluşur; işgücü marjinal ürüne eşit ücret kazanır; toprak, kıtlık derecesine bağlı bir kira geliri elde eder. Müteşebbislik, kapitalist piyasa sisteminin hayatî bir unsuru olmasına rağmen, iktisatta tasnifi zor bir unsur olagelmıştır. Teorik olarak müteşebbislik (girişimcilik) kâr fırsatına (yani fiyat

farklılığına) hassaslıktır ve sermaye sahipliğine dayanmaz. Müteşebbisliğin ödülü kârdır ve kâr sermayeye ödenen faizden farklıdır.

İktisatta, sermaye teorisi Avusturya İktisat Okulu tarafından ve bilhassa Böhm-Bawerk'in çalışmalarıyla geliştirilmiştir. Böhm-Bawerk bir üretim faktörü olarak sermayenin üretken olduğunu, yani yatırıma aktarılan sermayedeki dönüşümün, işgücü girdisinin değerine indirgenemeyeceğini gösterdi. Sermaye esasında zamandır. Eşyaları nihaî tüketim safhasına getirmek zaman alacağından, bireyler, yatırım için kullanılacak fonların ortaya çıkmasını sağlamak için tüketimden imtina etmelidir. Bu yüzden kapitalizm "dolambaçlı" (roundabout) üretim teknikleri gerektirir. Bu teknikler bekleme zaruri kılar, fakat uzun vadede daha fazla tüketim malının ortaya çıkmasını sağlar. O zaman, teorik anlamda, temel tüketimin üstünde ve daha sonra yatırıma dönüştürülen bir fazlalık üreten (meydana getiren) bütün sistemler, sahiplik tarzları ne olursa olsun, kapitalist özelliklere sahip olacaktır.

Konvansiyonel kapitalist sistemin ekonomik gelişmenin belirli (normal olarak post-feodal) bir safhası veya periyodu ile ilişkilendirilmesine rağmen kapitalist ekonomi biçimleri tarihin bütün dönemlerinde mevcut olmuştur.

Kapitalizmin kökenine ve kapitalizmin yapısına ilişkin en önemli görüşler öne süren kişi, hiç kuşkusuz Karl Marx'tır. Düşünsel yaşamı boyunca kapitalist sistemi ele alan Marx, "Alman İdeolojisi", "Siyasal İktisadın Eleştirisinin Temelleri" ve "Kapital" adlı üç kitabında kapitalist üretimin ortaya çıkmasını sağlayan tarihsel süreci incelemiştir. Kapitalizmin kökenini "Alman İdeolojisi" adlı kitabında 11. Yüzyıla tarihleyen Marx, "Kapital" de kapitalizmi 16.yüzyılda başlatmaktadır (Marx, 2013).

Marx'a göre, kapitalist üretim tarzının tarihi bir kategori olarak anlaşılması gereklidir. Piyasa ekonomisi kanunları insanın tabiatıyla ilgili evrensel olarak doğru önermelerden yapılan çıkarsamalar değildir, ancak belirli tarihi kategoriler çerçevesinde anlamları vardır. Politik ekonominin işi, bir üretim tarzından ötekine geçişi açıklayan tarih kanunlarını bulup ortaya çıkarmaktır. Böylece, kapitalizm feodal sistemden, feodal sistemin sosyal yapısı özel mülkiyete, işgücünün serbest hareketine, ticarî işlemlere ve diğerlerine sınırlamalar koyan/onlar tarafından sınırlanan sosyal yapısı teknolojik

gelişmenin, özellikle işbölümündeki genişlemenin ve fabrika organizasyonunun büyümesinin baskısına artık dayanamaz hale geldiğinde ortaya çıkar. Kapitalist üretimin işleyiş mekanizması giderek üretim araçları üzerindeki bu kapitalist mülkiyetin de kaldırılmasını gerekli kılan maddi koşulları yaratmaktadır. Kapitalist üretim biçimi, kendi iç yasaları gereği, daha üst düzeyde toplumsal üretim biçiminin maddi geçişi sağlayacak olan toplumsal gücü de ortaya çıkarmaktadır. O toplumsal güç de işçi sınıfıdır.

Kapitalizmin kökenine ilişkin ortaya attığı teze, çok eleştiri alan Max Weber de, 1904-1905 yılında yayımladığı "Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu" adlı eserinde, modern Avrupa kapitalizminin sosyolojik analizini yapmıştır. Weber'in tezine göre, kapitalizm, Protestanlığın ürünüydü. Protestan hareketinin Kalvinist kollarının temel özelliği, bu mezhebe inananların lüksten ve zevkten uzak bir hayat yaşamalarıydı. Dolayısıyla böyle bir hayat tarzı, insanları hızlı sermaye birikimine, rasyonel davranışa ve iş hayatında başarılı olmaya itmiştir. Kalvinistin hayat tarzı bir etik, hatta bir değer" olmuştur. Bu değerler, Kalvinistler arasında yaygın bir biçimde yayılmıştır.

Ayrıntılı olarak incelendiğinde, Weber'in çözümlerinde Protestanlık, burada mevcut ve işleyen trende ahlaki desteği sağlayan bir yapı olarak ileri sürülür. Yani o aslında bir eklemlenme çabasının mahsulüdür. Zira dönem tahlilini içeren, Almanya ile ilgili bir pasajda, Protestanların Kapitalist değil, kapitalistlerin Protestan oldukları ifade edilmektedir (Löwy, 1999, s:72-73). David Landes'e göre de Kuzey Avrupa'nın ticari başarısını Protestanlık üzerine kuran bu tez eksiktir. Çünkü Protestanlık otomatik olarak kapitalizme yol açmadı, onun esas önemi, Katoliklerin hayli katı kurumlarının ve ayinlerinin empoze ettiği engelleri ortadan kaldırmak oldu. Bu yönüyle kapitalistleşmeye başlamış bir toplumda yeni değerlerin yayılması kolay olmuştur. Tutumlu olmak, çok çalışmak ve birikim üzerine Protestan vurgunun hiç bir içsel, teolojik nedeni yoktu; fakat bu vurgu, kapitalist endüstrinin gelişmekte olduğu bir toplumda dinin doğal sonucuydu (Landes, 1995, s:13-53).

Modernliğin kapsamlı bir eleştirisini yapan Alain Touran da, Weber'in düşüncelerine karşı çıkar ve onun görüşünün iki önemli soruyu cevaplamakta yetersiz kaldığını belirtir. Bunlardan birincisi tarihseldir. Kapitalizmin doğuşu Protestan olan ülkelerde

değil öncelikle Katolik ülkeler olan İtalya ve Flandre’da doğmuştur. Yine en katı Kalvencilığın yaşandığı ülkelerde iktisadi gelişmelerin yaşanmaması, savın çelişkisidir. Zira Kalvinci İskoçya, uzun süre Anglikan İngiltere’sinin gerisinde kalmış, kuzey ülkeler uzun süre az gelişmişliği yaşamış, Amsterdam ise kapitalist dünyanın doruğuna çıkmıştır. İkinci soru ise acaba belirli bir iktisadi davranışın ortaya çıkmasını sağlayan iman mıdır? Ancak reform tarafından dönüştürülen dünya içerisinde çilecilik ile yüklü bir dinsel ruhun “dünya malına ilgi duymama” düsturuyla, nasıl olurda ticarete ve kâra adanan bir hayat ile bağdaşabildiği önemli çelişki noktalarıdır (Touraine, 2000, s:40-41).

Sabri Ülgener, Weber’in kapitalizmi doğuran yegâne faktör olarak kabul eden Protestanlık olarak kabul eden bu yaklaşımına karşı çıkar ve onu hatalı bulur. Kendisine göre bu hatanın temelinde, bir metot yanlışlığı vardır ve bizim çok da yabancı olmamız bir şekilde; tarihi kültürel unsurların üzerinde diğer faktörlerin etkisini görmezden gelerek, onların içyapılarında tutarlı olan unsurları, ideal tipler olarak takdim etmek isteği bulunmaktadır. Weber’in, hamasi bir tavırla idealize ettiği yapıyı ve insan tipini, gerçeğin dışına taşıyarak, büyük bir ustalıklarla mevcut yapıya uygulaması, onun en önemli eksik yönüdür. Zira Weber’in uyarlamadaki bu ustalığı, başka dinler söz konusu olunca ileri götürmediği ve yarım bıraktığı görülmektedir. Bu noktadaki diğer dinlere ve İslamiyet’e müracaat ise onların öz varlığı ile tanımak değil, daima zıt bir istikamette batıyı daha iyi tanıyabilmek, sınırlı maksada bağlanmaktan kaynaklanır (Ülgener, 1981, s:50).

Kapitalizm, mülkiyet sahipliğine dayanan sınıflara bölünmüş bir toplum olarak tasvir edilir. Kapitalistler üretim araçlarına sahiptir ve işçilerinse satmak için yalnızca işgüçleri vardır. Sermaye (üretim araçlarından müteşekkildir) üretken değildir: Esas itibarıyla yığılmış (biriktirilmiş) işgücünden oluşur. Bu yüzden kapitalist, işçiden fazla değer olarak kârı garantilemektedir. İşçilere ödenen ücretin çalışma gücünün yeniden üretilmesi (işçinin hayatta kalabilmesi) için gerekli emek miktarının (iş zamanının) değerine (ve işçileri eğitmenin maliyetine) eşit olduğu söylenir. Oysa, işgücü tarafından yaratılan değer onu aşar; böylece işçi kapitalist tarafından gasbedilen bir artı değer üretir. Ücret ödemeleri “değişken” sermayeyi, ham maddeler, fabrika ve ekipmanlar “sabit” sermayeyi teşkil eder. Sabit sermaye miktarı arttıkça kâr oranı düşer ve artan

sermaye temerküzü bir “yedek işsizler ordusu” yaratır. Bu, ücretleri işçilerin ancak varlıklarını sürdürmelerine yetecek seviyeye doğru iter.

Kapitalizme yöneltilen, Marksist olmayan bir başka eleştiri ise, kapitalizmin gelişmesinin tekerrür eden bolluk ve depresyon dönemlerine (trade cycles) tâbi olduğudur. Keynes regüle edilmemiş kapitalizmin yaygın bir şekilde zorunlu işsizliğe sebep olacağını bir talep yetersizliği doğuracağını ileri sürmüştür. Liberal iktisatçılar her zaman Anti-Keynesyen fikre sahip olmuşlardır. Onlara göre kapitalizmin krizleri haricî sebeplerle, esas itibariyle devletin para arz ve talebini kontrol etmesi yüzünden patlamaktadır.

Liberal dünya görüşünde kapitalizm, bireyler arasındaki işlemlerden kendiliğinden doğar. Bir bakıma, mübadeleye müsaade eden bütün toplumlar kapitalizmden izler taşımaktadır. Kapitalizm, sadece nispeten önemsiz olan mübadelenin kendisinin özgürlüğün bir ifadesi olması anlamında değil, fakat aynı zamanda (kapitalizmin) devletten bağımsız ekonomik merkezlerin (birimlerin) gelişmesine izin vermesi anlamında da özgürlükle en iyi bağdaşan ekonomik sistemdir. Ayrıca kapitalizm aynı zamanda demokrasiyle de en iyi uyan ekonomik sistemdir, çünkü siyasetteki tercih ekonomideki tercihlerin doğal karşılığıdır. Mamafih, son yıllarda liberal kamu tercihi iktisatçıları (bilhassa Buchanan ve Tullock) sınırsız çoğunluk kuralının ekonomik özgürlük üzerindeki olumsuz etkisini yoğun biçimde eleştirmiştir.

Geleneksel muhafazakârlar ise kapitalizme daima ihtiyatlı bakmışlardır. Muhafazakârlık kapitalist ekonomik kurumlardan daha önce ortaya çıkmıştır ve muhafazakârlara göre kapitalizmin kurumları her zaman toplumun çıkarlarına tabi olmalıdır. Zapt olunmamış (pervasız) kâr arayışının toplumsal bakımdan ille de erdemli olarak görülmesi gerekmez ve muhafazakârlar egoist ekonomik rekabetin kurbanı olarak görünen kimselere karşı her zaman paternalist bir tavır takınırlar. Milliyetçiliğe dayanan sebeplerle muhafazakârlar sınırsız uluslararası ticareti tenkit ettiler. Bilhassa İngiltere’de muhafazakârlar tarihî olarak topraktan çıkarı olanlarla beraber olmuştur. 19. yüzyılda İngiliz toplumunda bölünmeler sermaye ve işgücü arasında olmaktan ziyade toprak ve ticaret erbabı arasındaydı. Tahıl yasalarını kaldıranın bir muhafazakâr hükümet

olmasına rağmen tarımı himaye her zaman muhafazakâr ekonomi politikasının temeli olmuştur.

1.2. Kapitalizm Gelişim Süreci

Kapitalizm, yapısal olarak çok fazla ögeyi bünyesinde barındıran bir kavramdır. Tarihsel süreç içerisinde geçirdiği evrimler, yapısal bir yaklaşım çerçevesinde pek çok araştırmacı tarafından çalışılmıştır. Bu sayede kapitalizmin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği evreler teorileştirilmeye çalışılmıştır. Bu teoriler hem çok kabul görmüş hem de çok eleştiri getirilmiştir. Ancak kapitalizmin tarihsel sürecini açıklayıcı öğeleri barındırdıkları pek çok araştırmacı tarafından kabul görmektedir. Bu modeller içerisinde en fazla kabul görenler aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

“Kontradiëff Döngüleri Modeli” kapitalizmin tarihsel gelişim evrelerine ilişkin en fazla atıf yapılan modeldir. Bu model, 1920’lerde Nikolai D.Kondratieff tarafından geliştirilmiştir. Bu modele göre kapitalist ekonomilerde her iktisadi büyüme takiben bir iktisadi küçülme dönemi yaşanmaktadır. Yükseliş ve düşüş dönemleriyle ortalama olarak 40 ile 60 yıl olan her döngü, zamanla yerini bir sonraki ilerleme dalgasına bırakmaktadır.

Immanuel Wallerstein, yükseliş dönemine Kondratieff A, düşüş evresine ise Kondratieff B evresi olarak isimlendirmiştir. Buna göre; 1850–1873 ile 1945–1968 yılları arası Kondratieff A Evresi olarak nitelendirilirken, 1873–1945 ile 1968–günümüz arası Kondratieff B Evresine karşılık gelmektedir (Wallerstein, 1994, s:3-17).

Dünya ekonomisinde daralma ve durgunluğun görüldüğü Kondratieff B Evresinin belirtileri şunlardır (Wallerstein, 1998, s:36):

- a) Üretimin yanında finansın büyük önem kazanması,
- b) Devlet borçlarının artması,
- c) Büyüme oranlarında düşüş,
- d) İşsizliğin artması,

e) Bölgelerarası göçün sınırlandırılması eğilimi.

Kontradieff B safhasının bir diğer özelliği ise, Kontradieff A Evresinde en fazla sermaye birikimini sağlayan ülke olan hegemonun, B safhasında bu hegemonyasını kaybetmesidir. Sanayi devrimini arkasına alan ve hegemon konumuna yükselen İngiltere, en fazla sermaye birikimine sahip ülke olarak, genişleme dönemi boyunca çıkarlarına uygun şekilde uluslararası serbest ticaretin yerleştirilmesi için uğraş vermiştir.

Wallerstein'a göre, tarihsel bir sistem olarak kapitalizm, sermayeyi koruyucu ve düzenleyici bir lidere ihtiyaç duymaktadır. Her Kondratieff A döneminde arkasına aldığı yeni bir ekonomik atılımla sermaye birikiminin kendisinde toplanmasını sağlayan ülke, lider (hegemon) olmaktadır (Wallerstein, 2004, s:54).

Tarihte bu işlevi, ticareti arkasına alan Hollanda; sanayi devrimini arkasına alan İngiltere ve ikinci sanayi devrimi ile iletişim-bilişim teknoloji devrimini arkasına alan ABD gerçekleştirmiştir ve hegemon olmuşlardır.

İngiltere 1860–1875 arasında önce ABD'yi de kısmen kapsayacak şekilde tüm Avrupa'da serbest değişim politikası uygulamıştır. Daha sonra askeri ya da diplomatik yollarla bu çabasını yaygınlaştırmaya çalışmıştır (Howe, 1997, s:191).

İngiltere sömürgeci yöntemlerle bir taraftan çevre ülkelerdeki sanayiye tasfiye sürecine sokup pazarlarını kendi sermayesine açarken, diğer taraftan ucuz yolla elde ettiği artı değeri ülkesine transfer etmiştir. Sonuçta, 18. yy'a değin dünya tekstil imalatında lider konumunda olan Hindistan, 19. yy'ın başlarında tekstil ihtiyacının % 70'ini ithal eden ve karşılığında ham pamuk ihracatı yapan bir çevre ekonomisine dönüşmüştür (Yeldan, 2002, s:23). Hindistan'da dokumacılığın tasfiyesine bağlı olarak 19. yy'nin üçüncü çeyreğinde sanayi sektöründe çalışanların ve zanaatkarların sayısı %36 azalmış ve kamusal borç 1843–80 arasında 6 milyon sterlinden 70 milyona çıkmıştır. Benzer şekilde, 1870'lerde Latin Amerika'da ilk dış borç krizi baş göstermiştir.

Kapitalizmdeki dönüşümün habercisi olan Avrupa'daki 1873'deki mali kriziyle başlayan ve 1873–1895 yılları arasında inişli çıkışlı ekonomik krizlerle geçen bir dönemin sonunda, 1896'dan başlayarak neredeyse iki on yıl süren bir mali ve ekonomik genişleme dönemi yaşanmıştır. “Belle Epoque” (Tatlı Çağ) adını alan bu dönemin arka planındaki hareketli ekonomik süreci, uluslararası para ve sermaye hareketlerindeki olağanüstü artışlar simgelemiştir.

1907–1908 arasında kısa süren bir ekonomik kriz dönemi dışında, I. Dünya Savaşı'na kadar nispeten barış içinde geçen bu dönem aslında sonraki çatışmaların hazırlık sürecini oluşturmuştur. Üretim teknolojisindeki yeniliklerin (petrol ve elektriğin kullanılmasıyla) öne çıkması (ikinci sanayileşme dalgası), aşırı üretimle baş edebilen ve devlet desteği alan büyük sermaye gruplarının güçlenmesiyle, sermaye yoğunlaşması ve merkezîleşmesi eğiliminin ortaya çıkması; sanayi ve bankacılık sektörlerinde yaşanan yoğunlaşmanın kar oranlarını düşürmesi; korumacı politikaların 1892 sonrasında İngiltere hariç tüm ülkelerde gümrük duvarlarını yükselterek uygulanmaya konması; sermayenin dış pazarlar arayışının hızlanması; hızla sanayileşen diğer kapitalist ülkelerin (özellikle Almanya ve ABD) İngiltere'nin hegemonyasını tehdit etmeye başlaması gibi hazırlayıcı oluşumlar sonucunda, başlıca kapitalist güçlerin sömürgeci paylaşım mücadelesi hızlanmış ve çatışma kaçınılmaz hale gelmiştir (Sönmez, 2005, s:35-50). 20. yy'ın başında, İngiltere hegemon ülke olmaya devam etmekteyse de, isteklerini tek başına dünyaya dayatabilecek konumunu yitirmiştir.

Wallerstein'a göre Kondratieff B Evresinde tüm bu ülkeler hegemonyalarını kaybetmeye başlamışlardır. Bu süreçte, hegemon ve olası hegemonlar arasında rekabet ortamı artmış, acil çıkarlar uzun vadeli çıkarlarla çatışmaya başlamış ve çelişkiler belirli bir yoğunluk düzeyine ulaşıncaya sistemin tarihsel krizi kaçınılmaz hale gelmiştir (Wallerstein, 2006, s:143). Hakiki değişim kaçınılmaz olduğunda ise hemen herkesin benimsediği tehlike anı başlamış ve sistemin eski imtiyazlılarını muhaliflerden, iyiyi kötüden, daha eşitlikçi bir düzen isteyenlerle daha azını savunanlar arasında farkı ayırmak imkansız hale gelmiştir.

Tarihçi Fernand Braudel de Kondratieff döngülerinden yararlanmış, fakat araştırmalarını daha çok mali genişleme süreçlerine yoğunlaştırmıştır. Braudel'e göre,

her kapitalist büyüme dönemini bir mali genişleme dönemi izlemekte ve hegemon ülke bu genişlemeden en büyük payı almaktadır. Bununla birlikte, mali genişleme dönemi bu ülkenin hegemonyasının da sonbaharı olmakta ve zamanla yerini başkasına bırakmaktadır (Braudel, 1984, s:157).

Braudel'e göre, finans kapitalizm 1900'lerde ortaya çıkan bir gelişme değildir, kapitalizmin doğasında bulunmaktadır ve hegemonun bu dönemde hegemonyasını kaybetmeye başlaması da aslında dünya sisteminin sürekli yinelenen bir eğilimidir. Kapitalizmi ticari kapitalizm aşamasından yani Ortaçağ sonlarından başlatan Braudel, her kapitalist gelişmenin kendi olgunluğuna ulaştığını gösteren bu eğilimin, 15. yy'de Cenovalı kapitalist oligarşi mal ticaretinden bankacılığa döndüğünde, 16. yy'nin ikinci yarısında İspanya ticaretten çekildiğinde, 18. yy ortasında Hollanda Avrupa'nın bankeri olduğunda ve 19. yy sonlarında İngiltere para-sermaye fazlasını finansal sermayeye yönlendirdiğinde görüldüğünü söylemektedir (Braudel, 1984, s:242-246). Bu süreçte sermaye, çöken merkez hegemondan yükselen hegemonu doğru akmaya başlamaktadır. Giderek zayıflayan hegemonyanın sonbaharı ise uzun sürmemekte ve devletlerarası mücadele dönemleri başlamaktadır.

Konradieff döngülerini ve tarihçi Fernand Braudel'in mali genişleme döngülerinden etkilenen Giovanni Arrighi de, geçici dönüşümlerden ve Kondratieff dairelerinden daha geçerli ve güvenilir olduğunu iddia ettiği "sistemik daireler" modelini geliştirmiştir. Sistemik daireler modelinin farkı, döngülerin birbirinin özdeşi değil, farklı üretim atılımları üzerine oturmuş ardıllar olmasıdır. Başka bir deyişle, Arrighi her döngünün birbirinden farklı koşullarda kuruldukları için başka özellikler gösterdiğini ve dolayısıyla, döngülerin her zaman aynı rotada istikrarlı bir gidişat göstermediklerini, fakat birbirlerinin üstüne kurulduklarını iddia etmektedir (Arrighi, 2005b, s:90). Örneğin, farklı sermaye birikim süreçleri üzerine oturan İngiltere ile Hollanda'nın hegemonyası birbirinden farklı bir seyir izlemiştir. Hollanda başat konuma gelir gelmez, Fransa ve İngiltere'nin merkantalist ticareti tarafından tehdit edilmeye başlanmış ve buna karşı duramamıştır. Oysa İngiltere, 1815–1914 yılları arasında, Hollanda'dan farklı olarak, potansiyel hegemonları güçler dengesi yöntemiyle bertaraf etmeyi başarmıştır (Arrighi, 2005b, s:98).

Arrighi'nin "sistemik daireler" modeli bir takım farklılıklar içerse de, yukarıda bahsi geçen modellere oldukça yakın saptamalar içermektedir. Diğer modeller gibi Arrighi'nin modelinde de dört daire dönüşümü vardır: 15. yy'den 17. yy başına kadar Ceneviz dairesi; 16. yy sonlarından 18. yy yarısına kadar Hollanda dairesi; 18.yy'den 20. yy başlarına kadar İngiliz dairesi; 19. yy sonlarından günümüzdeki mali genişleme aşamasına değin süren Amerikan dairesi. Her daire yüzyıldan fazla sürmektedir ve zaman ilerledikçe süre açısından kısalmaktadır. Arrighi de Braudel gibi, aşırı birikim krizinin en önemli semptomu olan finans sermayesinin genişleme süreci ile hegemonya değişim sürecinin örtüştüğünü ileri sürmektedir.

2. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDAKİ DÖNEMDE DÜNYADA EKONOMİK VE SİYASİ DÖNÜŞÜM

Soğuk Savaş dönemi, 1946-1991 yılları arasında yaşanmıştır. II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle bu dönem başlamıştır. Bu dönemin en temel özelliği iki kutuplu uluslararası bir düzen ortaya çıkmıştır.

Erdoğan (2004, s:70), II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanmaya başlanan soğuk savaş dönemini biçimlendiren faktörleri şu şekilde sıralamıştır;

- a) Politik ve askeri yapı değişmiş, dünya iki kutuplu bir görünüm kazanmıştır
- b) Güvenlik ve savunma kavramı içine, SSCB'nin politikaları nedeniyle "ideoloji" kavramı da girmiştir.
- c) Uluslararası politika küresel bir nitelik kazanmıştır.
- d) Nükleer güç en önemli faktör haline gelmiştir.
- e) Güvenlik kavramı farklılaşmış ve uzay boyutu da gündeme gelmiştir.
- f) Tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar ekonomik meseleler ağırlık kazanmış, öncelikle ekonomik kalkınma, siyasal kuvvet dengesi, barış ve güvenlik konularından daha fazla önem arz eder hale gelmiştir.

Avrupa'nın bir güç merkezi olarak dünya politikası sahnesinden çekilmesinden sonra, güç merkezi ABD ve Sovyetler Birliği arasında iki kutuplu bir nitelik kazanmıştır. Savaştan her bakımdan yıkık çıkan Avrupa devletleri bu iki gücün etrafında gruplar oluşturacaklardır. Soğuk Savaş olarak isimlendirilen bu dönem yukarıda da belirtildiği üzere yaklaşık yirmi yıl sürmüştür. İkinci Dünya Savaşından sonra yaşanan değişiklikler, başlıca dört gelişmeden dolayı ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi, o tarihe kadar geleneksel güç dengesinin merkezi ve en önemli ögesi olan Avrupa devletlerinin savaşta büyük tahribata uğramalarıdır.

Savaşın bitiminde Almanya, Doğu ve Batı olmak üzere iki parçaya ayrılmıştır. Doğu Avrupa ülkeleri Polonya, Romanya, Macaristan, Çekoslovakya, Bulgaristan, Arnavutluk'ta komünist rejim kurulmuştur.

Birbirlerine karşı üstünlük sağlamak için ABD ve SSCB, doğrudan karşılıklı silahlı sıcak bir çatışmaya girmeksizin, başka devletleri veya grupları kullanarak, yerel çatışma, bölgesel savaşlar, iç karışıklıklar, rejim ihracı, ideolojik propaganda ve kışkırtmalarla, kendi görüş ve çıkarlarını yayarak, devamlı silahlanma ile gerginlikler içinde yürütülmüş zoraki denge ve korku politikaları, Soğuk Savaş döneminin en belirleyici öğeleri olmuştur. Bu politikaların temelinde iki süper gücün her birinin kendi ideolojilerini dünyaya dayatma ve gayreti mücadelesi yatmaktadır (Girgin, 2002, s:28).

Sovyet sistemi, devletçi ekonomik düzen, tek siyasi otorite olan komünizm düzenini uygulamış ve bunu savunarak yaygınlaştırmayı hedeflemiştir. SSCB ideolojisini yaygınlaştırmayı Doğu Avrupa'da işgal yoluyla, Asya ve Afrika'da ihtilaller ve iç savaş yoluyla geçici kısmi başarılar sağlamış ve böylece komünist devletlerin doğuşuna yol açmıştır. ABD ise, kapitalizm ve serbest ekonomik düzen ile kendi ekonomik düzenini, demokrasi ve çoğulculuk ile kendi siyasi sistemini savunarak dünyaya yaymaya çalışmış, bu nedenle de komünist sistemlere karşı gelerek mücadele etmiştir. Bunun için Kore'de ve Vietnam'da sıcak savaşlara girmiştir (Girgin, 2002, s:28).

Doğu ve Batı bloklarından oluşan bu iki kutuplu sistemde, ABD Batı bloğunun liderliğini üstlenmiş, SSCB ise, Doğu bloğunun önderliğini yapmıştır. Soğuk Savaş döneminin temel parametreleri, bu blok liderlerinin ve her bir bloğa taraf devletlerin birbirlerine karşı şekillendirdikleri siyasi, askerî, iktisadi, stratejik ve jeopolitik tavır ile uygulamalarının toplamı olarak kabul edilmektedir.

Soğuk savaşın sona erdiği yıllara kadar devam eden bir süreç içerisinde uluslararası sistemi biçimlendiren farklı dönemler yaşanmıştır.

Soğuk savaşın başladığı 1945'ten 1962 Küba bunalımına kadar olan dönem, sıkı kutuplu uluslararası sistem özelliği gösterirken, sürecin bitişine kadar olan dönem de gevşek iki kutuplu sistemin özelliklerini taşımaktadır.

Soğuk savaş sürecinde, Küba bunalımının sonucunda yaşanmaya başlanan ve nispeten gerginliklerin azaldığı dönem, yumuşama olarak isimlendirilmiştir. 26 yılı kapsayan soğuk savaş dönemi her ne kadar dünyanın çeşitli yerlerinde çatışmaları barındırsa da, döneme en uygun ifade olarak yumuşama ismi verilmiştir. Bu dönemde Vietnam, Kıbrıs, Arap-İsrail bölgesi, Hindistan ve Doğu Avrupa’da çatışmalar yaşansa da, taraflar soğuk savaşın tamamıyla sona erdiği 90’lara kadar olası bir nükleer savaş yaşanmaması için temkinli hareket etmişlerdir. Taraflar arasında yaşanacak her hangi bir gerginliğin, nükleer silahlar nedeni ile bir felakete dönüşebileceğinin bilinmesidir.

İki kutuplu sistem boyunca bir bloğun lideri durumundaki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, resmen 1991 yılında dağılarak 15 bağımsız devlete bölünmüştür ve bu durum, uluslararası sistemde iki kutuplu yapının da sona ermesine yol açmıştır. SSCB’nin dağılması, ABD’nin Sovyetler Birliği karşısındaki galibiyet kazanmasıdır. Bu da soğuk Savaş döneminin iki kutuplu yapısının sonu anlamına gelmektedir.

2.1. Ekonomik Oluşumlar ve Dönüşüm

İkinci dünya savaşının hemen ardından yeniden yapılanma sürecinin getirdiği yükselme konjonktürü fordist birikim rejiminin tüm dünyada egemen hale gelmesi “tarihsel bloğun” temel yapısını oluşturuyordu. Bu aşama, 1970’lerden başlayarak yeni bir sürece doğru şekillendi. ABD hegemonyasının önemli düzenlemesi olan Brettonwoods sistemi çökmeye başladı. Bu çöküş süreci ile ABD hegemonyasının bir başka evresi ortaya çıkmaya başlamıştır. Günümüze kadar devam eden bu evre, Wallerstein ifadesi ile “belirsiz bir çağa geçişi” ifade etmektedir. Soğuk savaşın sona ermesi dünya ölçeğinde yaşanan en önemli değişimi ifade etmektedir. “I. Dünya” ile “II. Dünya” arasında var olan çelişkilerin sona ermesi “I. Dünya” ile “III. Dünya” arasında var olan dengelerinde değişmesine neden olmuştur. Bu sürecin sonu ile “küreselleşme” kavramı ortaya çıkmıştır.

Bu yeni düzen içerisinde çeşitli aşamalar yaşanmıştır. I. aşamada hakim olan fordist birikim rejimi, yerini post fordist üretim ilişkilerine bırakmıştır. Kapitalist ülkeler arasında var olan çelişkiler daha da belirgin hale gelmiştir. Ulus ötesi bir sınıf ortaya

çıkıştır. Dünya ölçeğinde karar alma süreçlerinin gittikçe bu sınıf aracılığı ile gerçekleşmeye başlamıştır. Ulus-ötesi kapitalist sınıf ve onun faillerinin yükselişinde anahtar bir gösterge, ulus-ötesi şirketlerin yayılmasıdır. Ulus-ötesi şirketler, sermayenin ulus-ötesileşmiş devrelerini cisimleştirir ve bu devreleri örgütler. Burada onları çokuluslu şirketlerden farklılaştıran, üçten daha fazla ülkede yönetim merkezleri olan şirketler olmalarıdır (Robinson,2002, s:144).

21. yüzyıl hiç kuşkusuz hegemonya sürecinin yükselme devresinin ana politikalarının hakim olduğu fordist birikim rejiminin yeniden üretilmesini sağlayıcı politikaların temelini oluşturmaktaydı. Dünya ekonomisinde yükseliş döneminin hemen ardından izleyen durgunluk yeniden bir geçiş sürecinin başladığını ifade etmiştir. Kapitalist üretim sürecinin eşitsiz yapısı dünya ölçeğinde kar oranlarında meydana gelen düşüş fordist birikim rejiminin yerini sistemi krizden çıkaracak yeni politikaların hayata geçirilmesini zorunlu kılmaktaydı.

Soğuk savaşın sona ermesi, son otuz yıllık süreçte sermayenin önündeki engelleri kaldırmaya yönelik girişimler sürecin temel özelliklerini oluşturuyor.

Yönetişim ise bu değişim sürecinde karar alma süreçlerinde giderek özelleşmesini sağlayarak yeni dönemde sermaye birikimi önünde engellerin kaldırılmasına yönelik bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Yönetişimin ortaya çıktığı tarihsel kesit oldukça renkli ve ilginç özellikler göstermektedir. Bir yandan Doğu Bloku’nun yıkılmasıyla “tarihin sonu” ve “liberalizmin sonsuz zaferi” ilan ediliyor; diğer yandan ise, bu gelişmenin de etkisiyle, küreselleşme, tarihin “zorunlu” sonucu olarak kabul edilmektedir.

Doğu Bloku’nun dağılmasıyla birlikte kapitalist sistem başarılı olmuş gözükse de, kapitalist sistem içerisinde uygulamalarda görülen sorunlar 1970’lerden itibaren sürekli tartışıla gelen bir konudur. Nitekim “neoliberal” politikalar 1980’lerde başta Britanya ve ABD olmak üzere pek çok ülkede uygulamaya, söz konusu tıkanma ve krizle başa çıkmak için konulmuştur (Bayramoğlu, 2002, s:85-86).

21. yüzyıl'da dünya ekonomisinin uluslararası ilişkilerde ortaya yeni kurumsallaşmalar çıkmakta, bu kurumsallaşmalar dünya ekonomisinde meydana gelen değişim sürecinin ihtiyaçlarına uygun olarak gelişmektedir. Bu dönemin döneminin temel üçlüsü olan IMF, WB, GATT savaş sonrası dönemin yeniden yapılanma sürecinin dünya ölçeğinde düzenlenmesi için kurulmuşlardı. Sermaye birikim sürecinin temel formları olan para, üretici ve ticari sermayenin önündeki engellerin kaldırılmasında önemli işlevleri üstlendiler.

Karar alma süreçleri bir anlamda bu kurumlarda etkisini göstermekte ve sınıfsal ilişkilerin daha açık şekilde gözler önüne sermektedir. Bu karar alma süreçleri uluslararası düzeyde WTO gibi kurumsallaşmalarla yeni dönemde kendini gösterirken diğer taraftan da dünya ekonomik forumları ile kendini göstermektedir.

GATS, MAI gibi anlaşmalar, Soğuk Savaş sonrasında dünya ölçeğinde sermaye birikim sürecinin önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik işlevlere sahip olmuşlardır. Bu dönemde dünya ölçeğinde hegemonik mücadelelerin ulus devletlerle bu kurumlar arasındaki gelgitleri yeni dönemin çatışmalı ortamının temel unsurları olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kurumların halefleri olan kurumlar savaş sonrası dönemde yeni "tarihsel bloğun" getirmiş olduğu bir konsensüs üzerinden gelişirken, 21. yüzyıl'da bu konsensus bozuldu.

Dünyaya hakim olan ulus devletler arasındaki çatışmaların giderek yoğunlaşması birikim sürecinin girdiği krizin yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme çağında bu kurumların ifade ettiği anlam, dünya ölçeğinde sermaye birikim krizinin önündeki engellerin aşılmasıdır. Fakat bu süreç oldukça yoğun bir güç mücadelesi ekseninde sürmektedir.

Tarihinde hiç olmadığı kadar küresel hale gelen kapitalizmin yeni işleyiş dinamiği, yeni küresel düzenlemeleri ve bunların dayandığı oluşumlar ve anlaşmaları da beraberinde getirmektedir. Bu düzenlemenin ortaya çıkardığı yapılardan biri olan DTÖ, gerek kapitalizmin küresel düzeyde kurumsallaşmasında gerekse de dünya pazarları üzerinde paylaşım savaşları veren sermayenin çıkarlarının temsil edilmesinde önemli bir yere sahiptir (Güzelsarı, 2003, s:138-139).

Tabb, DTÖ'nün rolü ile ilgili olarak şunu ifade eder: "DTÖ, 1995 yılında kurulmuştur, ama, kökenleri ta 1940'lara, ABD hükümetinin yine İngiltere ile birlikte, diğer ülkelerin davet edileceği bir Uluslar arası Ticaret Örgütü kurma girişimine dek geri gider. O dönemde tecrit yanlılarının ve önerilen örgütün uluslar arası karakterinden kuşkuya kapılan ulusal sermayenin temsilcilerinin çoğunlukta bulunduğu ABD kongresi, egemenliğin yitirilebileceği korkusuyla öneriyi geri çevirdi. Onun yerine, zayıf bir ikame olarak Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) oluşturuldu ve ABD kurulu düzenin uluslar arası ilişkilerden yana kesiminin DTÖ için yeterli kongre desteğini kazandığı 1990'lı yıllara dek daha güçsüz bir araç olarak hizmet gördü" (Tabb, 2002, s:70).

"DTÖ, ülkelerin şirketlerinin talebinin doğrultusunda diğer ülkelere baskı uygulayabileceği bir forum sağlar" (Tabb, 2002, s:73).

DTÖ, dünya ölçeğinde çok uluslu şirketlerin birikim stratejilerinin önündeki engellerin kaldırılmasına ve meta dolaşım sürecinin mümkün olduğunca sıkıntısız bir şekilde sağlanmasına yönelik adımlar atmaktadır. Bu anlamda DTÖ uluslar arası sermayenin çıkarlarının gerçekleşmesinde önemli girişimlerde bulunmaktadır. "DTÖ kimin ticaret örgütü" diye soran Wallach ve Sforza bu süreci çok iyi ifade etmektedir: "Dünya yurttaşlarının çoğunluğuna aitmiş yada onların yararınaymış gibi görünmüyor. Ortaya çıkmakta olan sistem, çok uluslu dev şirketler ile gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki en zengin bir avuç insanın çıkarlarına hizmet ediyor" (Wallach, Sforza, 2001, s:21).

GATS ise karşımıza önemli bir anlaşma karşımıza çıkmakta. GATS kamusal hizmetlerin metalaşma sürecini hızlandırmaktadır.

MAI ise üretici sermayenin dünya ölçeğinde yeniden düzenlenmesini sağlayan bir anlaşma olarak karşımıza çıkmaktadır. "MAI projesi ile piyasanın işleyiş süreçlerini ve yatırımın yapıldığı ülkenin ekonomik koşullarını hiçbir biçimde dikkate almadan gerçekleştirilmeye çalışılan "piyasa koşulu", güçlü sermaye karşısında güçsüz

sermayeyi, tüketicileri hatta kamu otoritelerini korumasız bırakacaktır” (Önder, 1998, s:33).

Dünya ekonomisi üzerinde hegemonyanın gelişim sürecinde sınıflar, ulus devlet ve bölgesel oluşumlar ile ilişkilendirilen kapitalist üretim tarzının kendini geliştirdiği ve bu oluşumlar içerisinde yeni biçimler aldığı görülmektedir.

Bu bağlamda ulus devletin de rolü değişmiştir. Jessop, ulus devletin değişen rolünü şu şekilde ifade etmektedir; “Ulus devlet, özellikle ulus devletlerin sürekli birbirini tanıması nedeniyle biçimsel ulusal egemenliğin büyük bir kısmını korumaya ve siyasal mücadeleler için önemli bir mevki olmaya devam etse de, devletin, iktidarını kendi içinde uygulama kapasitesi bile, hem daha uluslararasılaşmış, esnek üretim sistemlerine geçiş hem de küresel çevreden kaynaklanan risklerin meydana okuyuşundaki artış yüzünden zayıflamaktadır” (Jessop, 2005, 316).

Çokuluslu şirketler yoluyla üretim, finansman ve diğer ekonomik kaynakların uluslararasılaşması hiç şüphe yok ki, herhangi bir ulus-devletin kendi ekonomik geleceğini kontrol etme gücünü zayıflatmaktadır. En azından devlet otoritesinde bir zayıflama müşahede edilmektedir. Kendi geleceği konusunda kendisi karar verebilen egemen devlet fikri ile modern ekonomilerin durumu arasında da bir kopma görülmektedir ki bu, ulusal ve uluslararası ekonomik güçlerin kesişmesi şeklinde kendini göstermektedir.

Kapitalist dünya ekonomisinin geçirmiş olduğu dönemler, entegrasyon süreci ile ilişkili olarak sürecin yönünü de belirlemektedir. Kıta Avrupa’sında İngiliz hegemonyasının hakim olduğu dönem içerisinde, ulus devletler arasında sermaye birikim sürecine ilişkin yoğun çatışmalar yaşanmaktaydı. Günümüzde ise dünya ekonomisinin yapısal ilişkileri bakımından yeni bir yapılanma görülmektedir. Bu yeni oluşum bölgesel yapılanma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgesel yapılanma en etkili şekilde Doğu Asya’da kendisini göstermektedir. Bu anlamıyla Arrighi, bu süreçte Doğu Asya kökenli bir bölgesel gelişim sürecini şu şekilde ifade eder.

“Küresel büyük finansal sektörde doğu Asya’nın ilerlemesi, daha görkemli hale geliyor. Fortune’un dünyadaki en büyük elli bankasının toplam değerlerinde Japonya’nın payı, 1970’de yüzde 18 artarken, 1980’de yüzde 27’ye, 1990’da ise yüzde 48 artmıştır. Döviz rezervlerine gelince, Doğu Asya’nın en büyük 10 merkez bankasının hisseleri, 1980’de yüzde 10’dan 1994’de yüzde 50 artış göstermiştir. Açık bir biçimde, Birleşik Devletler artık “pozitif sonuçlar üretecek olan çeşitli baskıları getiren paraya” sahip değildir. Doğu Asya Devletleri, ya da en azından onların bazıları, tüm devletlerin etkili olan çeşitli bakıların üstesinden uzak tutabilecek paraya sahiptir” (Arrighi,2000, s:246).

21. yüzyılda dünya ekonomisinin yönü büyük ölçüde değişmiştir. Bir yanda ulus devlet bir başka deyişle serbest piyasa ekonomisinin giderek kötüleşmesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan krizler, liberal kapitalizm ekonomisinin zayıflamasına neden olmuştur. bu dönem içerisinde yükselen değer olarak kabul edilen devlet kapitalizmi olarak da kabul edilen sistem ekonomik anlamda giderek yükselen bir ivme kazanmıştır. Devlet kapitalist ağırlıklı ekonomiler hem bölgesel hem de ülkesel anlamda, 21. yüzyıldaki büyük krizlerden etkilenmemişler, tam tersi bir şekilde bu krizlerden kazançlı çıkmışlardır.

Bu gelişmeler, kapitalist dünya ekonomisinin girmiş olduğu kriz eğilimlerini en az düzeye indirmede oldukça önemli bir nitelik taşımaktadır. Kapitalist dünya ekonomisinin 21. yüzyıldaki ortaya çıkan çelişkilerini, 19. ve 20. yüzyıldaki dinamiklerden farklı özelliği mekanlar arasındaki sermayenin hareketliğini oluşturan ağırlıkta oldukça farklılaşmasıdır. Sistemin özünü oluşturan birikim sürecinin dinamikleri oldukça hızlı bir realizasyon sürecinin içine girmiş bulunmaktadır. Bu anlamıyla dünya ölçeğinde birikim sürecinin denetlenmesi ve düzenlenmesi, mekanlar üzerinde yeni bir sürece doğru ilerlemektedir.

21. yüzyılda dünyadaki ekonomik duruma bakıldığında ise ortaya liberal kapitalizmin ve devlet kapitalizmin arasındaki fark ortaya çıkmaktadır.

Askerî anlamda ABD’nin büyük bir güce sahip olduğu konusu kabul edilebilir ancak diğer birçok alanda gücün dağılımının çok kutuplu olduğunu görmek gereklidir. Örneğin, 2000-2010 yılları arasında yaşanan gelişmelerle çok açık bir şekilde

görülmüştür ki, ABD yönetimi, AB (AB içerisinde özellikle Almanya ve Fransa), Japonya, RF, Çin ve diğerlerinin rızası olmadan ticarete, anti-tröst ve mali düzenleme alanlarında kendi istediği konuları elde edemez bir duruma gelmiştir.

2007’de AB’nin GSYİH’sinin büyüme oranı ABD’den 1,5 kat fazla olmuştur, Çin’in ABD’den 6 kat, Hindistan’ın ise 4 kat fazladır. Bu durum bu ülkelerin dünya GSYİH’sindeki payının ABD’ye oranla artması sonucunu getirmiştir. 1970’ten başlayarak Çin, GSYİH’sini 4 kat artırmıştır. GSYİH hacminde ABD ve Japonya dışındaki diğer ülkeleri geride bırakmıştır. Aynı dönemde Çin’in dış ticaret hacmi 100 kat artmıştır. Bu artış Çin’in dünya ticaretindeki payı açısından Japonya’yı geride bırakmasını sağlamıştır.

Dünya ekonomisinde lider konumda bulunan Japonya’nın “ekonomik mucizesinin” ve “dört Asya kaplanı” olarak nitelendirilen Hong Kong, Singapur, Tayvan ve Güney Kore’nin ekonomik sıçramalarının ardından Çin, bu ülkelerden aldığı ‘aydınlanmacı otoriterizm’ modelini başarılı bir şekilde kullanarak ileri atılmıştır.

Dünya ekonomisinde liderlik yeni merkezlere doğru kaymaya başlamıştır. Hindistan örneği önemlidir. 2008’de bir Hint ulus aşırı şirketi olan Tata Motors, Amerikan kuruluşu olan Ford’dan iki ünlü İngiliz şirketi Land Rover ve Jaguar’ı satın almıştır (Primakov, 2010, s:19-20).

Bütün bu gelişmeler, tüm dünyada tek kutuplu Amerikan hegemonyasının geçerli olduğunu savunmak olanaksız kılmaktadır.

2.2. Siyasal Oluşumlar ve Dönüşümler

İki kutuplu sistem boyunca bir bloğun lideri durumundaki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, resmen 1991 yılında dağılarak 15 bağımsız devlete bölünmüştür ve bu durum, uluslararası sistemde iki kutuplu yapının da sona ermesine yol açmıştır.

SSCB'nin dağılması bir yandan iki süper güçten biri olan ABD'nin diğer bir süper güç Sovyetler Birliği karşısındaki galibiyetini simgelemiş, diğer yandan da Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu yapısının sonu anlamına gelmiştir. Soğuk Savaş sonrası yaşanan en önemli gelişmelerden biri, Irak'ın Kuveyt'i işgali ile başlayan Körfez krizi olmuştur. Ağustos 1990'da başlayan işgalle beraber, Batının Irak'a tepkisi sert olmuş, ABD öncülüğünde kısa sürede Irak'a müdahale gerçekleştirilmiştir. Irak'a müdahale edilmesi birçok bakımdan önemli sonuçlar doğurmuştur. Sovyet caydırıcılığının olmaması, ABD'yi tartışmasız tek süper güç konumuna getirmiştir. Bu nedenle Irak'ın işgaliyle başlamak üzere, ABD'nin askeri müdahaleleri soğuk savaş dönemiyle karşılaştırılmayacak derecede artmıştır.

ABD Başkanı Bush'un, 1990 Ağustosunda Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle ortaya çıkan Körfez Krizi sırasında kullandığı "yeni dünya düzeni" kavramı iki kutuplu yapının bittiğini ve uluslararası sistemde yeni bir düzenin ve/veya yapının ortaya çıktığını ifade etmiştir (Arı, 2004, s:521). Bu bağlamda, ABD'nin "yeni dünya düzeni" söylemi hem uluslararası sistemde bir değişim-dönüşüm sürecini anlatmakta, hem de uluslararası jeopolitika ve jeostratejide yeni açılımların ortaya çıkışını haber vermekteydi.

1991-2000 yılları arasında, Avrasya kara-kıta gücü olan Rusya Soğuk Savaş dönemi boyunca çekim alanı altında tuttuğu Avrasya ve diğer jeopolitik bölgelerdeki hakimiyetini kaybetmiştir. Bu durum, Doğu Avrupa, Balkanlar ve Orta Asya'da otorite boşluklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Başta Avrasya olmak üzere, SSCB'nin etkisi altındaki bütün coğrafi alt-sistemlerde meydana gelen otorite boşluğu, ABD tarafından doldurulmaya çalışılmıştır.

ABD, önce Irak'ın Kuveyt İşgali sonrasında BM mekanizmasını; ardından da Bosna-Hersek krizi sürecinde, uyguladığı çifte standartlara ve tezatlıklara rağmen, NATO askeri gücünü devreye sokarak izlediği pro-aktif dış politikalar ile adeta uluslararası sistemin hakemi ve/veya denetleyicisi rolünü oynamıştır (Davutoğlu, 2001, s:110).

SSCB'nin parçalanması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ortaya çıkan Rusya'nın iç politikaya odaklanması sonucu dış politikada etken bir aktör olamaması, 1990-2000

arası dönemde ABD'nin dünya jeopolitiğindeki hareket serbestisini fazlasıyla arttırmış ve tek kalan süper güç olarak ABD'yi küresel bir imparatorluk olma amacına yöneltmiştir. Aynı zamanda, ABD'nin bu jeopolitik ve jeostratejik hedef ve uygulamaları, 1990 sonrası dönemde ABD liderliğindeki uluslararası sistemin tek kutuplu olduğu biçimindeki düşüncelerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aslında, tek süper güç ABD'nin “yönlendirici liderliğindeki” bu dönem, uluslararası sistemde bir geçiş dönemini ifade etmektedir (Sönmezoğlu, 2002, s:63).

Ancak 11 Eylül saldırıları ve sonrasında yaşanan gelişmeler, ABD'nin başkanı olduğu sistemin gerçekte tek kutuplu olmadığını göstermiştir.

Francis Fukuyama, 1989 yılında The National Interest dergisinde yazdığı “Tarihin Sonu mu?” başlıklı makalesinde ortaya koyduğu tarihin sonu tezi ile bir yandan liberal-demokratik değerlerin insanlığın ideolojik evriminin son noktası olduğunu belirtmiş, diğer yandan da ABD'nin Soğuk Savaş galibiyetini ve dünya liderliğini uluslararası kamuoyuna ilan etmiştir (Karabulut, 2005, s: 69).

11 Eylül 2001 tarihinde, ABD'nin en önemli sembolik binalarından ikisi olarak kabul edilen Pentagon ve Dünya Ticaret Merkezi'ne gerçekleştirilen saldırılar hegemonik bir güç olan ve küresel bir imparatorluk kurma amacındaki ABD'nin gerek uluslararası prestijine zarar vermiştir. Bütün savaş ve çatışma alanlarını kendi kıtasının uzağında tutmayı başaran ABD, 11 Eylül saldırılarıyla ilk defa bir savaşı, çatışmayı kendi topraklarında yaşamıştır. Böylece, Amerikan Savaşı'ndan bu yana Amerika Kıtası'ndaki en çok ölüm olayına neden olan 11 Eylül saldırıları “tarihin sonunun sonunu” ilan ederek, 21. yüzyıl küresel sisteminin miladı olarak kabul görmüştür (Davutoğlu, 2002, s:25).

11 Eylül terör saldırıları, çok kutuplu dünya düzenine geri dönüşün simgesi olarak kabul edilmektedir. Orta Doğu'da, Orta Asya'da zayıflaması, ABD'ye rakip ülkelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Rusya, Çin, Hindistan, Japonya ve AB gibi ülkeler ABD'nin önemli rakipleri olmuşlardır.

Birçok teorik ve deneye dayalı çalışmada Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin tek kutuplu bir yapıya dönüştüğü, yeni sürecin isminin de ‘Yeni Dünya Düzeni’ olduğu konusunda yaygın bir kanaat oluşmuştur.

Kenneth Waltz, şartların değişmesiyle birlikte uluslararası teorilerin de zamanla değişebileceğini ve bunun son derece normal olduğunu savunur. 1989 yılında John Worrall tarafından çağdaş bilim felsefesine giren Yapısal Gerçekçilikte, aktörler arasındaki güç dağılımı uluslararası sistemin temel aktörü olarak görülmektedir. Yapısal gerçekçilik anlayışına göre, aktörler ve aktörler arasındaki ilişkiler, sistemi; devletler, devlet dışı – aktörler ve bu aktörler arasındaki ilişkiler de, uluslararası sistemi belirlemektedir. Bir sistemin tanımlanabilmesi için, aktörlerin nitelikleri ve aktörler arasındaki ilişkilerin biçiminin bilinmesi gerekmektedir. Yapısal gerçekçiler, uluslararası sistemde yer alan güçlü devletlerin sayılarının ve bu devletlerin göreceli güçlerinin bilinmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır (Russett, 1992, s:68-70). Uluslararası sistemi nitelendirmek için, uluslararası sistemin yapısının; uluslararası sistemin yapısının belirlenmesi için de, güçlü devletlerin sayısı ile aralarındaki güç dağılımının bilinmesi gerekmektedir.

Yapısal gerçekçiler, sistemi tanımlarken tek kutupluluk, iki kutupluluk ve çok kutupluluk gibi kavramlar üzerinde yoğunlaşmışlardır¹.

Büyük devletler arasındaki güç dağılımı ve bu devletlerarasındaki ilişki düzeni, uluslararası sistemin yapısını tanımlamaktadır. Eğer tek bir devlet, uluslararası sistemdeki gücü elinde bulunduruyor ve bu sayede devletler arasındaki ilişkileri düzenliyor ise, bu sisteme, tek kutupluluk denilmektedir.

Ancak tek kutuplulukta, gücü elinde bulunduran güçlü devlet, ya egemen bir güç haline gelecektir, ya da diğer bölgesel güçlere kolayca hareket edebilecekleri bir ilişki düzeni sağlayacaktır. Diğer bir ifadeyle egemen güç, elinde bulundurduğu askeri, ekonomik,

¹ S.Burchill, A.Linklater, 2001, s:94;

Waltz’ın yaklaşımına paralel olarak, Barry Buzan, Richard Little ve Charles Jones zaten üç aşamadan geçmiş olan yapısal gerçekçilik yaklaşımını geliştirmiştir. Bu üç aşama, yapısal ilkelerin ilk kez dile getirilmesi, Hedley Bull gibi İngiliz gerçekçilerin önerdiği gibi gerçekçilik ve uluslararası toplum fikri arasında bir birliktelik ve en son olarak da uluslararası ilişkiler teorileri ile dünya tarihi arasındaki bir evliliğdir.

kültürel vb. güç unsurlarının yardımıyla devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen kuralları, normları tanımlandırabilir ve tanımlandırdığı kuralların diğer devletler tarafından uyulmasını zorlayabilir.

Bu durumda yeterli kapasiteye ve iradeye sahip olan tek güçlü devlet, egemen güç haline gelecektir. Ancak bu güce veya iradeye sahip olamayan süper güç, diğer bölgesel devletlerin davranış kalıplarını özgürce bireysel ya da ortaklaşa belirlemelerine imkân tanıyabilir veya tanımak zorunda kalabilir.

Yapısal Gerçekçilerin tanımladığı diğer uluslararası sistemin yapıları, yukarıda da sayıldığı üzere iki ve üç kutupluluktur. İki kutupluluk, iki devlet arasında gücün dağıldığı sistemdir. Üç kutuplulukta, bu sayı üçe çıkmaktadır. Dört ve daha fazla sayıda büyük devletin yer aldığı yapıya ise, çok kutupluluk denilmektedir.

Yapısal gerçekçiler, büyük gücü (great power), kısaca “büyük kapasiteye sahip devlet” olarak tanımlamaktadır. Diğer bir ifadeyle müttefikleri üzerinde tam etkiye sahip büyük güç, önemli boyutta askeri, ekonomik ve siyasi güce sahiptir ve küçük devletlerin aksine, ulusal bütünlüğünü korumanın ötesinde küresel çapta politikalar gütmektedir.

3. ABD' NİN EKONOMİK VE SİYASİ YAPISI: PİYASA KAPİTALİZMİ

3.1. ABD'nin Ekonomik Yapısı ve ABD'deki Uygulaması

3.1.1. ABD'nin 2008 Krizi Öncesi Ekonomik Durumu

2001 basında patlayan borsa köpüğü sonrasında dünya ekonomisi, çok sert bir müdahale sonrasında yavaşlama dönemine girmiştir. Aslında akut bir finansal krizle başlamış gibi görünen krizin temelinde, 1980'lerden beri mali genişlemeyle sürekli ertelenen ve ertelendikçe ekonominin temelini kayganlaştıran kronik aşırı üretim sorunu bulunmaktadır. Dolayısıyla, ani müdahale ile birlikte bu sorun tekrar su yüzüne çıkmıştır. Bununla birlikte, ABD öncülüğünde başlayan yeni bir mali genişleme dalgası bu sorunu günümüze kadar taşımaya devam etmiş ve üstüne Bretton Woods II'nin sürekli köpükler yaratan denklemini de eklemiştir.

Dünya ekonomisindeki büyümenin o dönemde % 40'ını sağlayan ABD, 2001 Mart ayında resesyona girmiştir. 2000 yılında % 3,8 olan büyüme hızı, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ilk defa bu kadar ani bir düşüş yaşayarak % 0,3'e gerilemiştir (Yıldızoğlu, 2003, s. 48) .

Dow Jones Sanayi Endeksi 1999'da 11.000'i aşmışken, 2001'de 7500'e, Nasdaq Endeksi 5000'den 1100'e düşmüştür. Yatırım-kredi enstrümanlarının (türevler) 1990'da toplam 6 trilyon dolar olan hacmi, 2000'de 95,2 trilyon dolara çıkmıştır. Bu yükselme, 2002'de ABD'nin en büyük şirketlerinden Enron'un batmasına sebep olmuştur (Foster, 2005, s. 234–235).

ABD'nin 2000 yılında % 13,2 büyüyen ithalat oranları, 2001'de % 2,9 düzeyine inmiş, 2000 yılında % 9,7 büyüyen ihracat ise, 2001'de % 5,4'e, 2002'de de % 3,6'ya düşmüştür.

Bu dönemde dolarda da önemli değer kayıpları yaşanmıştır. 2000’de 0,924 olan Euro/Dolar seviyesi 2003 yılında 1,131’e gerilemiştir (Köse ve Öncü, 2006, s. 36).

Tüketici borç stokları ise hızla artarak 6,5 trilyon dolara çıkmıştır. İmalat sanayinin kar oranları 1997 yılına göre üç kat azalmış ve %44,4 oranında düşüş yaşamıştır. 2000–2003 yılları arasında 2,8 milyon kişinin işine son verilmiştir. Morgan Stanley Dean Witter’in başekonomisti Stephen Roach Mayıs 2001’de: “ABD liderliğinde dünya ekonomisinin küreselleşme sürecinde bir devrilme noktasına yaklaşmakta olduğumuzdan şüpheleniyorum” demiştir (Köse ve Öncü, 2006, s. 47).

Kısacası, Köse ve Öncü’nün ileri sürdükleri gibi, ikiz kuleler saldırısından önce ciddi ölçüde hasar görmüştür. Tüm bu sürecin içinde, FED’in mali disipline öncelik veren neoliberal paradigmasının yıkılacağı zannedilirken, FED yeni bir mali genişlemeye yönelmiştir. Başka bir deyişle, merkez ülkelerin Merkez Bankaları, FED öncülüğünde faizleri düşürmek suretiyle büyük bir likidite (ABD doları ve Japon yeni olmak üzere) genişlemesi başlatmışlar ve borsa köpüklerinin delinmesiyle kaçan spekülative enerjiyi gayrimenkul piyasalarına, yeni bir köpüğün oluşma sürecine yönlendirmişlerdir. Bu yeni süreçte, borsa köpüğü yerine gayrimenkul köpüğü üzerinden bir kez daha sermaye girişleri, ABD’nin büyümesini finanse etmeye başlamıştır (Chandrasekhar, 2006, s. 71).

Başta Çin olmak üzere Doğu Asya, Bretton Woods II rejiminin devam etmesi için sürekli doları destekleyici döviz operasyonları yapmaya ve rezervlerini dolar ve ABD hazine kâğıtlarıyla doldurmaya devam etmişlerdir. Bu arada, ABD Irak’ı işgal etmiş ve askeri-sınai kompleksin silah harcamalarından ve dev petrol şirketlerinin yükselen petrol fiyatlarından piyasa giren likiditeyle, küresel mali piyasaların güveni yerine gelmiş ve tarihte görülmemiş bir patlamayla yükselişe geçmiştir (Yıldızoğlu, 2007, s. 13).

3.1.1.1. Kamu Borçları

Kriz öncesinde OECD ülkelerinin GSYİH’e göre toplam kamu borçlarına bakıldığında, ABD’nin sıralamada yüzde 65,2 ile baştan beşinci sırada yer aldığını görülmektedir. Bu sıralamanın birincisi sırasında Norveç, ikinci sırasında ise Japonya yer almaktadır.

Bu konu ile ilgili önemli bir olgu ise şudur. Japonya kamu borçlarının yüzde 90'nı yurt içi birey ve kurumlardan olmasına karşın ABD'de yurt içi birey ve kurumlardaki kamu borçlarının oranı sadece 25'tir.

OECD ülkeleri içerisinde GSYİH'a göre toplam kamu borcu ve merkezi bütçe açıklarına bakıldığında kriz öncesinde ABD'nin bütçe açığı olarak birinci sıraya yükseldiği görülmektedir (Tablo-1).

Tablo 1. OECD ülkelerinin bütçe açığını gösteren oranlar

Ülke	2010 Borç/GSYİH	2010 Kamu Borcu/ GSYİH
ABD	-10,7	65,2
Japonya	-8,2	104,6
Almanya	-5,3	54,7
Fransa	-8,6	60,7
İtalya	-5,4	100,8
Birleşik Krallık	-13,3	59
Kanada	-5,2	32,6
Avustralya	-3,5	-1,3
Avusturya	-5,5	42,9
Belçika	-5,6	85,4
Çek Cumhuriyeti	-5,6	5,3
Danimarka	-5,4	1,6
Finlandiya	-4,8	-46,4
Yunanistan	-9,8	94,6
Macaristan	-4,1	62,1
İzlanda	-10,1	43,9
İrlanda	-12,2	38
Kore	0,4	-33,4
Lüksemburg	-4,3	..
Meksika
Hollanda	-5,9	36,5
Yeni Zelanda	-3,3	-10,9
Norveç	9,9	-143,6
Polonya	-7,8	32,4
Portekiz	-7,6	62,6
Slovakya	-6,3	13,3

Tablo 1. Devam

İspanya	-8,5	41,6
İsveç	-3	-13,1
İsviçre	-1,3	11
Türkiye

Kaynak: tats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode

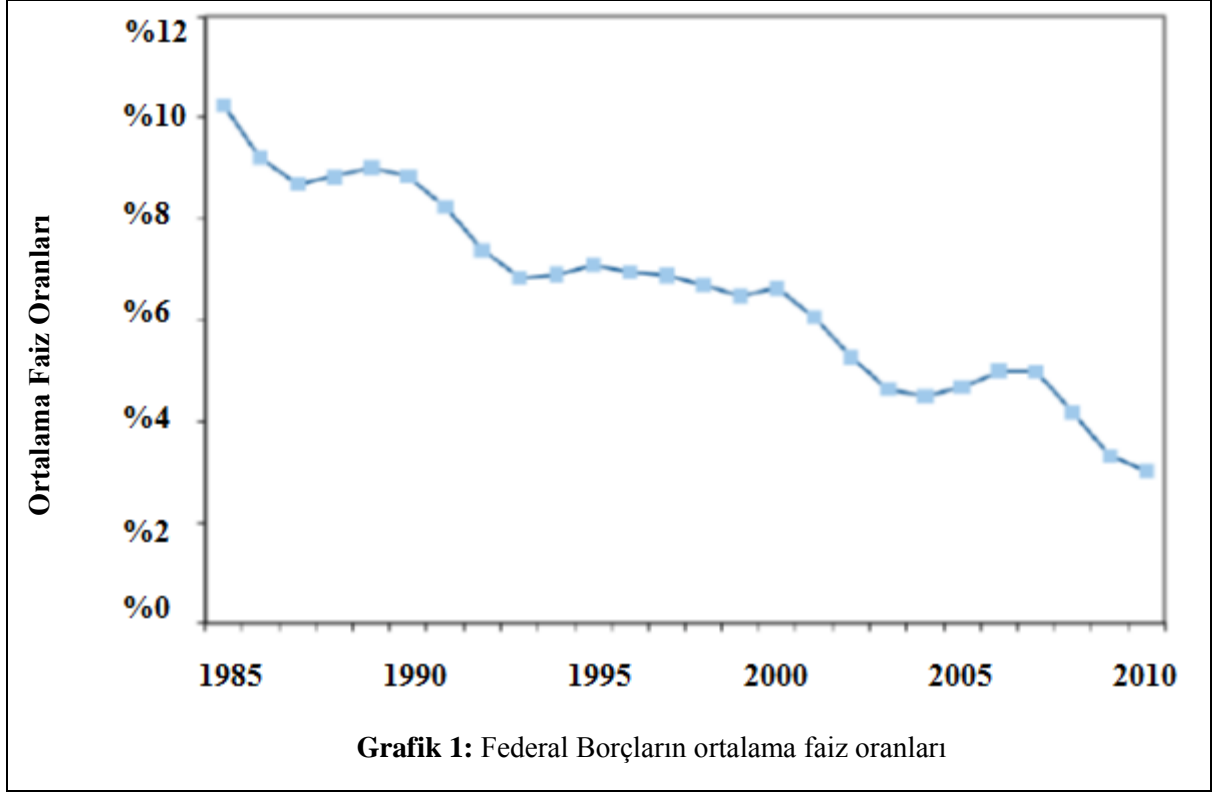
ABD, daha öncede belirttiğimiz gibi, mutlak rakam olarak dünyanın en yüksek kamu borcu olan ülkesidir. Yabancılara olan borcun en büyük bölümünü Çin ve Japonya almaktadır. Her iki ülke yönünden baktığımızda, ABD'nin kendilerinin en büyük ihracat müşterileri olduğu gerçeği, bu durumun anılan ülkelerin ABD'ye karşı hareket alanını sınırlayan bir unsur olmasının yanında, ortaya çıkmaktadır.

Birleşik Devletler kamu borçlarının, süreklilik ve artış trendi gösteren federal bütçe açıklarının bir birikmesi ve sonucu olduğu genelde kabul edilen bir görüştür.

Federal borçlanmaya faiz borçlanmayı, bütçeye getirdiği faiz yükü açısından irdelediğimizde, 2005 yılında 181 milyar Amerikan Doları olan halka açık borçlara isabet eden faiz giderinin 2009 yılına kadar 221, 239, 242 milyar şeklinde yükselmesine karşın, 2009 yılında, ekonomik kriz nedeniyle (borçlanma artışının getirdiği ek faiz yükünü de telafi edecek şekilde) global faiz oranlarında yaşanan düşüşe paralel olarak, 189 Amerikan Doları'na indiği görülmektedir (Grafik-2).

Federal bütçenin beşinci kalemini, faiz ödemeleri oluşturmaktadır. Faiz ödemeleri, savunma, sosyal harcamalar, sosyal güvenlik ve sağlık harcamalarından sonra gelmektedir.

Faiz düşüşüne yol açan etmenlerin başında FED'in düşürdüğü "politika faiz oranı" gelirken, bir diğer etmeni de, yabancı ülkelerin ellerindeki rezervleri veya cari denge fazlaları için "güvenilir cennet-save heaven" olarak Amerikan hazine bonoları olarak görülmektedir.

3.1.1.2. Federal Bütçe Açığı

Birleşik Devletlerde yıllardır süren vergi oranlarındaki düşüş ve artan bütçe harcamalarının sonucu olan bütçe açıklarının yıllara göre aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: ABD'nin 1990 yılından itibaren bütçe açık miktarı (Amerikan doları cinsinden)

Yıl	Toplam Alacak	Toplam Borç	Bütçe Açığı / Fazlalığı
1990	1.032.094	1.253.130	-221.036
1991	1.055.093	1.324.331	-269.238
1992	1.091.328	1.381.649	-290.321
1993	1.154.471	1.409.522	-255.051
1994	1.258.721	1.461.907	-203.186
1995	1.351.932	1.515.884	-163.952
1996	1.453.177	1.560.608	-107.431
1997	1.579.423	1.601.307	-21.884
1998	1.721.955	1.652.685	69.270
1999	1.827.645	1.702.035	125.610
2000	2.025.457	1.789.216	236.241
2001	1.991.426	1.863.190	128.236
2002	1.853.395	2.011.153	-157.758
2003	1.782.532	2.160.117	-377.585
2004	1.880.279	2.293.006	-412.727
2005	2.153.859	2.472.205	-318.346
2006	2.407.254	2.655.435	-248.181
2007	2.568.239	2.728.940	-160.701
2008	2.524.326	2.982.881	-458.555
2009 (Tahmini)	2.156.654	3.997.842	-1.841.188
2010 (Tahmini)	2.332.645	3.591.076	-1.258.431
2011 (Tahmini)	2.685.358	3.614.774	-929.419
2012 (Tahmini)	3.075.328	3.632.747	-557.419
2013 (Tahmini)	3.305.141	3.817.463	-512.322
2014 (Tahmini)	3.480.124	4.016.020	-535.896

Kaynak: Historical Tables Budget of US Government, Fiscal Year 2010

ABD Congressional Budget Office (CBO) tarafından yayınlanan The Budget and Economic Outlook 2011-2021'e göre, 2009 ve 2010 yıllarında sırasıyla gerçekleşen 1,4 ve 1,3 trilyon Amerikan Doları tutarındaki bütçe açıklarının en önemli nedenleri, finansal kriz (özellikle ekonomik canlandırma paketi ve 2008/09 yıllarındaki şirket ve banka kurtarma tedbirleri nedeniyle) ve düşen ekonomik aktiviteler nedeniyle vergi hasılatındaki keskin düşüş ve harcamalardaki artış olduğu belirtilmektedir.

Yukarıda sayılan etkilerin dışında Çin gibi bazı ülkeleri borç verme konusunda istekli olmaları ve politikacıların genelde işsizliğe yol açabilecek önlemlerden kaçınmaları gibi nedenler de dış borcun artmasında önemli öğelerdir.

1945 yılından sonra 2009 yılında mutlak rakam olarak rekor kıran bütçe açığının GSYİH'ya oranının yüzde 12,9'a çıkması, bir diğer rekoru da birlikte getirmiştir. Bu olguda, bütçe performansı kadar, 2009 yılında cari fiyatlarla artmamış olan GSYİH'ın da (ekonominin daralması, ya da durgunluk) payı bulunmaktadır.

3.1.1.3. Dış Ticaret ve Cari Açık

ABD'nin 2000 yılında % 13,2 büyüyen ithalat oranları, 2001'de % 2,9 düzeyine inmiş, 2000 yılında % 9,7 büyüyen ihracat ise, 2001'de % 5,4'e, 2002'de de % 3,6'ya düşmüştür.

Cari açığın GSYİH'ya oranı şeklinde baktığımızda, ABD'nin negatif, Çin'in pozitif oranlarının, 2005-2008 yüksek seviyesine bir daha ulaşamadıkları ve istikrarlı bir seyir öngörüldüğü, ABD dış ticaretindeki açığın GSYİH'daki negatif payı sürekli artmakta olup, bu olgu, dış satımdaki artış oranının dış alım artışının gerisinde kalmasının bir sonucudur.

1945 yılından sonra 2009 yılında mutlak rakam olarak rekor kıran bütçe açığının GSYİH'ya oranı, yüzde 12,9'a çıkmış, bir diğer rekoru da birlikte getirmiştir. Bu olguda, bütçe performansı kadar, 2009 yılında cari fiyatlarla artmamış olan GSYİH'ın da payı bulunmaktadır.

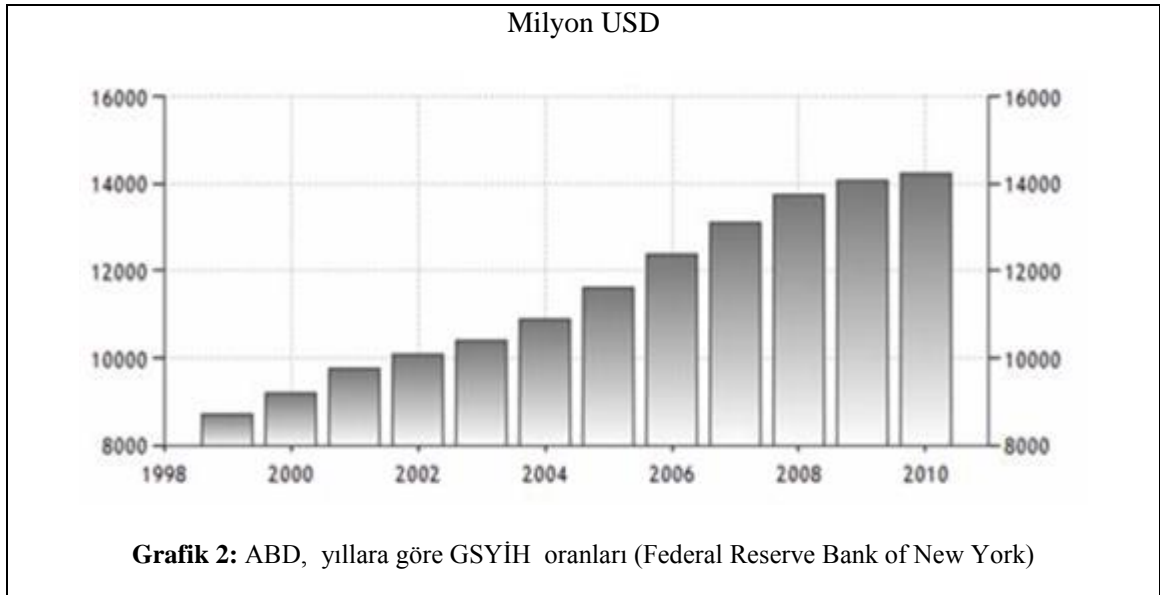
3.1.1.4. Ekonominin Büyüme Oranı

Dünya ekonomisindeki büyümenin o dönemde % 40'ını sağlayan ABD, 2001 Mart ayında resesyona girmiştir. 2000 yılında % 3,8 olan büyüme hızı, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ilk defa bu kadar ani bir düşüş yaşayarak % 0,3'e gerilemiştir (Yıldızoğlu, 2003, s. 48).

Amerikan GSYİH'nı oluşturan kalemlere ve bunların yıllar içinde seyrine baktığımızda, aşağıdaki çıkarımlar elde edilmektedir:

- a) 1981 yılından itibaren yüzde 62-67 aralığında seyreden kişisel tüketim harcamalarının payı, 2000'den itibaren 70'ler bandında seyretmiştir.
- b) Önceleri yüzde 28 olan dayanıklı ve dayanıksız mallar için yapılan harcama payının, 90'lı yıllardan itibaren sürekli düşerek yüzde 23'e; hizmet harcamalarının payının da aksine, yüzde 34'lerden 47'lere yükseldiği görülmektedir.
- c) Mal ve hizmet dışı satım ve alımı arasındaki negatif fark, yine 2000'li yıllarla birlikte sürekli bir artış trendi göstermiştir.

Merkezi yönetim ve savunma harcamalarında ise önemli bir pay artışı yaşanmamıştır. Savunma araştırma ve geliştirme giderleri, dünyanın geri kalan tüm ülkelerin toplamından fazla olan ABD'nin savunma giderlerinin GSYİH'ya oranının Soğuk Savaş döneminin altında olduğu görülmektedir.

Kaynak: http://www.newyorkfed.org/research/national_economy/nationalindicators.html

3.1.2. ABD'nin 2008 Krizi Ekonomisi

3.1.2.1. Krizin Nedenleri

2007 yılının ortalarında görülmeye başlanan ekonomik krizin finansal nedenlerinin yanı sıra kapitalist düzen nedeni ile ortaya çıktığı kabul gören görüşlerden birisidir.

Kapitalist düzende üretim kapasitesinin hızla artması, yığınsal üretime karşı, talebin, gelir dağılımı bozukluğu, piyasalardaki rekabet şeklinin de etkisiyle aynı hızla artmaması, geleceğe ilişkin belirsizlikler, dönem, dönem kriz doğurmaktadır. Bu yaklaşıma göre, krizler kapitalist düzenin doğal ekonomik sonucudur.

Finans sektörü aracı bir sektördür ve yarattığı katma değer de son derece sınırlıdır. Aracı bir sektörün tek başına derin bir krizin ana nedeni olmasının kanımca geçerli bir açıklaması yoktur. Finans sektörü krizin tetikleyicisi olabilir, krizi derinleştirebilir, şiddetlendirebilir, ancak tek başına kriz yaratamaz. Bu nedenle finans sektörü, yaşanan krizi tetiklemiş, şiddetlendirmiştir.

Finans sektörü, yönetim tarzı ve kullandığı araçlar, spekülasyon bir yapı göstermektedir. Finans sektörü reel üretim ekonomisinden tümüyle olmasa bile kopuktur. Finans sektörü yöneticilerine CEO (chief executive officer)'larına bonuslar, primler, yüksek ücretler, finans kurumlarını spekülasyon güdüsü ağırlıklı bir yönetim anlayışına sürüklemiştir. Türev ürünlerinin spekülasyon amaçla kullanılması, denetim yetersizliği, düzenlemelerde serbestleşme (deregulation), finans sektöründe felaketle bozgunla sonuçlanabilecek bir yapı oluşturmuştur. Böyle bir yapının, geniş kitleleri spekülasyon oyunlarına çekmesinin ağır maliyeti, 2008 krizi ile yaşanmaya başlamıştır. Reel sektörle kıyaslanmayacak biçimde finansal sektörde büyüme, kar artışı bir yerde bu spekülasyon yapının kanıtıdır.

Devletin ekonomideki etkinliğini azaltılmasını, devletin küçülmesini öneren neo liberal politikalar, özelleştirmeler de, krizin şiddetini artıran diğer bir etmen olmuştur.

Kapitalizm, doğası gereği belli zaman aralıkları ile kriz üretmektedir. Üretim tüketim dengesizlikleri yaratır. İkinci Dünya savaşından sonra, soğuk savaşın getirdiği askeri

harcamalar, zaman, zaman bölgesel sıcak savaşlar, devletin sosyal harcamaları, krizlerin boyutunu sınırlı tutmuş, 1929 düzeyinde bir kriz yaşanmasını engellemiştir. Ancak finans kapitalin giderek spekülâtif bir sermaye haline gelmesi ve izlenen neo liberal politikalar günümüz krizinin boyutunu, 1950 sonrası krizlerine göre büyütmiştir.

Kapitalist ve buna bağılı olarak günümüzdeki neo liberal politikalar, krizin ortaya çıkmasındaki nedenlerin en önemlileri arasında yer almaktadır. Bu uygulamalar nedeni ile finans sektöründe oluşan sorunlar ve buna bağılı olarak krizi tetikleyen etmenler ise aşağıda açıklanmıştır.

Küresel finansal krizin ve bunun tetiklediğı küresel resesyonun kaynağı olan ABD'nin finans sektörü üzerindeki denetim Reagan döneminden (1980-88) itibaren, basit bir ifade ile, kaldırılmıştır. Bu denetimsizlik George W. Bush dönemi dahil, kriz baş gösterene kadar devam etmiştir. ABD finans sektöründe ipotek bankaları (mortgage banks), ticarî bankalar (commercial banks) ve yatırım bankaları (investment banks) dahil, kriz öncesinde 10.000 kadar irili, ufaklı banka mevcuttu, Bunların bazıları, (City Bank) hem ticarî banka hem yatırım bankası işlemleri yapıyordu. Yine müşterilerinin tasarruflarını sağlam ve kârlı varlıklara (assets), yani hisse senedi, bono, ipotekli krediler üzerine kurulmuş “türevler”e (derivatives) yatıran “zarara karşı tedbirli fonlar” (hedge funds) mevcuttur. Hedge fund'ların sayısı kriz öncesi 8.000 kadar olup yaklaşık toplam \$2 trilyonluk portföy ile çalışmaktaydılar. Şüphesiz yine bir çok özel kurumlar müşterileri için “değerli kağıt” alım satımı yapmaktaydı ve bunlar da finans sektörüne dahildir.

Küresel reel üretimin ağırlığı giderek Çin'de yoğunlaşırken, ABD ekonomisindeki türev piyasalara dayanan varlık fiyatlarını da giderek artıyordu. Krizin etkenleri arasında türev piyasalardaki sanal fiyatların artmasının yanı sıra; mortgage kredilerinin yapısının bozulması, konut fiyatlarındaki büyük artışlar, menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkışıklık, kredi türev piyasalarının genişlemesi gibi etkenler yol açmıştır.

Bütün bu etkenlerin sonucunda reel üretimle sanal gelirler arasındaki iyice açılan fark küresel krize neden olmuştur. 2008 yılında, toplam dünya gayri safi hasılası yaklaşık 60 trilyon dolar iken, türev piyasalarında yaklaşık 670 trilyon dolarlık işlem yapılmaktaydı.

Sanal para geek üretim 10 katını aşmıştır. Krizin temel nedeninin de bu olduğu düşünülmektedir (zbek, 2009, s:3)

Günümüzün çok karmaşık ve anlaşılması güç finansal araçları, ABD Başkanı Richard Nixon'ın Dolar-Altın konvertibilitesini askıya alması ve Bretton Woods sabit döviz kurları sistemine son verilmesiyle gündeme gelmiştir. Bretton Woods sisteminde kur kontrolü sebebiyle sermaye bir ülkeden diğerine serbestçe hareket edemiyordu. Ancak dalgalı kur sistemine geçilmesi, finans piyasalarında yeni bir dönüşüme neden oldu.

Firmaların gerçekleştirdiği faaliyetlerin maliyetleri ve gelirleri farklı para birimlerinde olması kur farkı ile oluşan riskleri dengeleme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bundan dolayı türev piyasaları ortaya çıkmıştır. Bu piyasalarda alınıp satılan ve türev ürün olarak isimlendirilen kğitler; gerçek ürün alım satımı değil, kontratı gösteren bir kğit parçasıdır. 1972 yılından sonra finans dünyası çok değişik türev ürünlerle tanışmıştır (Kırım, 2009, s:27-29).

Son küresel krizle dünya ekonomisi, 1929 bunalımından bu yana en büyük ve en derin krizle karşı karşıya gelmiştir. 2007 yılı ortalarında ABD konut piyasasında başlayan sorunlar giderek büyümüş, 2008 yılının ikinci yarısında finansal piyasalardan sonra reel sektörü de etkisi altına almıştır. Gelişmiş ülkelerde finansal krizle başlayan ekonomik kriz, 2008 yılının son çeyreğinde gelişmekte olan ülkelere yayılarak küresel bir boyut kazanmıştır. Krizin nedenleri, likidite bolluğu ve ipotekli konut kredilerinin yapısının bozulması, konut fiyatlarındaki aşırı artış (balon), menkul değerleştirme ve menkul değerlerin fonlanmasında yaşanan sorunlar, şeffaflık eksikliği, kredi türev piyasalarının genişlemesi, kredi derecelendirme kuruluşlarının etkinliğindeki yetersizlik ve düzenleyici denetleyici kuruluşların müdahalede gecikmesi olarak sıralanmıştır (Demir, 2008, s:45-57).

Likidite Bolluğu ve İpotekli Konut Kredilerinin Yapısının Bozulması

2002 yılından 2006 yılına kadar küresel düzeyde ılımlı bir finansal ortam olmuştur. Bu dönemde büyüme oranları istikrarlı bir biçimde artmış, ılımlı enflasyon, düşük reel

faiz yaşanırken, hisse senetlerinin fiyatları ve getirisi artmıştır. Dolayısıyla 2006 yılının sonuna kadar finansal piyasadaki likidite sürekli yükselmiştir

Bankalar kriz öncesinde bollaşan likiditeyi, kârlı operasyonlara dönüştürmek amacıyla konut kredisi olarak vermeye başlamıştır. Faizlerin düşük olduğu dönemlerde borçlananların kredi geçmişlerine bakılmadan değişken faizli ipotekli konut kredileri verilmiştir. Faizlerin yükselmesiyle, bu kredilerin geri ödemelerinde aksaklıklar oluşmaya başlamıştır. Dolayısıyla bankaların portföylerindeki hacizli konut sayısı hızla artmıştır. Bankalar tarafından piyasaya arz edilen bu konutlar; konut fiyatlarını düşürmüş, kredisini ödemekte olan borçluların ellerindeki evlerin değeri kalan kredi ödemelerinin altında kalmıştır. Bu durumda olan kişiler, evlerini bankaya iade ederek ödemelerinden vazgeçmişlerdir. Öte yandan bankalar kredi geri ödemelerini diğer finansal kuruluşlara satmışlar ve bu evlerle ilgili sermaye piyasası araçları yaygınlaşmıştır. Bu nedenle zararlar, zincirleme olarak tüm finansal kuruluşları etkilemiş ve bu kuruluşların iflas etmelerine yol açmıştır (Alantar, 2008, s:2).

2007 Eylül ayında ipotekli konut piyasasında, Hope Now ortaklıklarında kayıtlı 33,3 milyon adet ipotekli konut sözleşmesi olduğu, İpotekli Satış Bankalar Birliği (Mortgage Bankers Association of America, MBA) tarafından 53,4 milyon ipotekli sözleşme yapıldığı belirtilmektedir. Bu sözleşmelerin %87'si ipotekli konut kredilerine, geri kalan payın da prime kredilerine⁴ ait olduğu görülmüştür. Ayrıca ipotekli satış kredilerinde 45,4 milyon adet gecikme tespit edilmiştir (Longbrake, 2008, s: 5).

Konut Fiyatlarındaki Aşırı Artış

ABD'de 2006 yılına kadar yükselen konut fiyatları, kısa vadeli faiz oranlarının yükselmesiyle, düşmeye başlamıştır.

Likidite endeksi, ortalama etrafındaki standart sapmayı göstermektedir. Bu endeks, 1999-2004 dönemi standartlarına göre dokuz likidite ölçütünün ağırlıklandırılmamış basit ortalaması alınarak hesaplanmıştır. Bu endeks, 1997 yılından itibaren, ölçüt sayısı arttığı için daha güvenilir hale gelmiştir. Prime ipotekli konut kredisi (prime mortgage

credit), kredi geçmişi temiz, daha önceki kredi alımlarında ödeme zorluğu çekmemiş ve daha önce sorun yaratmamış kişilere verilen kredidir (TDK, 2010).

Fiyatların daha da yükseleceğine ilişkin beklentiler, tüketicilerin daha yüksek faiz oranlarına katlanmalarına yol açmıştır. Değişken faizli ipotekli konut kredilerinin piyasalarda bir baskı yaratması üzerine ABD Merkez Bankası (FED) faiz oranlarına müdahale ederek düşürmüştür.

Faiz oranlarının düşürülmesi, alınan kredilerin taksit ödemelerini kolaylaştırmış, ancak konutların değerini de azaltmıştır (Demir, 2008, s:61).

Menkul Değerleştirme ve Menkul Değerlerin Fonlanmasında Yaşanan Sorunlar

Menkul Değerleştirme, finansman sağlamak amacıyla doğrudan kredi almak yerine, varlıklara dayalı olarak taşınır değer çıkarılması olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2010). ABD’de likiditenin bol olduğu 2002-2006 döneminde menkul değerleştirme sayesinde normalin üstünde kredi kullanılmıştır. Risk paylaşımı, yüksek getiri isteği, bankaların yasal sermaye yükümlülüklerini yerine getirmelerinde kolaylık sağlanması, risk taşımadan ya da daha fazla mevduata ihtiyaç duymadan bankaların yeni kredileri finanse etmelerinin sağlanması, yüksek ücretler menkul değerleştirmeyi özendiren nedenlerdir (Aslan, 2008, s:11).

Küresel krizin nedenlerinden biri olarak kabul edilen menkul değerleştirme, riski bir kurumdan diğerine aktarmayı kolaylaştırmıştır. İpotekli konut kredisi veren bir banka, kredilerin geri ödemelerini menkul değerleştirerek bir kısmını ya da tamamını yatırım bankasına veya bir ipotekli satış kuruluşuna satmıştır. Ancak banka tarafından yapılan menkul değerleştirme yüzünden, kredi ödemelerinde oluşacak bir aksama durumunda hem krediyi veren banka, hem de menkul değeri satan diğer finansal kuruluşlar zarar edecektir. Bu süreç, kriz durumunda finansal sistemi kırılgan bir hâle getirebilmektedir (Alantar, 2008,s: 2-3). İpotekli konut kredilerine dayalı olarak çıkarılan menkul değerler, konut kredilerinin geri ödemelerinin yapılamaması yüzünden, ikincil piyasanın fonlanmasında sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Özellikle düşük nitelikli konut

kredilerinin menkul değeriştirilmesi, sermaye piyasalarının işleyişini temelden bozmuştur.

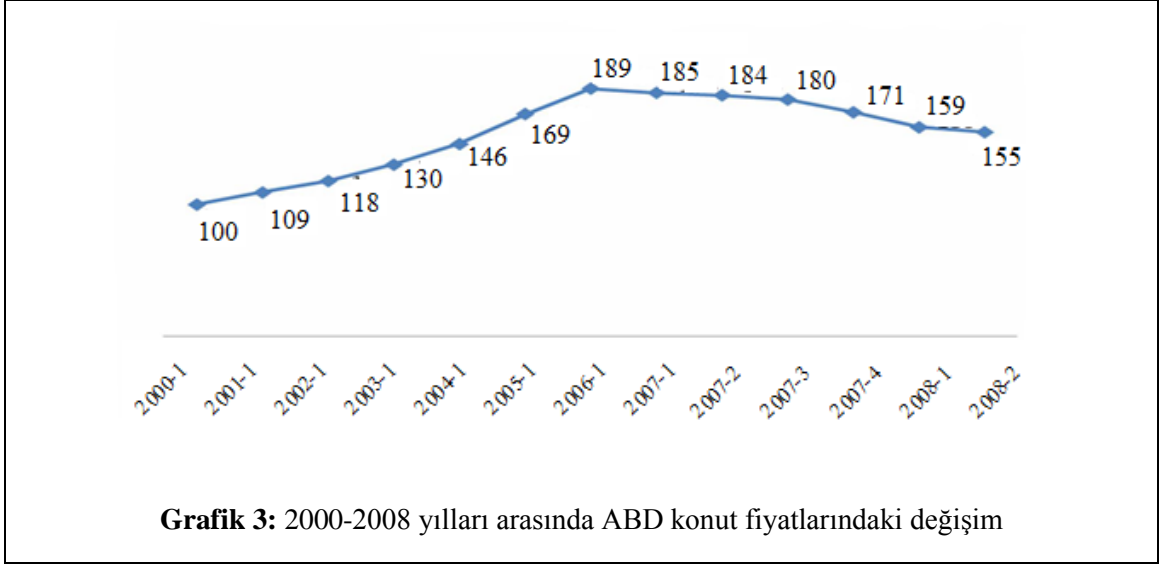
ABD’de ipotekli konut kredilerine dayalı olarak çıkarılan menkul değeriilerin toplamı, 1990 yılında 1.333 milyar dolar iken, 2007 yılında toplam 8.931 milyar dolara yükselmiştir. Yaratılan bu ikincil piyasaların fon kaynağı olan ipotekli konut kredileri geri dönmemeye başlayınca tahvil ödemeleri de yapılamamıştır. İpotekli satış kredilerine dayalı menkul değeriilerin riskini dağıtmaya çalışan, ancak başaramayan finans kuruluşları zarar etmeye başlamışlardır. Bu durum piyasalarda panik ortamının oluşmasına ve bankalardan para çekilmesine yol açarak sermaye hareketlerini yavaşlatmıştır (Demir, 2008, s: 53).

3.1.2.2. Krizin Ekonomi Üzerindeki Etkileri

2007 küresel krizinin ABD ekonomisine etkileri son derece büyük olmuştur. bu etkiler sadece ABD ekonomisini değil tüm dünya ülkelerinin ekonomilerinde ciddi bir şekilde hissedilmiş, bazı ülkeleri iflasın eşğine getirmiştir.

Finansal krizin reel ekonomik aktivite üzerindeki olumsuz etkileri, küresel ölçekte büyüme, ticaret hacmi ve sermaye hareketleri üzerinde daraltıcı etkisiyle birlikte derinleşmiştir (BDDK, 2008:1-6).

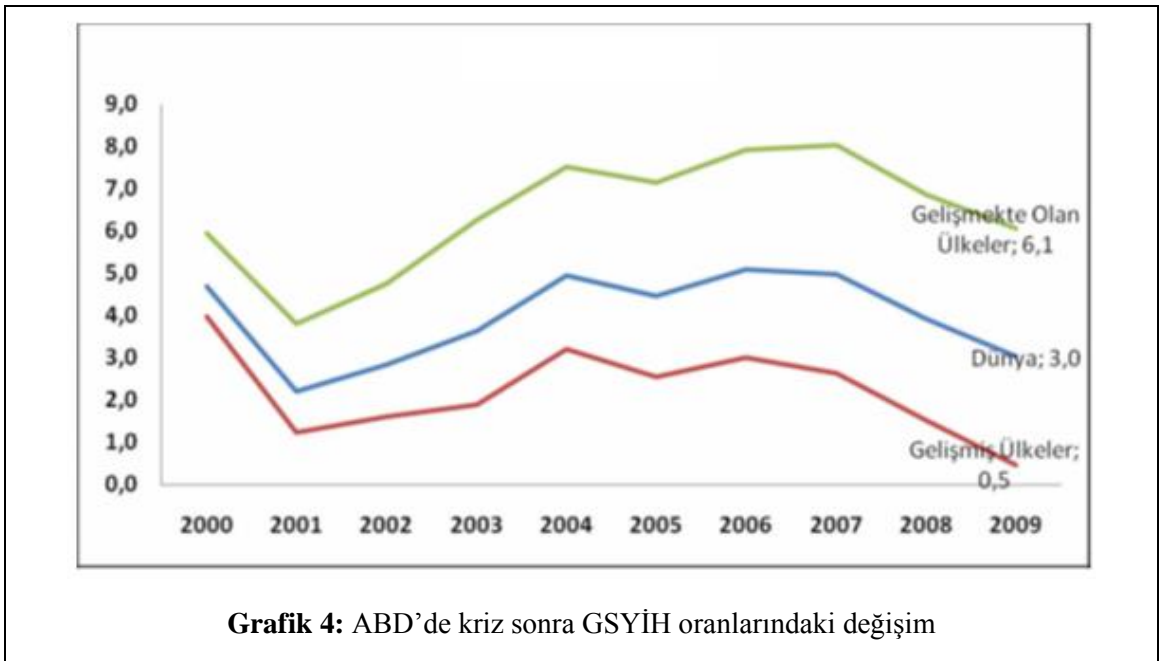
Konut fiyatlarındaki yükselişler küresel finansal krizin nedenlerinden birisi iken konut fiyatlarının düşmesi bu krizin sonuçları arasında yer almaktadır. Konut kredilerinin bir kısmının geri dönmemesi sonucu konut piyasası kısır döngüye girmiş ve ABD’de 2007 yılının başından itibaren konut fiyatlarında önemli düşüşler yaşanmıştır. Aşağıdaki şekilde S&P/CaseShiller Endeks’ine göre konut fiyatlarının gelişimi görülmektedir.

Kaynak: <http://mercatus.org/publication/gambling-other-peoples-money>

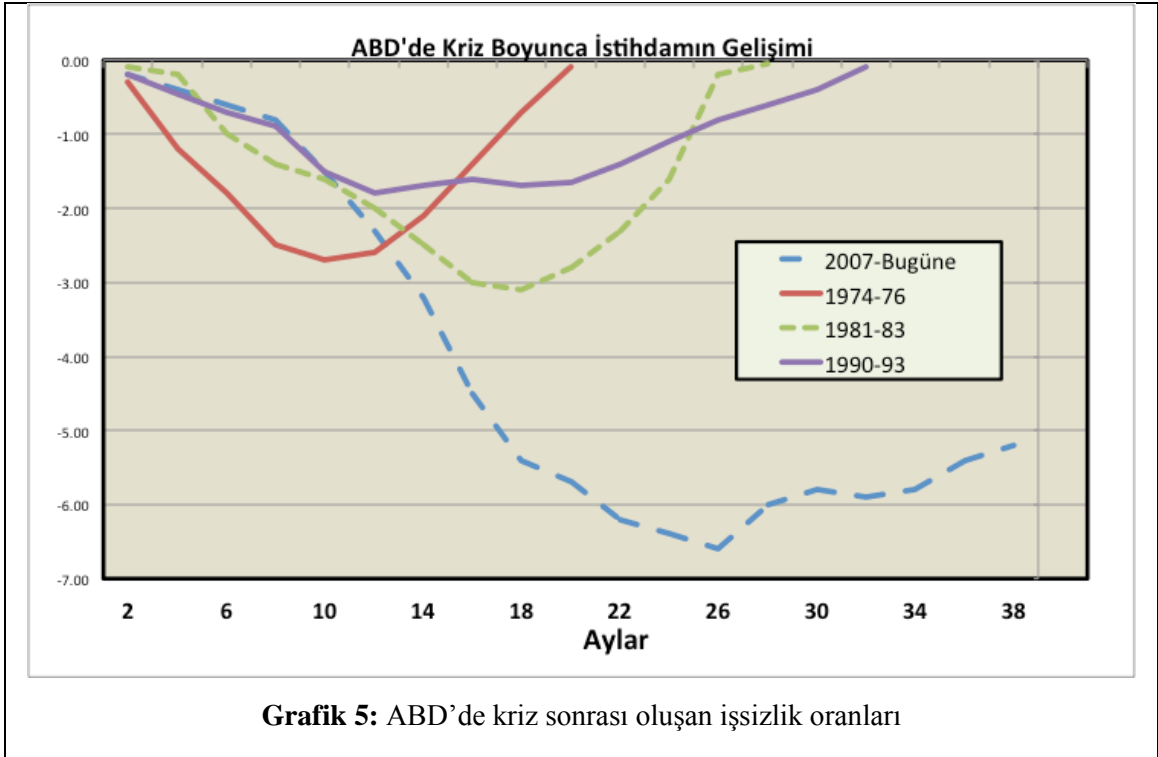
Grafikte görüldüğü gibi 2001-2007 yılları arasında ABD konut fiyatları yaklaşık yüzde 90 oranında artmıştır. 2007'nin başından itibaren de düşüş başlamıştır. Düşüş trendinin hala devam ettiği görülmektedir.

Finansal krizin reel ekonomiye yansımaları nedeniyle, büyüme oranlarında azalış görülmektedir. Aşağıdaki grafikte de 2007 yılından sonra hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde büyüme oranlarındaki düşüş eğilimi görülmektedir.

Kaynak: <http://borgenproject.org/global-aid-decreased>

Aşağıdaki grafikte de 2007 sonrasının, kapitalizmin merkez ekonomisi ABD’de bundan önceki belli başlı kriz günlerindeki işsizlik oranları ile karşılaştırması verilmekte. 2007 krizi iş kayıplarının şiddeti ve uzunluğu bakımından bundan önceki tüm krizleri geride bırakmış durumda. Petrol şoku diye anılan 1974 krizinde ABD’de işsizlik sadece yüzde 2.5 oranında artmış ve toparlanma 18 ay sürmüştü. 1981-83 dünya borç krizi ve 1990-93 finansal krizlerinde de ABD ekonomisindeki istihdam kayıpları yüzde 3’ü aşmamış, toparlanma ise 30 ayı içinde tamamlanmıştı. 2007 sonrasında ise ABD ekonomisinde işsizlik artışının yüzde 6’ya ulaştığı ve istihdam kayıplarının 40 ay sonrasında hala yüzde 5 düzeyinde olduğu direnç gösterdiği bir sistemik kriz ile karşı karşıya olduğumuzu gözlemekteyiz.

Grafik 5: ABD’de kriz sonrası oluşan işsizlik oranları

Kaynak: Berkmen vd., 2009

Gelişmiş ülkelerde başlayarak daha sonra gelişmekte olan ülkelerde dâhil tüm dünyayı şiddetli bir şekilde sarsan bu kriz sonucunda pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke resesyona girmiş ve ekonomik yavaşlama küresel ölçekte daha da belirginlik kazanmaya başlamıştır (Berkmen vd., 2009). Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler tarafından krize yönelik olarak alınan tüm tedbirlere rağmen, küresel finans krizinin neden olduğu güven kaybı, ekonomik aktiviteyi küresel ölçekte yavaşlatarak büyüme oranlarının belirgin bir şekilde azalmasına neden olmuştur (Yılmaz, 2009).

Krizin dünya ekonomilerine en derin ve yaralayıcı etkisi durgunluk, işsizlik artışı ve bütçe açıklarının giderek artması yolunda olmuştur. Krizden çıkış reçeteleri olarak ülkeler birbiri ardına iç talebi canlandırıcı, kamu harcamalarını arttırıcı önlem paketlerini açıklamıştır. Bir kısım ülkeler ise krizi IMF desteğiyle aşmaya çalışmaktalar.

Kapitalizmin 2007 krizinin sonrasında, 2009'da OECD ülkeleri bir bütün olarak yüzde 6 küçülmüş; dünya sanayi üretimi yüzde 13 gerilemiş durumdaydı. 2009'da küresel ekonominin büyüme hızı yüzde eksi 0.5 olurken, ikinci dünya savaşı sonrasında bir bütün olarak ilk defa topyekûn bir daralma içine sürüklenmiş durumdaydı.

Oysa kapitalizmin bundan önceki bu çaplı krize sürüklendiği 1929/30 yılında "toparlanma" süreci çok daha hızlı büyüme oranları göstermişti. Amerika, örneğin, 1934 ve 1935 yıllarında yüzde 8; 1936'da da yüzde 14'lik rekor büyüme hızları ile büyük buhran dönemini geride bırakabilmiş idi. Şimdi ise krizin beşinci yılına girdiğimiz günlerde Amerikan ekonomisinin büyüme hızı yüzde 3'ü aşamamakta, işsizlik oranında yüzde 6'ya varan kayıplar ise henüz onarılmaktan uzak kalmaktadır.

Küresel (piyasa) kapitalizmin merkez ekonomilerinde toparlanma sürecinin sekteye uğradığı ve krizin zamana yayılarak sürmekte olduğu anlaşıldı.

ABD'de 2010'un son çeyreğinde yüzde 3 olan büyüme hızı, 2011 başında yüzde 1.8'e geriledi; İngiltere ekonomisi ise sadece yüzde 1.8 düzeyinde büyüme gösterdi. Bu büyüme oranlarının dünya ekonomisine herhangi bir ivme veremeyeceği ve dünya ölçeğinde yaşanan işsizlik sorununun 2011 yılında daha da derinleşeceği anlaşıldı.

Küresel iktisadi faaliyetlerdeki yavaşlamayla birlikte, enflasyonist baskılarda ve dolayısıyla da enflasyon oranlarında hızlı bir düşüş meydana gelmiştir (Grafik 1). Özellikle ürün fiyatlarında 2008 yılı içinde hızlı düşüşler görülmüştür. Bunun temel nedeninin, gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik görünümün bozulması sonucunda ortaya çıkan talepteki daralma olduğu söylenebilir. Bununla birlikte ekonomik faaliyetlerde meydana gelen gerileme, ücret artışlarını sınırlandırmış ve karlılığın azalmasına neden olmuştur. Küresel ekonominin, başta gelişmiş ülkeler olmak üzere bir durgunluk içerisine girmiş olması dünya ticaret hacminde bir küçülmeye yol açmıştır.

Küresel ticaretin 2008 yılının ikinci yarısından keskin bir biçimde daralmasının en önemli nedeni, gelişmiş ekonomilerin içinde buldukları durgunluktur (BDDK, 2009, s:2-7). Küresel krizin, özellikle gelişmiş ülkelerin hane halkı net varlıkları üzerinde olumsuz etkileri olduğu görülmektedir. Bu durum, toplam talebin gerilemesine ve krizin daha da derinleşmesine yol açmaktadır.

Finansal piyasalarda yaşanan dalgalanmaların bir diğer olumsuz etkisi de uluslararası sermaye hareketleri üzerinde ortaya çıkmıştır. Başlangıçta, krizin gelişmiş ülkelerle sınırlı kalacağı, gelişmekte olan ülkeleri çok fazla etkilemeyeceği şeklindeki beklentilerin tam olarak gerçekleşmemesi bu ekonomilere yönelik özel sermaye hareketlerinin hızlı bir biçimde yavaşlamasına neden olmuştur. Küresel özel sermaye hareketlerinde görülen bu yavaşlama resmi sermaye hareketlerinin önemini arttırmıştır. Bu çerçevede, IMF'nin tüm üye ülkelere açtığı toplam kredi miktarında da ciddi oranda artışlar sağladığı görülmektedir. 2007 yılında net 9.8 milyar SDR olan (15.6 milyar dolar) toplam kredi 2008 yılında 21.5 milyar SDR'ye (33.4 milyar dolar), 2009 yılı haziran ayı itibariyle 33.4 milyar SDR'ye (52 milyar dolar) yükselmiştir (BDDK, 2009, s:16).

2008 yılının son çeyreğinden itibaren uygulamaya konulan makro ekonomik destek programları ve 2009 yılı nisan ayında gerçekleştirilen G-20 zirvesi sonrası alınan kararların ekonomik aktivite üzerinde olumlu etkileri, 2010 yılına ait büyüme tahminlerinin yukarı doğru revize edilmesine neden olmuştur. 2009 yılının üçüncü çeyreği itibariyle dünyada ekonomik düzelleme yönünde bazı işaretler söz konusudur. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle ilgili verilere bakıldığında daralmanın yavaşladığı, ülkeler ve bölgeler itibariyle farklılık arz etmekle birlikte büyümede yukarı yönlü hareketler olduğu görülmektedir. Ancak önümüzdeki döneme bakıldığında bu olumlu gelişmelere rağmen reel sektör ve finans sektörü halen belirli zafiyetler taşımaktadır. Örneğin, tüketim ve yatırımdaki iyileşme son derece yavaştır (BDDK, 2009, s:1-3).

Dünya ekonomisindeki büyümenin lokomotifinin ise yine Çin ve Hindistan olacağı anlaşılmaktadır. 2010 yılı için Çin'in yüzde 9,0, Hindistan'ın ise yüzde 6,4 oranında büyüyeceği tahminlerin en dikkat çekici olanı. Çünkü bu iki ülke en kalabalık

ülkelerden ikisi oldukları için, bu oranda bir büyüme yakalayabilirlerse, global ekonomi kriz öncesindeki kadar olmasa bile, toparlanmada başı çekeceklerdir.

Özellikle ihracatçı ülkeler açısından Çin ve Hindistan'ın yüksek büyüme oranlarını yakalaması, çok büyük pazara dönük üretim yapmalarının, dolayısıyla krizden reel üretime dayanarak çıkmalarının da garantisi niteliğindedir.

Euro bölgesi ekonomileri ise, diğer bölgelere oranla büyümesi en sınırlı kalacak bölge niteliğindedir. 2009 yılında yüzde 4,2 oranında daralma beklenen bölgede, 2010 yılına ilişkin büyüme oranı tahmini ise yalnızca yüzde 0,3 ile sınırlı durumdadır.

Bu kriz sonrasında, özellikle iki önemli unsur ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, küresel kapitalizmin ülke çıkarları söz konusu olduğu zaman ulusallaşma karşısında yenik düşmesidir. Ülkeler kendi çıkarları söz konusu olduğunda, ekonomik ve siyasi kararlarına devletçi taraflarını daha fazla yansıtmaktadırlar. Kriz sürecinde özellikle gelişmiş ülkelerin piyasalara müdahaleleri, kurtardıkları ve devletleştirdikleri kurumlar bunun bir göstergesidir. İkincisi ise önümüzdeki yıllarda ABD dolarının dünyanın uluslararası rezerv para birimi olma özelliğini çok büyük ölçüde yitirecek olmasıdır. Bu kriz mutlaka sona erecektir ancak kriz sonrası dönemde birçok şey artık eskisi gibi olmayabilir. Önümüzdeki süreçte dünya, küresel, politik ve ekonomik güçlerin yeniden şekillenmesine tanıklık edecektir.

3.2. Piyasa Kapitalizmi

3.2.1. Piyasa Kapitalizminin Tanımı

1980'li yıllardan itibaren liberal ekonomik anlayışın ortaya çıkmasıyla, kapitalizmin geleneksel kalıplarında değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Bu değişim, dünyanın küreselleşmesi ile paralel bir gelişme olarak kabul edilmektedir. Küresel kapitalizm, süper kapitalizm, demokratik kapitalizm isimleri ile anılmaktadır. Bu çalışma içerisinde piyasa kapitalizmi olarak isimlendirilmiştir.

Piyasa Kapitalizm, küresel boyutta güç dengesini elinde tutan ülke veya ülkelere, uluslararası sermayenin varlığını koruma ve sermaye birikiminin koşullarını sağlama görevi yüklemektedir.

Küreselleşme, merkez kapitalist ülkelerin stratejisi olan sermayenin çevre ülkelere yayılmacı eğilimi ile birlikte neo-liberal ideolojiye (finansal liberalizasyon, ticari liberalizasyon ve pazarın genişlemesi) dönüşerek, çevre ülkelerdeki eşitsizlik ve yıkımın kendini hissettirmesidir (Petras ve Weltmeyer, 2006: 110). 1990'lı yılların başında küreselleşmenin niteliğini ve etkilerini farklılaştıran dünya düzleminde yaşanan değişimler, piyasa ekonomisi koşullarına uygun bir egemen ideoloji ve zihinsel paradigma oluşturma çabasını daha da güçlendirmiş ve bu çaba “ideolojik anlamda itici güç” olarak küreselleşmede rol oynamıştır. Böylece küreselleşme pazarın doğal gelişiminin sonucunda değil, devlet iktidarı tarafından desteklenen ideolojik bir projenin sonucunda ortaya çıkmıştır (Gordon, 1988, s:24-64).

Ulus-devletin ortaya çıkışını sağlayan kapitalist sürecin günümüzde ulus-devleti ortadan kaldırmaya veya dönüştürmeye çalışan bir hal aldığını göstermektedir. Kapitalizmden ayrı düşünülmesi olanaksız olan küreselleşmenin, bu aşaması en çok geleneksel anlamdaki ulus-devleti tehdit eder durumdadır (Esgin, 2001, s:185).

Küreselleşme sürecinde kapitalizmin bugünkü boyutu, ulus-devleti, ekonominin gelişmesi için uygun bir ölçek olmaktan çıkarmıştır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında egemen olan soğuk savaş ulus-devleti ayakta tutarken, 1990'larla birlikte bu sürecin sona ermesi, ulus-devletin temellerini sarsan bir diğer unsur olmuştur (Uygun, 2007). Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile ABD'nin yegane güç haline gelmesi, küreselleşmenin temel siyasi gelişmesini ifade etmekte; doğal olarak da egemen siyasi aktör ulus-devleti tamamen ortadan kaldırırsa da, büyük ölçüde dönüşüme uğratmaktadır (Kongar, 2001). Bu gelişmeyle birlikte hakimiyeti sarsılan devletin, etkin ve sınırlı bir yapıya kavuşturulması üzerine tartışmalar yoğunlaşmıştır (Özkıvrak, Dileyici, 2001, s:1). Bu anlamda küreselleşme, ulus devletin potansiyel öneminin ve bağımsızlığının büyük ölçüde azaldığı bir fenomen olarak ortaya çıkmıştır (Ohmae, 1990, s:4).

Yaşanan bu gelişmeler ve yenedünya düzeniyle birlikte devlet politikası kavramının da, soğuk savaş sürecinin ardından farklı bir ölçekte tanımlanması zorunlu bir hal almıştır. Piyasaların ve dolayısıyla devletin, sadece kendi siyasi sınırları dahilinde kalarak, küresel ekonominin dışında tanımlanması ve hareket etmesi olanaksız hale gelmiştir. Yirminci yüzyılın geleneksel devlet modelinin sona ermesiyle günümüzde küreselleşme, kendine özgü form ve kurumlarıyla kendi devletini ortaya çıkarmıştır (Drache, 1999, s:1). Küresel entegrasyonun genişlemesi, dünya ekonomisinin yapısının farklılaşması, siyasi ve ekonomik aktörlerin değişmesi gibi gelişmelerle birlikte artık günümüzde ulus-devletin bağımsız politikalar inşa etme olanağı hemen hemen yok denecek ölçüde azalmıştır (Das, 2002, s:13).

Piyasa kapitalizmin gerçek doğuşu 1970'lerde başlamıştır. 1973 yılında bir varil petrolün fiyatı 2 \$ dan 10 \$ a 1979 da 13 \$ dan 30 \$ a çıkmıştır. Petrol ithal eden ülkeler büyük bütçe açıklarını finanse etmek durumunda kalırken, ihracatçılar ani bir fazlalığın rahatlığını yaşamışlardır. Fonları yeniden dönüştürmek perdenin gerisinden batılı hükümetlerin de desteğiyle, ticari bankalara düşmüştür. Eurodolar'lar çıkartıldı ve büyük kıyı piyasaları gelişti. Uluslararası krediler furyası 1982 de çöktü, ancak o dönemde finansal sermayenin hareket serbestisi artık iyice yerleşmişti.

Piyasa kapitalist sisteminin sürekliliğini sağlayan sermaye birikiminin genişletilmesi çabaları, esasında yıkıcı rekabeti içerdiğinde savaş ve çatışmaların yaşanması kaçınılmazdır. Kapitalizm, kâr ve sermaye birikimi ile gelişir. Kapitalist üretim sürecinde sermaye birikiminin sağlanması ve yayılması, kârlardaki artışın devamlılığını gerektirir. Yatırımlar arttıkça, sermayenin organik bileşiminin yükselmesi nedeniyle kâr hadlerinin düşmesinin önlenmesi için, üretim artışına bağlı olarak sunulan ürünlere olan talebin devamlılığının sağlanması, bunun sonucunda oluşacak aşırı üretimin de eritilmesi gereklidir. Küresel kapitalizm, biriken sermaye ve malları başka pazarlara sunma, yeni üretimleri başlatmak için ucuz hammadde ve işgücü kaynaklarına kolayca ulaşma potansiyeline sahip olmaktadır.

Piyasa Kapitalizmi, uluslararası boyutta yayılırken uluslararası kurum ve kuruluşları da kullanma ve istediği şekilde yönlendirme olanağına sahiptir. Reel üretimin yanı sıra

parasal fonları, bankacılık ve kredi sistemine aktarılmak suretiyle yüksek getirili spekülâtif alanlara yönelme potansiyeline de sahiptir.

Piyasa Kapitalizmi, başka ülkelerin mal, sermaye ve emek piyasalarının, IMF, Dünya Bankası, B.M., GATT gibi uluslar arası kuruluşlar eliyle küresel kapitalist sermayenin kullanımına sunar. Küresel kapitalist sermaye, ulaştığı her yeri, kendi ihtiyacına göre şekillendirmeye başlar. Daha çok Borsa, dış borç kanalından, ortaklık veya doğrudan yatırımlar şeklinde diğer ülkelere yayılan küresel kapitalist sermaye, girdiği ülkelerin ekonomilerini değersizleştirerek ele geçirme ve yeni değerlendirme alanları bularak merkezine kaynak (kâr) transferleri aktarmak suretiyle kâr hadlerini yükseltme olanağına kavuşur. (Akgüner, 2012)

Piyasa kapitalizmi, yapı olarak salt işlevseldir. İşlevi de mal ve hizmetlerin üretimi, tüketimi ve alışverişi yani ekonomiktir. Bunun içine üretim faktörleri de dahildir. Marx ve Engels'in 150 yıl önce işaret ettiği gibi kapitalist sistem toprağı, emeğı ve sermayeyi birer mal haline dönüştürmüştür. Sistem genişledikçe ekonomik işlev ve insanların ve toplumların yaşamlarına hükmetmeye başlar.

Sistemin bölgeler üstü yapısına rağmen, bir merkezi ve çevresi vardır. Merkez sermayeyi sağlayan; çevre de sermayeyi kullanandır. Burada merkezin uluslararası finans piyasalarının yoğun bulunduğu New York ile Londra olduğu ya da dünyanın para arzının belirlendiğı Washington, Frankfurt, Tokyo veya dünyanın en aktif ve hareketli kısmının konuşlandığı kıyı piyasaları olduğu da öne sürülebilir.

Sermayenin serbest hareketi nispeten yeni bir olgudur. Bunun Bretton Woods kurumlarıyla uluslararası ticaretin gelişmesi için ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bu kurumlardan Dünya Bankası doğrudan yatırımların eksikliğini telafi etmek için, IMF ise ticaretteki dengesizliğin giderilmesi ve finansal kredilerin eksikliğini gidermek için kurulmuşlardır. Önce doğrudan yatırımlar canlanmıştır. Çoğu para birimi konvertibl olmadığı ve çoğu ülke sermaye işlemlerine kontroller getirdiğı için, uluslararası finans piyasaları daha yavaş gelişmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın sürdüğü 1944 yılında, John Maynard Keynes ve Harry Dexter White başkanlığındaki Anglo-Sakson delegasyonları tarafından Bretton Woods sisteminin finansal merkezi olarak tasarlanan Uluslararası Para Fonu (IMF), o günden beri küresel kapitalist sistemin kurumsal bir yapı taşı olarak evrilmeye devam etmektedir. Öte yandan IMF, İkinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlıklarını kazanan ülkeler için de Dünya Bankası ile birlikte temel kalkınma finansmanı kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Ancak 80'li yıllarda uygulanan stand-by anlaşmaları ve yapısal uyum programları Fon'un "neo-emperyal" imajını pekiştirerek onu küreselleşme karşıtları ve Üçüncü Dünya liderlerinin başlıca hedefi haline getirmiştir. 1990'ların sonundaki Asya Krizi ise bu süreci daha da perçinlemiştir. Ardından yakın zamanda ABD'de ortaya çıkıp bütün dünyayı etkisi altına alan mortgage krizi ile birlikte küresel kapitalizme ilişkin bu bağlamdaki eleştirilerin şiddeti farklı bir boyuta bürünmüştür. Yani küresel sistemin ekonomik yansımalarının küresel düzeyde meydana getirdiği önemli sonuçlar kapitalist anlayışa ilişkin olarak da önemli değişimler yaratmaktadır (Hart, Negri, 2003, s:204).

Kapitalist ekonominin bir canlanıp bir durması, herhangi bir ülkenin ya da burjuva iktidarının yanlış politikalar uygulamasından öte kapitalist sistemin doğası gereği ve onun işleyiş yasasından kaynaklanmaktadır ve kriz küreselleşme sürecinden ayrı tutulamamaktadır. Kapitalist ekonominin büyüme dönemlerini takip eden ciddi durgunluk dönemleri dünya ekonomisini krize sürüklerken, büyüyen bir işsizlik ve büyüyen bir yoksulluğu da beraberinde getirmektedir. Kapitalist sistemin mekanizmaları genelde bu şekilde işlemekte ve adeta bir kısır döngü gibi geçmişte yaşananları yeniden üretmektedir (Öniş, Erdoğan, 2002, s: 15).

ABD'de ortaya çıkan kriz neo-liberal küreselleşmenin lideri konumundaki ülkelerinde önünde sonunda doğrudan ve olumsuz bir yönde etkileneceğini ortaya koyması açısından dikkat çekicidir. Bu bağlamda yaşanmakta olan kriz basit bir ekonomik kriz değil, bir kere kapitalizmin dönemsel ve kendini yeniden yapılandırmasına neden olan krizlerden birisidir.

Küresel kriz dünya ekonomileri üzerindeki olumsuz etkisini öncelikle finans piyasaları ve sermaye hareketleri üzerinde göstermiştir. İzleyen aylar da sorun reel sektörü ve iç

piyasayı da etkilemeye başlamış ve kriz 2008 sonu itibariyle tüm dünya ekonomisini etkisi altında almıştır (Lin, 2008).

Küresel kapitalizmin yaşadığı bu ciddi kriz sonrasında, bütün dünya ve gelişmekte olan ekonomiler, tahmin edilenden çok daha fazla küresel ekonomiye ve uluslararası ticarete bağımlı olduklarını görmüşlerdir. Kriz, küresel kapitalizmin ülkeleri organik bir bütün haline geldikleri gerçeği ile yüzleştirmiştir. Günümüzde küresel ekonomik ilişkilerin boyutuna bağlı olarak oldukça hızlı bir şekilde ve hatta eş anlı olarak diğer ülkelere de yayılmıştır. Bu gelişme de, teknolojinin küresel ekonomik ilişkilerde ve bankacılıkta yoğun bir biçimde kullanılmasının ve hızın bilgisayarda bir tıklama ile eşit seviyede bulunmasının etkisi büyüktür. Küresel sistemin yönetilemez bir hale geldiğini ve Batının 300 yıl sürmüş olan ekonomik ve buna bağlı olarak siyasi hakimiyetinde görece bir düşüşü, ortaya çıkarmıştır.

Bu kriz piyasa kapitalizminin gerilemeye başlamasını da göstermektedir. Kapitalist sistemin mekanizmaları genelde bu şekilde işlemekte ve adeta bir kısır döngü gibi geçmişte yaşananları yeniden üretmektedir. Bununla birlikte kapitalizm, sıkıştığı bir darboğaz sonrasında kendisine daima yeni bir çıkış yolu bularak yoluna devam etmeyi başarmaktadır. Bu kriz sonrasında da bu gerçekleşmiştir.

Kriz öncesinde bozulmaya başlayan finans dünyasında yeşermeye başlayan ve kriz sonrasında kendisini daha net bir şekilde gösteren oluşum, kapitalizmin bir başka şekilde vücut bulmaya başlamasıdır. Bu yeni sistem, devlet kapitalizmi olarak nitelendirilmekte ve giderek yükselen bir değer olma yolunda hızla ilerlemektedir.

3.2.2. Piyasa Kapitalizminin Koşulları

Kapitalizmi yeniden yapılanmaya götüren koşullar, bütün bir iş dünyasının ve genel toplumsal gerçekliğin radikal dönüşümüne karşılık gelmektedir. Bir başka ifadeyle, binlerce işçinin çalıştığı fabrikalarda standartlaşmış ürünlerin seri üretiminin terk edilmesi, küçük firmaların ve esnek çalışma tarzının yaygınlaşması, üretimin uzamsal örgütlenmesinin değişerek şirketlerin küresel alana açılmaları, işletmeleri alt birimlere

bölebilme imkanı veren yeni örgütsel anlayışı benimsemeleri, işçileri kendi aralarında rekabete zorlamaya başlamaları, firma içi emek piyasasının kariyer şansları sunması, çalışanların da hisse sahibi olabilme imkanına kavuşmaları, tek tek toplumların bütünlüklerini ve ulus devleti zayıflatan ekonomik, toplumsal ve politik ilişkilerin küreselleşmesi, özne ve nesnelerin ulusal sınırlar içindeki akış senkronizasyonunun azalması, güçlü bir bireysellik vurgusunu da içeren kültürel değişimler vs. kapitalizmin yeniden yapılanma koşullarını ifade etmektedir (Urry, 1995, s: 99-103).

Toplumların yukarıdan, aşağıdan ve kendi içlerinden dönüşerek örgütlü kapitalizmin sınıf, endüstri, kent, kolektivite, ulus-devlet gibi bütün katı yönlerinin, sabit, donmuş ilişkilerinin kökten değişmesi, sosyo-ekonomik, politik, kültürel gerçekliğin bütünü ile yeniden şekillenmesi, organize kapitalizm döneminin sonuna işaret etmektedir (Lash, Urry, 1987, s: 312-313).

Kapitalist yapılanmanın yeni düzeni, esneklik üzerine oturmaktadır. Esneklik, kapitalizm için maksimum kâra ulaşmanın, kendini yeniden üretmenin ve meşrulaştırmanın yolunu açmaktadır.

Bileşenlerini çeşitli uluslardan tekellerin oluşturduğu ve bu nedenle kimilerince ulus-ötesi diye de adlandırılan çokuluslu şirketlerin dünya ekonomisi içindeki nicel ve nitel önemi artmıştır. Öyle ki, dünya ekonomisi artık birkaç yüz dev çokuluslu şirket tarafından yönlendirilmektedir. En büyük 200 çokuluslu şirketin küresel mal ticaretinin yarısını kontrol ettiği söyleniyor. Bu kapsamdaki şirketler giderek dev boyutlara ulaşmakta, sadece bazılarının yıllık ciroları pek çok ulus-devletin GSYİH'sini geçmektedir.

20. yy boyunca ekonominin dünya çapında uluslararasılaşmasının itici gücü uluslar üstü (transnasyonel) şirketler olmuştur. Uluslar üstü şirketler ulusal devletlerdeki yönetim (regülasyon) politikalarının ölçülü bir koordinasyonunu talep ederlerken, devlet yapılarının ve uluslararası yapıların her türlü güçlendirilmesine karşı çıkmışlardır.

Gerçekten de uluslararası girişimci gruplar tarafından oluşturulmuş uluslararası sermayenin gelişmesi, ulusal korumacı yönetim (regülasyon) varlığının bir sonucu

olmaktadır. Yalnızca gümrüklerle değil aynı zamanda ulusal teşvikler ve bilimsel yeniliklerin emniyet altına alınması ile de uluslararası sermaye geliştirilmektedir. Uluslararası sermaye ulusal devletlerin yabancı sermayeye karşı asgari muamele prensiplerini hayata geçirdikten sonra ulusal devletlerin en sadık ve cesur savunucuları olmaktadır. Gerçekten de bunların yetenekleri, devletlerarası politik ve ekonomik farklılıkları kendi rekabet avantajları haline getirmektedir.

Nesnel gelişmeler, boyutları küreselleşen büyük tekellerin yatırım, üretim ve dağıtım planlarının da küresel ölçekte ele alınmasını dayatıyor. Böylece tekil ulus-devlet kapitalist ekonominin yönetiminde geçmişe oranla önemini yitirmekte, çokuluslu üst kuruluşlar ve bölgesel iktisadi birlikler öne çıkmaktadır. Kapitalist hükümetlerin ihtiyaç duyduğu ve uygulamaya koyduğu makro ölçekli iktisadi ve sosyal politikalar ulusal olmaktan çıkıp küresel karakter kazanmaktadır. Ve en önemlisi de, sermaye hareketleri, üretim ve ticari faaliyet bakımından piyasalar küreselleşmektedir.

Küreselleşmeyle birlikte klasik sınırların ortadan kalkması, çok uluslu şirketler, bölgesel entegrasyonlar, hükümet dışı kuruluşlar gibi yeni küresel ve bölgesel aktörlerin ortaya çıkışını beraberinde getirmiştir. Devletin egemenlik gücünde yaşanan bu dönüşümle birlikte karar alma noktasında kimi zaman doğrudan kimi zamansa dolaylı bir güç unsuru olarak ulus-devletin yanında üç temel aktör ön plana çıkmıştır; Çokuluslu şirketler, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları.

Çokuluslu şirketlerin genel merkezi belli bir ülkede olduğu halde, işlevlerini bir veya birden fazla ülkede kendi tarafından koordine edilen şubeler, yavru şirketler veya bağlı şirketler aracılığıyla ve genel merkez tarafından kararlaştırılan bir işletme politikasına uygun olarak yürüten büyük şirketlerdir.

Çokuluslu şirketlerin sermaye ve üretimin küreselleşmesini hızlandırmaları, kitle iletişim araçlarını kontrol ederek küresel düzeyde tüketim kültürünü yaymaları ve tüm iktisadi faaliyetlerde belirleyici konuma gelmeleri söz konusu şirketlerin faaliyetlerini ortaya getirdikleri etkileri dikkate değer kılmaktadır (Aktan, Vural, 2008, s:1).

Çokuluslu şirketler artık küresel ekonomik ve siyasi kültürü belirleyen temel aktörlerden biri haline gelmişlerdir. Teknoloji üretimi ve global ekonomiye hizmet sunma noktasında refah ve istihdam yaratan çokuluslu şirketler böylece yaşam standardını artıran ekonomik birimler olarak ortaya çıkmaktadırlar (Aktan, Vural, 2008, s: 6).

Günümüzde, çokuluslu şirketlerin, ulus devletlerin koruyuculuğu altında daha büyük pazarlar ve ekonomik faaliyet sahaları yaratma çabaları bakımından üst düzey bir noktaya geldikleri görülmektedir. Hızlı küreselleşme süreci içinde, ulusal bağlılığını yitirmeye başlayan sermaye, vergi, iş gücü ve enerji maliyetleri gibi ekonomik avantajların daha uygun olduğu bölgelere doğru hareket etmektedir (Uygun, 2007). Bunların yanında ilgili ülkenin pazarının genişliği, kamu otoriteleri tarafından sağlanan çıkarlar, teknoloji düzeyi gibi nedenlerde sermayenin söz konusu ülkelere doğru kaymasına neden olmaktadır.

Bu süreçle birlikte uluslararası şirketler, giderek, belirli bir ulus devlette yerleşik çokuluslu şirketlerden, hiç bir devlete bağlılık duymayan ulus ötesi şirketlere dönüşmektedirler.

Geleneksel ulus devlet anlayışı ile benzemeyen bu yapı nedeni ile, uluslararası sermayenin çıkarları ile ulus devletlerin politikaları çatışmaya başlamıştır. Bu çatışmanın yanı sıra, ulus devletler, kendi ülkelerinde yerleşik uluslararası ekonomik güçlerin çıkarlarını savunma olanakları bakımından her geçen gün dezavantajlı konuma düşmektedir.

Çokuluslu şirketler, yürüttükleri faaliyet ve uyguladıkları global stratejiler doğrultusunda uluslararası ticari akımlar ile yatırımların düzeyini ve ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşacağı bölgeleri tayin etme noktasına gelmişlerdir. Bu şirketler aynı zamanda teknoloji transferinin de en önemli aktörü olarak sermaye ve teknoloji yoğun sektörlere yaptıkları yatırımlar yoluyla gelecekte hangi bölge ülkelerin rekabet güçlerini ve dolayısıyla refahlarını sürdüreceklerini belirlemektedirler (Aktan, Vural, 2008, s:9).

Ülkelerin rekabet gücü ve dolayısıyla yaşam kalitesi, global piyasaların tercihlerine uygun mal ve hizmetleri en elverişli koşullarda üretip satan global firmaların varlığına, bu firmaların yabancı ülkelerde yaptığı yatırım tutarına ve benzer firmalar için ne ölçüde çekici bir yer olduğuna bağlı olduğundan çokuluslu şirketler sürdürülebilir rekabet gücü ve yaşam standartlarının da en önemli belirleyicisi konumuna gelmişlerdir (Aktan, Vural, 2008, s:6).

Uluslararası Kuruluşlar: Egemenlik anlayışının dış egemenlik açısından yaşadığı değişim, iç egemenlik yönünden ortaya çıkan değişime göre daha dikkat çekicidir. Tarihsel süreçte devletlerin dış ilişkileri çerçevesinde pek çok anlaşmaya imza attığını görmekteyiz. Bu birikimsel süreç uluslararası normlar dediğimiz hukuk kurallarının ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Bu anlamda uluslararası hukuk, ulus-devletin dış egemenliğini sınırlayan bir alan olarak ortaya çıkmaktadır.

Avrupa Birliği, NATO, NAFTA gibi pek çok örgüte üye olan ülkeler söz konusu birliklerin kurallarını kabul ederek bir anlamda dış ilişkiler bağlamında egemenlik alanlarını sınırlandırmaktadır (Uygun, 2003, s: 5-6).

İkinci dünya savaşı sonrası dünya ekonomisinin yöntemini ve olası bir yeni büyük depresyonun önlenmesi için pek çok uluslararası örgüt kurulmuştur. IMF, Dünya Bankası, GATT, ve 1995'den bu yana Dünya Ticaret Örgütü bunların en önemlileri olarak dikkat çekmektedir (Milner, 2005, s: 1). Bu kuruluşların çalışmaları ile Stiglitz'in deyimiyle kimliği belirsiz bir uluslararası bürokrasi dünyanın her bölgesine hızla yayılmaktadır (Milner, 2005, s:1).

Küreselleşmenin hızlanmasıyla birlikte ülkelerin söz konusu kuruluşlardan bağımsız hareket etmeleri zorlaşmakta, ülkeler genişlemekte olan sürece dahil olmaktadır. Uluslararası kuruluşlara üyelik ve uluslararası antlaşmaların imzalanması, devletlerin, egemenliklerini kendi iradeleri ile sınırlandırmaları, aynı zamanda egemenliğin mutlak ve bölünmez niteliğini ortadan kaldırmaları anlamına gelmektedir (Uygun, 2003, s: 5-6).

Enerji ihtiyacı, hammadde, su kıtlıkları gibi ekonomiyi yakından ilgilendiren konulara ilişkin de çözümlerin küresel dünyadan izole olarak çözümlenmesinin olanaksız olması küresel çabaları gündeme getirmektedir (Frechette, 2007, s:1).

II. Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkımı onarmak üzere 1944'de kurulan Dünya Bankası ve IMF'nin piyasa kapitalizminin gelişmesinde rol oynayan temel kurumlar olduğu görülmektedir. Söz konusu kurumlar, özelleştirme, devletin küçültülmesi, yasal ve kurumsal serbestleştirilmesi gibi politikalarla, sermayenin sınırsızca dolaşımını ve büyümesini sağlayacak önlemleri benimseyerek küreselleşme sürecini hızlandırmaktadırlar.

Birleşik Devletler-Kanada Serbest Ticaret Anlaşması, Avrupa Birliği'nin Maastricht Planı, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), devletlerin bağımsızlığını ve ulusal çıkarlarını hakim kılmaya ilişkin egemenlik güçlerini sınırlandırmaya çalışmakta ve “rekabetçi devlet” bakış açısı çerçevesinde yerel ekonomilerin global sürece katılmalarını sağlamaya çalışmaktadırlar. Böylelikle küreselleşme sürecinde, doğrudan siyasal kontrolden uzak kalan fakat egemenliğin anahtar öğelerini kullanan yerel ve uluslararası kurumların birçoğu, piyasa teşvikli siyasal tercihler ve yönlendirmeleri sağlamak için kurulmaktadırlar.

3.2.3. Piyasa Kapitalizminin Nedenleri

Otuz yıl süren savaşlar (1914-1945) sırasında bozulan ekonominin bir sonucu olarak etkinlik kazanan korumacılığın ürünü olarak yükseltelen gümrük tarifeleri, uluslararası ticareti o güne kadarki en düşük noktaya getirdiği gibi, sosyal huzursuzluklara ve ekonomik durgunluğa yol açmıştır. Tersine, savaşız, global finans ve ticaretin arttığı (azalanan gümrük tarifeleri) 1950-1973 döneminde de sosyal refahın ve işgücü istihdamının arttığı bir dönemi getirmiştir (Hutton, 2007, s.18,19).

Sınırlı da olsa bir işbirliği yerine, karşılıklı itimatsızlıktan beslenen güvenlik düşüncesinin hakim olduğu 1970-80 döneminin devamında da, ABD'nin Çin'de yaşanan insan hakları ihlalinin ön plana aldığı; George W. Bush'un iş başına

gelmesinden sonra da, Taiwan için yapılan desteğin ABD için yapılmış olduğu (Çin'e karşı) düşüncesinin hakim olduğunu görmekteyiz. Berlin Duvarının yıkılışı olan 9 Kasım 1989 tarihi ile başlayan gelişmeler, 1990'da Alman Demokratik Cumhuriyetinin Federal Almanya'ya katılarak birleşmesi, 1991 yılında SSCB'nin dağılması ve yaklaşık kırk beş yıldır süren Soğuk Savaşın sona ermesi ile sonuçlanan bu sürecin sonunda ABD, tek lider ve hegemon güç olarak sahnede kaldı. Bundan böyle, Ikenberry'in ifadesiyle, yarım yüzyıldır ABD'in, "Batı merkezli bir global sistem" kurma amacına yönelik kullandığı kurumsal stratejiler güçlendirilmeli ve sürdürülmeliydi (Ikenberry, 2008, s.92). Zaten ABD önderliğindeki Batı merkezli bloktaki Japonya ve Almanya, geçirdikleri iddialı politik ve ekonomik dönüşümle 1990'lara kadar dünyanın ikinci ve üçüncü büyük ekonomisi olmuşlardı.

Soğuk savaş sonrası dönemi izleyen yakın dönemler, kapitalizm ve demokrasinin zaferi şeklinde değerlendirilmektedir. AB'ndeki birleşme ve genişleme konusunda yaşanan hızlı gelişmeler, İsrail-Filistin barış süreci konusunda yapılan Oslo Antlaşması (1993), Rusya'nın demokratikleşmesindeki olumlu beklentiler, internet devrimi ve yeni iş ve ekonomi süreçlerini kucaklayan ABD ekonomisinin utkusu ve G. Bush tarafından 21 Eylül 1992'de deklare edilen, yeni uluslararası düzen gibi konular bu olumlu düşünceleri güçlendiriyordu (Laurent Cohen-Tanugi, 2008, s.2). Ticarete "liberalizm" ve politik yönetimde de "liberal demokrasi"nin önemli anahtarlar olarak kabul edildiği bu dönemde 11 Eylül 2001'de ikiz kulelerin yıkılışı, NATO'nun genişleme çabaları, Orta Asya'da yeni yapılanma, "iki kutuplu" bir uluslararası sistem yerine, "tek kutuplu" bir sistemin hakim olması, önce Çin'in ve akabinde Rusya ve Hindistan'ın, Brezilya'nın da dahil edilmesiyle kurdukları BRIC örgütü ile artan ekonomik ve siyasi ağırlıkları, 2008 Ağustos'unda yaşanan dünya finans ve ekonomi krizi, G-7 yerine G-20 nin öneminin artması, Globalleşme ve serbest ticaretin hız kazanması, Çin'in 2001 yılında WTO üyesi olması, petrol ve enerji kaynaklarının öneminin daha da, Irak'ın işgalinin yanında çevresel sorunlardaki artış, ABD'nin siyasi ve ekonomik üstünlüğünün geleceği ve paylaşımı hakkındaki belirsizlikler bu dönemdeki yapılanmanın ana hatlarını oluşturmuştur.

Michael Mandelbaum da, Soğuk Savaş sonrası dönemi, ABD'nin dış politikasına bağlı olarak, SSCB'nin yıkılışından, 11 Eylül 2001 ikiz kule saldırısına kadar olan ve ağırlıklı

Bill Clinton'un Başkanlığı yılları ile, sonrasında başlayıp, Eylül 2008 global finansal krize kadar ve genellikle George W.Bush'un başkanlığında geçen süre olarak, iki süreçte değerlendirmektedir (Mandelbaum, 2010, s:41).

Soğuk Savaş sonrası, 2008 global finansal krize kadar bir bütün olarak tüm büyük güçlerin demokrasi ve serbest piyasa ekonomik vizyonu altında ve barış içinde bir arada bulunduğu "yeni dünya düzeni" olarak değerlendirip, "iyimserlik dönemi" olarak nitelendiren Gideon Rachman, anılan periyodu düşük vergi, özelleştirme, esnek mevzuat, açık pazar ve globalizasyon özellikleriyle tanımlamaktadır (Rachman, 2010, s:91-93). Bu dönem, kapitalizm, demokrasi ve teknolojinin aynı anda geliştiği, global barışın da nihai ürün olduğu bir süreç olmuştur.

1975 yılından sonra, ABD ve diğer ülkelerde uygulanan piyasa kapitalizm temelli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişim, daha rekabetçi bir piyasa ve ekonomik gücün de tüketici ve yatırımcı lehine gelişmesi yönünde oluşmuştur. Bu gelişme "süper kapitalizm" olarak da adlandırılan piyasa kapitalizmde, hacimden öte maliyet kontrolü ve verimlilik ön plana çıkmaktadır. Bu değişimin 2008 global krize dek sürmüştür (Reich, 2007, s.50-59,87).

3.3. ABD'nin Siyasi Yapısı Ve Politikaları

30 Nisan 1879 yılında resmi olarak kurulmuş olan Amerika Birleşik Devletinin dünya siyaset tarihinde etkili olabilme çabaları 1. Dünya savaşının önce gerçekleşmiştir. Bu dönemde Avrupa merkezli büyük güçlerin ve Japonya gibi yeni güçlerin kendi etki alanlarında çıkar mücadelesine girdikleri bir dönem yaşanmakta idi. Roosevelt ve dönemin siyaset adamları, ABD'nin öz çıkarlarını garanti edebilmesi için dünya üzerinde etki alanlarına sahip olması gerektiğini ileri sürmüşler, bu anlamda da deniz aşırı seferler yapabilecek kapasitede bir deniz gücü oluşturulmasının gerekliliğini savunmuşlardır. Bir dönem dünyanın liderliğini üstlenen ABD'nin siyasi anlamda gelişmesinin temelleri bu büyük deniz gücünün inşası ile gerçekleşmiştir (Schlzingler, 1998, s:17).

Birinci Dünya Savaşı'nın, başlaması tüm dünyada olduğu gibi Amerikan halkında da bir sok etkisine sebep olmuştu. Amerika kıtası, çatışma alanlarının çok ötesinde olmasına rağmen, çatışmanın politik ve ekonomik etkileri kısa bir zaman sonrasında Amerika'da ciddi bir şekilde hissedilmiştir. Savaşın başlamasından önce girilmiş olan ekonomik durgunluk, Batılı Müttefiklerin ürün siparişleri ile endüstriyel bir canlılık yakalamıştır.

Savaş sonrasında 1929 yılında ABD ekonomisi büyük kriz sonrasında çökmüştür. 1933 yılında ekonomi yeni bir çöküş daha yaşamıştır. Aynı yıl yapılan seçimlerle başa geçen Rossevelt dönemi ile birlikte ABD'nin siyasal ve ekonomik anlamda değişim süreci başlamıştır.

II. Dünya savaşı, ABD'nin zaferi ile 1945 yılında sonuçlanmıştır. Ancak bu zafer, ABD'nin Japonya'ya iki kez atom bombası atması ile kazanılmıştır. Böylelikle tarihte ilk nükleer saldırı gerçekleşmiştir. Bu dönemden sonra Dünya'da günümüze kadar devam edecek olan nükleer silahlanma dönemi başlamış olmuştur. Binlerce insanın katledildiği bu zafer sonrasında ABD, dünya siyasetinde önemli bir yer almaya başlamıştır. 1950'li yıllarda kurulan Birleşmiş Milletler'de önemli roller üstlenmiştir.

II. Dünya savaşı sonrasında tüm dünyada bu farklı yaklaşımlardan en etkili olanı, "Çevreleme" politikası olmuştur. Fakat bu yaklaşım da diğerleri gibi ABD gücünün sarsılmaz bir dünya gücü olmasını hedefliyordu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, küresel güç sistemi içerisinde hegemonik bir görünüm sergilemeye başlamıştır. Savaş, dünyanın pek çok yerinde yıkımlara neden olmuşken ve bu yıkımlardan pek çok devlet nasibini almışken; ABD, bu savaş akabinde, savaştan güçlenmiş olarak çıkan tek bir ülke olarak göze çıkmaktadır (Wallerstein, 2004, s:20).

ABD, yeni tarihsel süreçte, yeniden tesis edilen güç dağılımı sonrasında belirleyici bir konum elde etmeye başlamıştı. Bazı kimseler bu yeni sürece "Amerikan Yüzyılı" diyorlardı. Bu yüzyılda küresel bir güç olarak ortaya çıkan ABD Gücü, küresel meseleler ile ilgili gelişmelerle daha fazla ilgilenmeye başlıyordu. Soğuk Savaş'ın baş göstermesi bu gücün bir misyon zemini üzerinde hareket etmesine neden olmuştur. Bu

tarihsel ‘misyon’ ideolojik ‘öteki’ olarak idrak edilen, Sovyetler Birliği’ne yönelik bir konumlanış sergileyecekti. Bu konumlanış aynı zamanda, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, uluslararası siyasal sistemin yapısal değişime uğraması ile ilgi bir gelişmeyi yansıtıyordu. Savaştan sonra iki süper gücün liderliğinde oluşan iki karşıt bloğun meydana getirdiği yeni sistemik yapı ve bu yapı içerisinde cereyan eden ideolojik rekabet Soğuk Savaş denilen bir sistemi ortaya çıkarıyordu (Sönmezoğlu, 2000, s:673).

1945’ten sonra uluslararası politik düzlemde hissedilmeye başlayan Soğuk Savaş, Wallerstein’a göre, Batı (ABD, İngiltere ve Fransa) ve Sovyetler Birliği arasında yapılan zımni bir antlaşmanın ürünüydü. Ona göre, bu antlaşmanın temeli Yalta’da atılmıştır. Bu ‘üstü örtülü’ antlaşmaya göre, Batı birlikleri belirlenmiş merkezlere yerleşirken (Oder- Neise hattı) Sovyetler de kendi alanına düşen bölgelerde nüfuzunu inşa etmiştir. Buna göre Sovyetler Birliği dünyanın yaklaşık üçte birini etki alanına dâhil ederken, kalanı ise ABD’ye bırakılıyordu (Wallerstein, 2004, s:21). Sovyetler Birliği’nin Avrupa ve Asya’da yayılımcı politikalarına karşılık Amerika, çevreleme politikası izleyerek Sovyetler Birliği’ni kontrol altında tutmaya çalışmıştır.

Bu dönemde ABD, saldırgan bir tutum izlemiş Küba ve Vietnam’da askeri operasyonlar sürdürmüştür. Ancak özellikle Vietnam’da uğradıkları başarısızlık sonrası izledikleri saldırgan politikadan daha yumuşak bir siyasete doğru geçilmiştir. 1970’li yıllarda yaşanmaya başlanan bu dönemde Çin ve Sovyetler Birliği ile daha iyi ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Bu bağlamda ekonomik, siyasi işbirlikleri geliştirilmeye başlanmıştır.

Soğuk Savaş’ın sonlarına doğru, Uluslararası politik ve ekonomik yapıda meydana gelen değişmeler ile beraber, Amerikan toplum yapısına bir şekilde sirayet etmişti. Nüfus yapısı, üretim biçimi ve bunun yansıması olan işletme biçimleri de bu genel değişim trendinden nasibini almıştı. Hizmet sektörü bu süreçte öncü bir rol oynamaya başlamıştı. 1980’lerin ortalarında bu rol en üst seviyelere tırmandı ve çalışan kesimin dörtte üçü hizmet sektöründen oluşmaya başladı. Satış elemanları, büro çalışanları, öğretmenler, doktorlar ve diğer sağlık görevlileri, devlet memurları, avukatlar, hukuk ve maliye uzmanları şeklinde çeşitli iş kollarında hizmet üretiliyordu.

Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması küresel politik sistemin yeni bir yapılanmaya doğru sürüklenmesine neden oldu.

ABD, sistemini bu yeni dönemin ortaya çıkarmış olduğu yapıya entegre etmeye çalışırken, birden bire 11 Eylül 2001 tarihinde hiç beklemediği bir terörist saldırıya uğruyordu. Tüm Batılı güçler teröre karşı yekvücut olmuşlardı. ABD bu durumu değerlendirip hemen, teröristlerin barınağı sayılan Afganistan'daki Taliban'a saldırdı. 2002'de, Oğul Bush, Yeni Ulusal Strateji Belgesi hazırladı. Bu belge aynı zamanda yeni bir güvenlik konsepti getiriyordu. "Ön alıcı savaş" ABD bu yeni savaş yaklaşımı çerçevesinde 2003 Martında Irak'ı işgal etmeye başladı. Bu yeni askeri yaklaşım ABD'de ve tüm dünyada farklı tepkiler yarattı.

Huntington, Soğuk Savaş Dönem sonrası dönemi kaotik bir yapı olarak algılamaktadır. Bu nedenle, dünyayı yedi veya sekiz medeniyet açısından düşünmenin kaotik yapının anlamlandırılma güçlüklerinin birçoğunu kolaylaştıracağını vurgulamaktadır. Aynı şekilde, dünyanın anlaşılabilmesi, artan çatışmaların hangilerinin önemli hangilerinin önemsiz olduğunu ayırt edilebilmesi, gelecekte ortaya çıkacak gelişmelerin kestirilebilmesi ve politika yapıcıları için rehber olacak hususların saptanması için yapılması gereken kolayca kavranabilen ve görülebilen bir çerçeve geliştirmektir (Huntington, 2004, ss:28-29).

Bu dönemde ABD'nin tek kutuplu sistemin başı olduğunu gösterir şekilde çabalarının yanı sıra dünyada çok kutupluluğa doğru hızlı bir yapılanma görülmektedir. ABD, hegemonyası günümüzde gerilemeye başlamıştır. 2008 krizinden sonra yaşanan ekonomik çöküntünün, ülke dışındaki askeri harcamaların çoğalması gibi pek çok problem, ABD'nin uğraştığı hayati sorunlardır. Bu sorunlar nedeni ile, ABD istediği şekilde hakimiyet kurmakta zorlanmaktadır. Bununla birlikte özellikle 11 Eylül saldırılarının ülkenin merkezinde gerçekleştirilmesi, ABD'nin yenilmezliğine gölge düşürmüştür. ABD'nin içine düştüğü bu zor süreç, piyasa kapitalizminin de başarısızlığını göstermektedir.

Tüm bu stratejik değişim-dönüşüm ve 11 Eylül sonrası sistemin imkân verdiği hareket serbestisi ile güçlenen bölgesel ittifak ve oluşumlar, sistemin çoğulcu yapısını

vurgulayan yeni yapılanmalardır. Latin Amerika’da AB modeli örnek alınarak 13 Mayıs 2008 tarihinde Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Ekvator, Guyana, Paraguay, Peru, Surinam, Uruguay ve Venezuela arasında Güney Amerika Uluslararası Birliği’nin (UNASUR) kurulması (Emirel, 2008, s:10), öte yandan, Çin ve Rusya’nın başını çektiği ve Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan’dan oluşan Şangay İşbirliği Örgütü’nün (ŞİÖ) ABD’nin karşısında alternatif bir güç olarak Avrasya’daki etkinliğini günden güne arttırması ve bir diğer uluslararası örgüt GUUAM’ın ise Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan ve Moldova tarafından Avrupa Birliği ve Rusya karşısında bir denge oluşturmak adına kurulması bu hamlelere örnek teşkil etmektedirler.

21. yüzyıl itibariyle, uluslararası sistemin çoğulcu sisteme dönüşümüne dair bu “farkındalık”, ABD Ulusal İstihbarat Konseyi’nin “Küresel Eğilimler 2025: Değişen Bir Dünya” başlıklı raporunda da somutlaşmaktadır. Rapora göre 2025 yılına gelindiğinde, güç eksenini Batı’dan Doğu’ya doğru kayarken, devlet dışı aktörler de uluslararası sistemde önemli bir nüfuza sahip olarak, yükselen devletlerle birlikte sistemin çoğulculuğuna katkıda bulunacaklardır. Rapora göre, küresel çok kutuplu sistem olarak adlandırılan bu dönemde, Rusya, Çin ve Hindistan Orta Doğu’da daha büyük roller alacaklardır (Eslen, 2008, s:8).

4. ÇİN'İN EKONOMİK VE SİYASİ YAPISI; DEVLET KAPİTALİZMİ

4.1. Çin'in Ekonomik Yapısı

Günümüzde dünya ekonomisi durgunluk göstermesine rağmen Çin'in ortaya koyduğu ekonomik gelişme yeni bir süper gücün doğması gibi ifadelerle çokça üzerinde durulan bir konu olmaya başlamıştır.

1990'lardan sonra ortaya çıkan ve başını ABD'nin çektiği tek kutupluluğun yol açtığı küreselleşme sancuları, bölgesel milli devletlerin ortaya çıkması ve son olarak bu ülkenin başta Ortadoğu olmak üzere dünya enerji kaynaklarına el koyma girişimleri dünya ekonomisi, siyaseti ve askeri dengeleri açısından dikkatlerin Çin Halk Cumhuriyeti'ne çekilmesini de beraberinde getirmektedir (Kızıltan, s:45).

Çin büyük bir endüstriyel devrim yaşamaktadır. Diğer pek çok ülkenin aksine, kırsal bölgelerde yaşayanlar topraklarını terk etmekte fakat şehirlere göç etmektense buralardaki yerel sanayiler tarafından istihdam edilmektedir. Gerçek tarımsal nüfus 480 ile 530 milyon arasında değişmekle birlikte, kırsal kesimde tarım dışı alanlarda çalışanların sayısı giderek artmaktadır. Kırsal kesimin sanayileşmesinin desteklenmesi, uzun dönemde kentlere göçün engellenmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

2001 Aralık ayında, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'yle 15 yıldır sürdürdüğü üyelik müzakereleri tamamlanmış ve Hükümet, başta ticaret rejimi olmak üzere ekonomide çeşitli yapısal değişikliklere gideceği ve uluslararası ticaret kurallarına uyumlu hareket edeceğinin sözünü vermiştir. Hemen ertesinde yıllardır sinyalleri verilen yüksek büyüme hızı gelmiş, ticaret hacimlerinde rekorlar kırılmış uluslararası doğrudan yatırımların en cazip çekim merkezi ÇHC olmuştur. Satın alma paritesine göre hesaplandığında dünyanın en büyük ikinci ekonomisidir.

Çin'in WTO kapsamına alınması, dış ticaretin genel kurallarının tüm dünya tarafından kabul edilmesi anlamına gelmektedir ki bu da dünya ticaretinin önünü açacak, öngörülebilir ve daha sağlıklı gelişmesine neden olacak bir durum olarak kabul edilmektedir.

Çin Dünya'da en fazla yatırım alan ülkeler sıralamasında ABD'nin arkasından ikinci sırada yer almaktadır. Söz konusu sıralama gelişmekte olan ülkeler arasında yapıldığında ise Çin açık bir farkla ilk sırada yer işgal etmektedir. Kişi başına düşen ulusal gelir çok yüksek olmamakla birlikte muazzam nüfusu ve çok geniş iç pazar potansiyeli sayesinde Çin dikkate değer bir büyüme hızı sergilemektedir.

Tüm dünya ekonomilerinin durgunluk ya da küçülme yaşadığı 2001 yılında dahi Çin ekonomisi % 7,8'lik bir büyüme sergileyebilmiştir. Sürekli artan satın alma gücü ve ucuz işgücü ve altyapı maliyetleri dolayısıyla büyüme eğilimine devam eden Çin Dünya genelinde yatırımcılar için bir cazibe kaynağı durumundadır (Çiviler, 2003, s:2).

Özellikle reform çalışmalarının başladığı 1980'li yıllardan itibaren, Çin, ticaret ve yatırım alanında pazarını kademeli olarak yabancı firmaların rekabetine açmıştır. İktisadi ve finansal alanda yapılan reformlar ile kamu teşebbüslerinin imtiyazlı konumundan piyasa güçlerinin hakimiyetine doğru önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu süreç içerisinde, pazar payı elde etmek isteyen ülkeler, ÇHC'nin politikalarına uygun olarak, gümrük vergisinin düşük olduğu ürünlerde temsilcilik ofisleri açılması ve fuarlara etkin katılım sağlanması yoluyla ürünlerini pazarlama yoluna gitmektedirler. Gümrük vergisinin yüksek olduğu ürünlerde ise ortak yatırım veya devletin elinde bulunan tesislerin satın alınması/kiralanması yoluyla işbirliği olanakları hayata geçirilmektedir.

ÇHC ekonomisinde 2004 yılı ilk ve ikinci çeyreğinde sırasıyla % 9,8 ve % 9,6 olmak üzere tahminlerin ötesinde bir büyüme gerçekleşmiştir. Büyümenin temel etkeni sabit sermaye yatırımlarındaki artış olmuştur. Dengeli büyüme hedefine ulaşmak için merkezi hükümet, sabit sermaye yatırımlarını daraltıcı bir dizi önlem almış ve bunun sonucu olarak 2004 yılı büyüme oranı % 9,5 olarak gerçekleşmiştir. Alınan önlemler arasında, ısınmanın temel faktörü olarak değerlendirilen inşaat sektöründe frenlemeye

gidilmesi de bulunmaktadır. Ayrıca, USD başta olmak üzere yabancı ülke paralarının Çin parası RMB karşısında aşırı değerlenmiş olmasına bağlı olarak, ihracata dayalı belirli sektörlerde de ısınma görünmüştür. Sözkonusu döviz kuru ile ithalat ise baskı altına girmiştir. Sözkonusu gelişmeler ABD başta olmak üzere, AB ve diğer bazı ülkelerin girişimi ve bu yönde gelişen uluslararası baskının da etkisiyle ÇHC, 2004 Kasım ayında faiz oranlarında arttırmaya gitmiştir. 2005 yılında ise % 8’lik bir büyüme gerçekleştirilmiştir.

Çin’in bugün itibariyle dünya ile geliştirdiği ekonomik entegrasyon öylesine derinleşmiştir ki, bu konudaki herhangi bir olasılığın etkisi bizlerin günlük hayatını değiştirebilecek hale gelmiştir. Yarattığı yıllık GSYİH (2009 yılsonu itibariyle 4,909 milyar Amerikan Doları) itibariyle, AB hariç, Japonya’dan önce ABD’den sonra gelmek üzere “dünyanın ikinci büyük ekonomisi”, 1,345 milyon nüfusu ile de “dünyanın en kalabalık ülkesi” ve Japonya ve Almanya ile birlikte dünyanın üç “tasarruf fazlası” olan ülkeden biri olarak nitelendirilmektedir.

Dünya nüfusunun yüzde 19,72’sini topraklarında barındıran Çin, global GSYİH’nın 13,6’sını ve global mal ve hizmet ihracatının da 9,4’ünü gerçekleştirmektedir.

Çin’in 2011-15 yıllarını içeren yeni dört yıllık merkezi planlamasına göre yıllık GSYİH büyüme oran hedefi, ekonomideki ısınma dikkate alınarak yüzde 7 olarak revize edilmiştir.

Hane halkı ve devlet harcamaları toplam gelirin sadece yüzde 49’unu oluşturmakta ve giderek düşmektedir. Bu durumda toplam tasarrufların payı yüzde 51(bunun 8’i dış ticaret fazlası, 43’ünü de yurt içi yatırımlar temsil etmekte) gibi çok yüksek bir oran oluşturmaktadır. Ortalama yüzde 10 oranındaki büyümeye karşın, yüzde 43 oranında yurt içi yatırımı yapılmıştır. Bu yurt içi yatırımların büyük çoğunluğu da alt yapı yapımına harcanmıştır. Çin’in son 30 yıldır sağladığı yıllık yüzde 9,5 oranındaki büyüme performansı ile, II. Dünya Savaşı sonrası Japonya’nın gerçekleştirdiği hızlı kalkınma arasında; her ikisinin de “ihracat güdümlü” bir ekonomik model olması, ileri teknoloji transferlerini kullanması, yatırımlarla güçlendirilmiş olması, arz elastikiyeti düşük ucuz emek gücünün yüksekliği yer almaktadır.

4.1.1. Çin'de Yapılan Ekonomik Dönüşüm Süreci

Çin'in 1949 sonrası uyguladığı ekonomik kalkınma politikalarına bakıldığında, temelli olarak iki büyük lider döneminde uygulamaya konulan iki çeşit ekonomi politikasının olduğu görülür.

Mao döneminde (1949-1976) uygulanan Plan Ekonomisi ve Deng döneminde uygulanmaya başlanan dışa açılma ve reform politikası ve bunların sonucu gelişen Çin Tarzı Sosyalist Piyasa Ekonomisidir.

Mao Zedong, Çin Komünist Partisini ilk kurucularından ve 1930'lardan ölümüne dek değişmez Parti Genel Sekreteridir. İç savaşı kazandıktan sonra, Devlet Başkanı olmuş ölüncüye dek ülke ve parti yönetiminde tek söz sahibi kişi olmuştur.

1950'lerden itibaren Çin, yüksek düzeyde merkezîyetçiliğe dayanan bir planlı ekonomi politikası uygulamaya başlamıştır. Ülkenin mali ve maddi kaynakları ile teknolojik güçlerini, önemli projelere tahsis ederek, kaynakların akılcı dağıtımını sağlamış, bölgesel ekonomiler arasında yeniden denge kurarak sanayileşme için temel oluşturulmak suretiyle ekonomik ve sosyal kalkınmada etkin bir rol oynamıştır. Sovyet örneği Beş Yıllık Kalkınma Planları uygulamaya başlanmıştır. Çin Komünist Partisi başarılı bir şekilde 1949'da toprak reformunu gerçekleştirdikten sonra, 1952'de Tarım Kooperatifleri ve 1958'de Halk Komünlerini oluşturmuştur.

Ekonomik kalkınmanın kapsamının sürekli genişlemesi ve ekonomik yapının giderek daha karmaşık bir hal almasıyla, yürürlükteki ekonomik sistemin planlı bir şekilde yeniden düzenlenme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır (Qin, 1997, s:92).

Mao'dan sonraki dönemde, reformcu kanadın da önderliğini yapan Deng Xiaoping'in tecrübeleri de, yeni reform ve buna bağlı olarak dışa açılma dış politikasında etkin rol oynamıştır.

Mao'nun ölümünden kısa bir süre sonra 1978'de Deng Xiaoping'in başa geçmesiyle Çin'de kendine özgü bir piyasa reformu başlamıştır. 1997 yılındaki ölümüne kadar

Deng, Çin’de değişimin öncülüğünü yapmıştır. Bu süre içinde Deng, sanayi, tarım, bilim ve teknoloji ve milli savunma alanlarında modernleşmeyi hedeflemiştir. Reform hareketlerinin sonucunda ise Çin önemli ölçüde zenginleşmiştir.

Reform sürecindeki ilk adım olarak, ücreti üretime bağlayan Sözleşmeli Aile Sorumluluk sistemi ile merkezîyetçilik ve ademi merkezîyetçiliğin birleştirilmesini içeren iki katmanlı bir yönetim sistemi uygulanmaya konulmuştur. Merkezîyetçiliğe ve tahsise dayalı tarımsal ve yan ürün alımlarına aşamalı olarak son verilmiştir. Birçok tarımsal ve yan ürün fiyatları üzerindeki denetimler hafifletilmiştir. Uzmanlaşmış, ticarileşmiş ve sosyalleşmiş bir kırsal ekonominin oluşması için kırsal sanayi yapısı yeniden düzenlenmiştir. Kasaba ve köy işletmeleri hızlı bir şekilde kurulmuş ve kırsal kesimdeki ihtiyaç fazlası işçilere, toprağı sürmekten başka işler verilmiştir. Özellikle, kırsal kalkınmadaki pürüzsüz ilerleme, bütün ekonomik sistemin yeniden yapılandırılması için olumlu koşullar yaratıp, yeni deneyim kazandırmıştır.

Ekim 1984’te Çin Komünist Partisinin 12. Merkez Komitesi Toplantısında kabul edilen Ekonomik Sistemin Yeniden Yapılandırılması Kararı, Çin’in ekonomik sistem reformunun bir kentsel merkezli aşamaya girdiğinin habercisi olmuştur. Yapılan bu reform, başlıca aşağıdaki hedefleri kapsamaktadır (Qin, 1997, s:93).

- a) Kamu mülkiyetinin egemen olduğu Çin’de, genel sosyalist ekonomi içinde çeşitli mülkiyet sistemlerinin geliştirilmesinin teşvik edilmesi,
- b) Devlete ait teşebbüslerin karar verme yetkisinin artırılması ve güçlendirilmeleri, ilgili devlet yasaları ve yönetmeliklerine uyulması koşulu ile devlete ait teşebbüslerin karar yetkisi, üretim planları, ürünlerin satın alınması ve pazarlanması,
- c) Fiyatlandırma, teşebbüs tarafından alıkonulan paraların kullanılması,
- d) Mülklerin satışı, iş gücü ve personel, ücret ve ikramiyelerin belirlenmesi
- e) İşletmeler arasındaki yatay bağlantıların etkin şekilde teşvik edilmesi ve işletme gruplarının oluşturulması,
- f) Fiyat reformunun uygulanması ve bir piyasa sisteminin geliştirilmesi,
- g) Planlama kamu maliyesi ve bankacılık sistemlerinde reformların uygulanması ve makro-ekonomik yönetim aşamalı olarak en işlevsel hale getirilmesi,

- h)** Doğrudan planlamaya dayalı yönetimin kapsamının daraltılması, piyasanın belirleyici rolünün buna uygun olarak güçlendirilmesi,
- i)** Çin'in dış ticaretinin reformu, uluslar arası uygulamalar ve Çin'in somut durumuna uygun olarak sürdürülmesi, İhracat sübvansiyonları ve ithalat vergilerinin kaldırılması,
- j)** Ticarî mallara ilişkin kotalar ve lisans zorunluluklarının önemli ölçüde azaltılmış olması ve zorunlu ithalat ve ihracat planlamasına son verilmesi,
- k)** Gelir dağıtım sisteminin ıslah edilmesi, "Herkes çalışmasına göre" ilkesinin korunmasıyla birlikte, çok çeşitli gelir dağıtım biçimleri kullanılması.

Yukarıda tanımlanan yapısal reformlara dayalı olarak Ekim 1992'de yapılan ÇKP 14'üncü Ulusal Kongresi, bir sosyalist piyasa ekonomisi sisteminin oluşturulmasını Çin'in ekonomik reformunun hedefi olarak belirleyerek Çin milli ekonomisinin gelişiminde tarihî bir değişikliğin işaretini vermiştir.

Mart 1993'te toplanan 8. Ulusal Halk Kongresinin Birinci toplantısında kabul edilen anayasa değişikliği ile "Çin Tarzı Sosyalist Piyasa Ekonomisinin uygulanabilmesi anayasal güvenceye alındı. Kasım 1993'te Çin Komünist Partisi 14. Merkez Komitesinin 3. toplantısında Çin Tarzı Sosyalist Piyasa Ekonomisinin oluşturulması için "Çin'in Çin Tarzı Sosyalist Piyasa Ekonomisi, temel sosyalist sistem ile yakından bağlantılıdır, başka bir deyişle devlet tarafından makro düzeyde kontrol edilen piyasa, kaynakların tahsisi için temel araç işlevi görecektir" şeklinde alınan karar, Çin'in ekonomik yapısal reformu için genel plan ve eylem programı olmuştur. Alınan bu eylem programının başlıca unsurları şu şekilde sıralanmaktadır (Qin, 1997, s:95);

- a)** Çeşitli mülkiyet biçimleri birlikte geliştirilirken kamu mülkiyeti, esas mülkiyet şekli olmaya devam edecektir. Devlete ait işletmelerin işletme mekanizmasında, piyasa ekonomisi şartlarına uygun değişiklikler yapılacaktır; işletmelerin mülkiyet hakları ve sorumlulukları açıkça tanımlanacak, devletin görevleri bu işletmelerin görevlerinden ayrılacaktır.
- b)** Kentsel ve kırsal pazarları birleştiren ve kaynak tahsisini en uygun hale getiren açık ve birleştirilmiş bir Ulusal Pazar Sistemi oluşturulacaktır,
- c)** Verimliliğe öncelik veren ve dağıtımda hakkaniyetin dikkate alındığı ise göre dağıtım sistemi oluşturulacaktır,

- d) Bazı bölgeler ve bazı kişiler, ötekilerden önce zenginleşecektir, ancak ülke ortak refah yolunda ilerlediği için bu süreç özendirilecektir;
- e) Kentsel ve kırsal kesimlerde yaşayanlar için Çin'in ulusal özelliklerine uygun olan ekonomik kalkınma ve sosyal istikrarı destekleyen sosyal güvenliği garanti eden çok katlı sosyal güvenlik sistemi kurulacaktır.

Çin bahsedilen ekonomik reformları, bazı yapısal reformları ve bunun desteklediği bazı modelleri yürürlüğe koymak suretiyle hayata geçirmiştir. Bu modeller esas itibariyle Çin'in ekonomik anlamda büyümesine hizmet etmeleri için düşünülmüştür. Tek çatı altında "Dış Dünya'ya Açılma Modeli" olarak anılan bu model Çin'deki temel ekonomik reformların başlatıldığı yıllardan itibaren bakıldığında başarıya ulaştığı görülmektedir. Bu başarı diğer dünya ülkeleri ile karşılaştırıldığında ihracat oranları ile, Çin'in hedeflemiş olduğu dışa açılma politikasının gerçekleşmiş olduğu görülür.

Reform ve dışa açıklık politikası diğer sektörlerde olduğu gibi finansal sektörde de bir dizi değişiklik yaratmıştır. Ancak, reformun ilk yıllarında finansal sistemde reform girişimleri, diğer sektörlerin gölgesinde kalmışa benzemektedir. PBC'nin 1978 yılında Maliye Bakanlığı'ndan ayrılarak bakanlık statüsüne yükseltilmesinin ve Çin Tarım Bankası'nın (ABC) 1979'da ayrı bir banka olarak yeniden kurulmasının ardından 1983 yılına gelene dek bu alanda önemli bir girişime tanık olunmamıştır (Lardy, 2000, s:291).

1990'lı yıllarda bankacılık sisteminde yapılan reformlar, ideal ticari bankacılık işleyişine tezat oluşturan borç verme pratiklerinin ortadan kaldırılmasına, yönetim ve kadrolar bazında profesyonel uzmanlık ve standartların egemen kılınmasına yöneliktir (Yabuki, Harner,1999, s:172).

Günümüzde finansal sektör reformu, kurumlar oluşturma aşamasını geride bırakmış, kurumsal iyileştirme ve yeniden yapılanma biçimini almıştır. 2000'li yıllarda dört devlet bankası, risk yönetimi, iç denetim sistemlerinin güçlendirilmesi, iş modellerindeki değişimin daha ileriye taşınması, varlık kalitesinin artırılması (geri dönmeyen kredi tutarının azaltılması) gibi alanları kapsayan bir reform paketinin gereklerini yerine getirmeye çalışmışlardır.

2007 yılına ait bir PBC raporu, bu alanlarda önemli gelişmelerin sağlandığı saptamasını yapmaktadır. Üstelik sağlanan ilerleme bunlarla da sınırlı değildir. Reform kapsamındaki dört devlet bankası şube ağlarını gözden geçirmişler, Hong Kong ve Şangay borsalarında listelenmişlerdir. Artık liderliğin finansal reform alanında üzerine en fazla yoğunlaştığı konu, ABC'nin de benzer bir reform sürecine girmesidir (PBC, 2007: 28).

Çin bankacılık sistemine 2000'lerde damga vuran bir diğer gelişme yabancı banka faaliyetlerinin önünün açılmasıdır. Yabancı banka faaliyetleri üzerindeki kısıtlamaların gevşetilmesine ilk olarak 1979 yılında başlanmıştır. 1979'da temsilcilikler açma hakkı kazanan yabancı bankalar 1986 yılı ile birlikte ticari şubeler açabilir hale gelmişlerdir (OECD, 2002, s:247).

DTÖ üyeliğini izleyen beş yıllık zaman diliminde rejim ulusal bankacılık sektörünü rekabete hazırlama yolunda çabalar göstermiştir. Daha önce değinilen iştirakler reformu, politika bankaları reformu bu doğrultudaki çabaların en önemlileridir. Beş yıllık geçiş döneminin sona ermesi ile birlikte korumacılık neredeyse sona ermiş, 2006 yılı sonu itibariyle DTÖ'nün ulusal işlem kuralı büyük ölçüde geçerlilik kazanmıştır. Böylelikle yabancı bankalar, Çin yurttaşlarından mevduat toplayabilmekte, onlara kredi verebilmektedir. Kredi kartları ve mortgage kredileri yabancı bankaların üzerine odaklandığı alanlardır. Tüketici kredileri alanında hem yoksul Çinlilerin böyle bir alışkanlığının olmaması hem de Çin bankalarının bu alana giderek daha fazla önem vermesi nedeniyle süreç daha yavaş ve bankalar açısından maliyetli ilerlemektedir.

Kısıtlamalar azaldıkça yabancı bankalar, Çin bankalarına kıyasla daha geniş bir hizmet yelpazesine sahip olmanın avantajlarını yaşamaktadırlar. Bununla birlikte DTÖ taahhütleri dışında da kalan bir takım kısıtlamalar varlığını sürdürmektedir.

Çin bankacılık sistemi, reform ve dışa açılma ile birlikte merkezi-planlı ekonomilerin tipik özelliği olan tek banka sisteminden çok katmanlı bir yapıya doğru evrilmiştir. Ülkede faaliyet yürüten yerli ve yabancı ticari bankaların sayısı her geçen gün artmaktadır. Mali liberalleşmenin sonucunda gerçekleşen pozitif reel faizlerin etkisiyle hane halklarının tasarrufları sisteme düzenli biçimde akmaya başlamıştır. Yatırımların

finansmanı bankalar eliyle gerçekleşir olmuş, finansal araçlar çeşitlenmiştir (Qian, 1994, s:2).

Çin’de reformdan önce banka dışı finansal kurum olarak nitelenebilecek tek bir kuruluş Çin Halk Sigorta Şirketi (PICC) faaliyet göstermekteydi. PICC’nin sektördeki tekelci konumu 1980’lerin ortasına kadar devam etmiştir. Ayrıca, PICC’in tekel konumunda olduğu yıllar boyunca gerçek anlamında sigortacılık faaliyeti yürüttüğü de söylenemez. Ekonominin en büyük kuruluşları olan devlet işletmeleri, poliçe satın alma konusunda hiçbir zaman istekli olmamışlardır. Ekonomide ticarileşmenin kısıtlı olması, çok kısıtlı gelir elde edebilen bireylerin bireysel poliçelere ilgisiz kalışı, sektörün ticari ve bireysel sigortacılığa yönelmesini de önlemiştir. 1980’lerin ortasına gelinene dek PICC’in faaliyet alanı, Çin’in dış yatırımları ve ticari çıkarlarını gözetmek ile sınırlı kalmıştır (OECD, 2002, s: 274).

Devlet Konseyi’nin 1985 yılında yerli sermayeli sigorta şirketlerinin kurulabileceği yolundaki kararı ile sektördeki tekel kırılmıştır. Tekelin sona ermesinin ardından kurulan ilk iki şirket de devlet sermayelidir. 1992 yılında bir adım daha atılmış, yabancı sigorta şirketlerinin ülke pazarına girmelerinin önündeki engeller kısmen kaldırılmıştır. Bu gelişmelerin doğal sonucu olarak, 1990’lı yıllarda artmaya başlayan devlet ve özel sermayeli sigorta şirketlerinin sayısı 2007 itibariyle 120’ye ulaşmıştır (OECD, 2002, s:275, 280).

Çin’deki ekonomik reformların ikinci ayağını sermaye piyasalarında ya da finans sektöründe yapılan değişimler oluşturmaktadır. Bu reformlar 1981 yılında ilk olarak başlamıştır.

Atılan ilk adım, devlet borçlanma senetlerinin ihracıdır. Bu adımı finansal bonolar, işletme bonoları ve hisse senedi ihraçları izlemiştir.

Çin hükümeti reformların başlamasının ardından ancak uzunca bir süre geçtikten sonra borsa faaliyetine izin vermiştir. 1990 yılında, Sangay ve Shenzhen Borsaları faaliyete geçmiştir. Borsaların faaliyete geçmesi, en az tarımsal dekollektivizasyon, ülkenin yabancı yatırıma açılması kadar önemlidir.

Borsaların ulusötesi şirketlere Çin hükümetinin reform yolundaki kararlılığını gösteren bir barometre işlevi gördüğü ileri sürülmektedir. Borsaların kurulması ile ulusötesi şirketlere, toplumsal yapının DYY'lere uygun hale geldiği sinyali verilmek istenmiştir. Ulusal borsalardan bu taktik işlevin yanında, Çin şirketlerinin şeffaflığını ve yönetimin hesap verebilirliğini arttırması, reform ve yeniden yapılanma sürecindeki birçok şirkete sermaye kaynağı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca, işletme ve risk yönetimi, sermaye maliyeti, şirket stratejisi ile ilgili modern kavram ve standartları içeren finansal bilgi endüstrisinin oluşmasında borsaların olumlu rol oynayacağına inanılmaktadır (Yabuki, Harner, 1999, s:181).

10 şirket ile faaliyete geçen Çin borsalarında, 2007 yılı sonu itibariyle, kote edilen şirket sayısı 1544'e, borsada işlem yapan yatırımcıların sayısı 106 milyona ulaşmıştır. Çin borsalarının çalışma esasları 1999 yılında yürürlüğe giren Menkul Değerler Yasası ile belirlenmiş, piyasayı düzenleyen en üst organ olan "Çin Hisse Senetleri Düzenleyici Komisyonu" kurulmuştur.

4.1.2. Dünya Ekonomik Krizi Sonrasında Çin Ekonomisine Etkileri

Çin'in diğer bölge ülkelerini, Çin'in hızlı büyümesinin kazanımlarını birlikte bölüşecekleri konusunda, özellikle "ticari diplomasi"yi kullanarak ikna etmekte olup; Çin'in ekonomik olarak hızlı büyümesi ve Asya ülkeleri ile ekonomik bağlarını kuvvetlendirmesi, askeri gücünü modernleştirmek amacıyla arttırdığı savunma harcamaları, (2007 yılında 135 milyar Amerikan Doları olduğu tahmin edilmektedir) Çin'in Asya'daki etkisini arttıran en önemli kaynaklar olmaktadır.

Çin'in, askeri modernleşme dışında, "yumuşak güç" kaynaklarının başında gelen ve Çinlilerin diğer Asya halklarıyla temasını sağlayan "turizm", "öğrenci" akımı da, diğer ülkelerdeki Çinli azınlığın yanında, Çin'in anakaradaki etkisini arttıran unsurların başında gelmektedir. Öte yandan, Ortodoks ekonomik büyümenin yanında, başka herhangi bir ülke tarafından kopyalanamayan büyük iç pazar potansiyelinin, bu mukayeseli üstünlüğünün son zamanlarda, Çin'deki göreceli ücret artışı nedeniyle Bangladeş ve Vietnam'a kaydığı görülmektedir. Bu da Çin'in ayrı bir bölgesel ve

küresel avantajı olarak değerlendirilmektedir. Sincan Özerk Bölgesi (Xinjiang) ile ilgili olarak, konuya Batılıların ilgisi ve kültürel nüfuz ile; ülke içi rahatsızlıklar (internal unrest) ve yabancı askeri güç müdahalesi konuları halen Çin'i korkutan düşünceler olarak devam etmektedir. Sincan Özerk Bölgesi yanında, Çin'in uluslararası nitelik kazandırmamaya çalıştığı, özellikle ABD'nin çok yakın ilgisinin sürdüğü Tayvan ile, Hindistan'ı yakından ilgilendiren Tibet konularındaki anlaşmazlıklar güncelliğini korumaktadır. ABD, Tayvan konusunda Çin'in egemenlik haklarını tanımakla birlikte, Çin ile Tayvan arasında silahlanma dengesinin Çin lehine bozulmasına izin vermemiştir.

1997/98 krizinde olduğu gibi, 2008 dünya ekonomik krizinde de, Çin'in ekonomik anlamda istikrar ve dinamizm içinde olmasının dünya için ne kadar faydalı olduğu görüldü. İstikrar içinde büyüyen bir Çin, Asya ülkeleri kadar, Çin ile ilişkilerinde "pragmatizm" ve "rasyonalite"nin hakim olduğu ABD ve Batı çıkarları için de gereklidir. Çin'in bölgesel güvenlik stratejisi, Amerikan düşmanlığı olmadan Çin'in etkisini, alan ve derinlik olarak arttırmaktır. Bu bağlamda Çinli yöneticiler ABD yönetimini, ABD'nin bölgedeki çıkarlarını tanıdıkları ve ABD'nin bölgedeki varlığını bırakmaya zorlama konusunda herhangi bir niyetleri olmadığı; keza, güçlü bir Çin'in bölgedeki Amerikan çıkarları için tehdit oluşturmayacağı konularında güven vermişlerdir. Çin'in sakin, kontrollü yapıcı tutumuna rağmen, bölgedeki en büyük iki gücü olan Japonya ve ABD'nin, ileride daha az kontrollü, fakat daha güçlü Çin'in davranışlarının ne yönde olacağı konusunda kaygılar taşımaktadırlar.

4.1.3. Çin'in Dünya Ticaret Örgüte Katılma Sebepleri

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ, İngilizce: World Trade Organization, WTO), çok taraflı ticaret sisteminin yasal ve kurumsal organıdır. WTO, hükümetlerin iç ticaret yasalarını ve düzenlemelerini nasıl yapacakları hususunda yasal bir çerçeve ortaya koymaktadır ve toplu görüşmeler ve müzakereler yoluyla ülkeler arasında ticari ilişkilerin geliştirildiği bir platformdur.

Çin, 15 yıllık yorucu müzakerelerden sonra, 11 Aralık 2001 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'nün 143. üyesi olmuştur. DTÖ üyeliği, dinamik Çin ekonomisinin dönüşümünde çok önemli bir adımdır. Çin gibi büyük bir ekonominin dışa açılmasının kısa dönemde bazı gelişmekte olan ülkeler üzerinde olumsuz etkiler yaratacağı, fakat uzun dönemde bu dışa açıklığın sadece Çin'e değil onun ticaret ortaklarına da fayda sağlayacağı beklenmektedir.

Çin'in WTO üyeliğine başvurmasındaki nedenlerden birisi, Çin artan milli gelirinin sürekliliğini, ülkesinin pazarına yabancı şirketlerin girişini kolaylaştırarak sağlamayı hedeflemiştir. Bu başvuru ile Çin'in Dünya piyasalarında adı artık Çin tehdidi olarak anılmaya başlanmıştır.

1980'lerin başından beri Çin çeşitli yöntemler uygulamış, büyük ölçüde insan, maddi ve finans kaynağını bir araya getirerek, demiryolu, karayolu, havaalanı, telekomünikasyon, elektrik enerjisi, su rezervi gibi temel tesislerin inşasını gerçekleştirmiş, yabancı işadamlarına yatırımda bulunmak için ortam yaratmıştır. Bununla birlikte, Çin yatırımlarının esnek ortam da karşılıklı düzenlemeye gidilmiş, sırasıyla beş yüzden fazla yasa ve düzenleme ilan edilmiştir. Otuzdan fazla ülke ile yatırım koruma anlaşması imzalamıştır. Çin'e gelen yabancı işadamlarına yasal dayanak ve güvence sağlanmıştır. Yabancı sermayeden yararlanarak enerji kaynaklarının, ulaşımın, telekomünikasyonun ve hammadde endüstrisinin imkanlarını geliştirmiştir. Dış yatırımcı Çin pazarı ile kar sağlarken devlete ait bir dizi eski kuruluşlar da teknolojik açıdan yenileme şansı bulmuştur (Karaca, 2003, s:74).

Ülkenin Dünya Ticaret Örgütüne girebilmesini sağlayan en önemli faktör uygulanan ekonomik reformların başlıca hedeflerinden biri olan yabancı yatırım desteğidir. Ülke içinde uygulanan para politikalarında büyük değişikliklerin olamaması yabancı yatırımcılar için güven kaynağı olmuştur.

ÇHC'nin, WTO'ya giriş anlaşması kapsamında, mal ve hizmetlerde pazara giriş ve fikri mülkiyet hakları gibi konularda vermiş olduğu başlıca tavizler şunlardır (ÇHC'nin Dünyaya Açılması ve WTO Üyeliği).

- a) WTO üyesi tüm ülkelere eşit muamele sağlanacaktır. Tüm yabancı kişi ve kuruluşlar ticaret hakları açısından eşit olacaktır.
- b) İç pazar ve ihracata yönelik üretilen ürünler için ikili fiyat uygulaması ve diğer ayrımcı uygulamalar kaldırılacaktır.
- c) Üç yıl içerisinde tüm işletmeler çok kısıtlı sınırlamalar dışında tüm ürünlerin ithalat ve ihracatını ve iç ticaretini yapabilecektir.
- d) Bazı madenler, tütün, tahıllar ve akaryakıt gibi belirli ürünlerde devlet monopolü devam ederken hali hazırda yabancılara kapalı olan diğer alanlar açılacaktır.
- e) Fikri mülkiyet hakları açısından üyeliğe geçiş ile birlikte TRIPS anlaşması uygulanmaya başlanacaktır.
- f) Üyeliği takip eden ilk 12 yıl içerisinde Çin menşeli ürünlerin WTO üyesi ülkelere herhangi birinin iç pazarına zarar vermesi veya zarar verme tehlikesi doğurması durumunda özel geçiş dönemi korunma tedbirleri ilgili ülkelere uygulanabilecektir.
- g) Gümrük tarifeleri belirli bir takvime göre azaltılacaktır. İndirimlerin büyük bir bölümü, 2004'e kadar, diğerleri ise 2010'a kadar yapılacak olup, tüm tavizlerin tamamlanmasından sonra tarım ürünlerinde ortalama vergi % 15'e, sanayi ürünlerinde ise % 8.9'a düşecektir.
- h) Çin tarım ürünlerinde ihracat sübvansiyonu vermeyecektir. Diğer sübvansiyonlar da ürün değerinin % 8.5'ini geçmeyecektir.
- i) Tekstil sektöründe 31.12.2004 tarihinde tüm WTO üyesi ülkelerin kotaları kaldırmaları ile beraber Çin'e uygulanan kotalar da kaldırılacak, ancak 2008'e kadar WTO üyesi ülkelere Çin menşeli ürünlerin zarara neden olması durumunda özel önlemler uygulanabilecektir.
- j) Hizmet ticaretinde verilen tavizlerin en önemlileri, telekom, bankacılık ve sigortacılık sektörlerindedir. Telekom hizmetlerinde, üyeliği takiben yabancı servis sağlayıcı firmalar Çin firmaları ile ortak yatırım yapabileceklerdir. Ancak, yabancı hisseleri %25'i geçmeyecektir. Üyeliği takiben ilk yıl içerisinde bu oran % 35'e çıkartılacak ve servis verilebilecek şehir sayısı artırılabilecektir. Dördüncü yıl içerisinde yabancı sermaye payı % 49'a çıkarılabilecek ve beşinci yıl içerisinde servis alanları sınırlayan tüm coğrafi sınırlamalar kaldırılacaktır.
- k) Bankacılık hizmetlerinde, üyeliğin ilk yıllarında yabancı finans kuruluşları müşteri kısıtlaması olmaksızın döviz ile işlem yapabileceklerdir. İkinci yıl içerisinde yabancı

kuruluşlar Çin kurumlarına RMB işlemi de yapabileceklerdir. Beşinci yıl içerisinde yabancı bankalar Çin vatandaşlarına gerek döviz gerekse RMB servisi verebileceklerdir.

l) Sigortacılık hizmetlerinde, hayat sigortası dışındaki sigorta çeşitlerinde % 51'e varan yabancı hisseli ortaklık kurulabilecektir. Üyelikten iki yıl sonra yabancılar % 100 hisseye sahip olabileceklerdir. Yabancı hayat sigortası şirketleri üyeliğe geçiş ile birlikte % 50 hisseli ortaklıklar kurulabileceklerdir. Büyük finansal riskler, reasürans ve navlun sigortalarında üyelikle birlikte %50 ortaklık kurulabilecek, üçüncü yıl içerisinde %51, beşinci yıl içerisinde % 100 yabancı sermaye olabilecektir.

m) Turizm, eğlence ve taşımacılık hizmetlerinde üyeliği takip eden üç ila beşinci yıllar içerisinde % 100 yabancı sermayeli firmaların kurulmasına izin verilecektir.

4.1.3.1. Dünya Ticaret Örgütü'nün Çin Ekonomisine Katkıları

Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üyeliği, anılan ülkenin yapısal reform sürecinde ve global ekonomiye entegrasyonunda tarihi bir adım teşkil etmektedir. Dünyanın en fazla nüfusuna sahip olan bu ülke kendini ilk kez dış dünyanın ticari kurallarına tabi kılmaktadır. Bu durum ülkenin diğer ülkelerle ekonomik ilişkilerini doğrudan etkileyecektir. Üyelik sonrası Çin ekonomisinden beklenenlerin basında Deng ile başlayan ekonomik reformların hızlanması gelmektedir. Ticari anlaşmazlıklarda Çin üye ülkelerle eşit konumda olabilecektir.

Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmasıyla beraber ekonomisine sağladığı yararlar şu şekilde özetlenebilir (Karaca, 2003, s:84);

a) Çin'in ihracatını artırmıştır. WTO' ye girmekle örgütün bütün üyeleri Çin'e ticarete en çok kayırlan ülke statüsü tanımıştır. Bundan sonra bu konuda Amerika Birleşik Devletleri'nin engellemesi ile karşılaşmayacaklardır.

b) Çin'in eşit şartlar altında dünya rekabetine katılabilmesini sağlamıştır. WTO üyeliği Çin'in yatırım koşullarını iyileştirecek ve yabancı yatırımın artmasında katkıda bulunacaktır. İşletmelerin teknik ve yönetim seviyelerini artıracak ve canlılık kazandıracaktır.

- c) Çin WTO' nün resmi üyesi olarak yirmi birinci yüzyıldaki ticaret yasalarının çıkarılmasına bizzat katılma ve kendi yasal haklarını koruma şansına sahip olmuştur. Hem de uluslararası alandaki ticari anlaşmazlıkları WTO bünyesinde çözerek adaletsiz yaptırımlara maruz kalmaktan korunabilecektir.
- d) WTO üyeleri içindeki büyük ticari ülkeler Çin'in tekstil ve diğer ürünlerine yönelik uyguladığı değişik seviyedeki sınırlamalarını azaltmıştır veya aşamalı olarak kaldıracaktır.
- e) İthalat ürünlerine yönelik gümrük tarifeleri indirilerek halkın yaşam seviyesini yükseltilecektir.

Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üyeliğinin etkileri konusunda daha çok reel ekonomiler üzerindeki orta vadeli etkiler üzerinde durulmaktadır. Kısa dönemli etkiler fazla vurgulanmamaktadır. Walmsey, Hertel ve Iancovichna'nın çalışmasına göre gelişmiş ülkeler ile Asya'nın görece olarak daha gelişmiş ülkeleri Çin'in Dünya Ticaret Örgütü üyeliğinden kazançlı çıkacaktır. Diğer taraftan az gelişmiş ülkeler Çin'in üyeliğinden az da olsa zarar görecektir. 2020 yılına kadar olan orta vadede, Çin'in Tayvan bölgesi dahil olmak üzere Dünya Ticaret Örgütüne üyeliği dünyanın geri kalanında %0.1 ihracat kaybına, %0.1 ithalat artışına yol açacaktır. Bu ülkelerde üyeliğin etki edeceği refah etkileri önemsenmeyecek kadar küçüktür. Aynı dönemde Çin'in GSYİH, ihracat ve ithalatın sırasıyla %4.2, %17.6 ve %16.7 düzeyinde artması refah kazancınının 10 milyar doları aşması beklenmektedir. Yine aynı dönemde Batı Avrupa'da Çin etkisiyle reel GSYİH'nın %0,1 oranında azalması, ithalatın %0,2 artması ve refah artışınının 4 milyar dolar civarında olması beklenmektedir. Afrika ve Ortadoğu'nun Çin etkisi sebebiyle reel GSYİH, ihracat ve ithalat kaybınının sırasıyla %0,2, %0,6 ve %0,4 dolayında olması, refah kaybınının ise 1 milyar dolardan az olması beklenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin kaybı büyük ölçüde ABD, AB ve Kanada'nın Çin'den yapılan tekstil ve hazır giyim ihracatındaki kotalarını kaldırmasından kaynaklanacaktır. Hesaplamalara göre tekstil ve hazır giyimdeki kotaların kalkması ülkelere maliyeti 4,6 milyar doları bulabilecekken, kota indirimi olmasaydı 1,7 milyar dolar civarında kazanç getirebileceği hesaplanmıştır (dtderg, Bayar, Soranlar, 2004, s:11).

Çin'in WTO kapsamına alınması, dış ticaretin genel kurallarınının tüm dünya tarafından kabul edilmesi anlamına gelmektedir ki bu da dünya ticaretinin önünü açacak,

öngörülebilir ve daha sağlıklı gelişmesine neden olacak bir durum olarak kabul edilmektedir.

4.1.4. Çin'in Dahil Olduğu Bölgesel Örgütlenmeler

Asya'daki ülkeler, politika uygulamaları konusundaki önceliği, ithalat karşıtı politikalarından çok, kendi iktisadi kalkınmalarını realize etmek için, ihracat artırıcı politikalara yoğunlaşma konusuna verirken, kalkınmakta olan birçok ülkede sanayileşme, çok uzun süredir, ekonomik kalkınmanın vazgeçilmez bir aşaması olarak, ihracat fikrinden tamamen ayrı olarak ele alınmıştır. Bunun sonucunda, gelişmekte olan ülkelerde yüksek oranlı olarak ortaya çıkan ithal korumaları, firmaları, uluslararası rekabetten izole ederek, sınırlı büyüklükteki iç pazara dönük üretim yapmaya teşvik eder hale getirmiştir. Böylece, bu ülkelerde yerleşik birçok firma, büyük bir olasılıkla ülkenin mukayeseli üstünlüğü olmayan birçok sektörde ve küçük ölçekli olarak faaliyet göstermeye başlamıştır.

İktisadi olarak kalkınmış ülkelerde firmalar üretimlerini, büyük çapta rekabete açık olarak yapmaktadırlar. Diğer taraftan, sanayileşmiş ülkeler arasında sermaye hareketliliği ile firma içi ve sektör içi ticaret oldukça yüksektir.

Bölgesel bütünleşme hareketlerinin yaşandığı yaklaşık 40 yıllık dönem, tarım ürünleri ve maden ihraç eden ülkeler arasında kurulan bütünleşmelerin fazla başarılı olamadığını ortaya koymuştur. Bu tür ülkelerin ihraç ürünleri, birbirinin rakibi durumundadır ve kendi ülkeleri yerine, diğer ülke pazarlarında rekabet etmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler, çok az çeşitlilikte bir ihracat yapısına sahiptir. Diğer bir deyişle, fiilen gerçekleşen ithalatları ile ihracatları yapı itibarıyla birbirine benzememektedir. Sanayileşmiş ülkelerde ise, iç pazar, tarım ürünleri pazarı dışında, gümrük duvarları ile kapatılmamıştır. Buradaki hakim uygulama biçimi, devletler arası ilişkilerin değil, firmalar arası ilişkilerin ön plana çıkmasıdır.

Bölgesel bütünleşme eğilimleri, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, iç politika reformlarını gerçekleştirme arzusunu güçlendirmek, ticareti tek taraflı olarak liberalleştirmek ve belli bir makro ekonomik istikrar politikasını sürdürmek fikri ile birlikte de, ayrıca, hayat bulmaktadır.

Kalkınmakta olan 38 ülkede küreselleşme ve bölgesel liberalleşmenin aleyhine olarak artan koruma seviyesinin, en fakir nüfus grubunun gelir payının daha da azalmasına neden olduğu görülmüştür. Bölgesel bütünleşmelerin ticaret yaratıcı etkisi, eğer ticaret saptırıcı etkisinden fazla ise, bölgesel hasılayı artırmaktadır.

Çin'in de içinde bulunduğu bölge olan Asya ve Pasifikte bütünleşmeler üç grupta incelenebilir; Bangkok Anlaşması (Bangkok Agreement), İktisadi İşbirliği İçin Güney Asya Birliği (SAARC-South Asian Association for Regional Cooperation) ve Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu (APEC-Forum For Asia-Pacific Economic Cooperation).

APEC'e dahil ülkeler ise dört ayrı bölgesel birleşme içindedir; Güneydoğu Asya Milletleri Örgütü Serbest Ticaret Düzenlemesi (AFTA-ASEAN Free Trade Arrangement), Doğu Asya Ekonomik Birliği (EAEC-East Asian Economic Caucus), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA-North America Free Trade Agreement) ve Avustralya-Yeni Zelanda Yakın İktisadi İlişkiler Ticaret Anlaşması (ANZCERTA Australia - New-Zealand Closer Economic Relations Trade Agreement).

4.1.5. Çin Dış Ticareti ve Yabancı Sermaye

Çin'in ithalat ve ihracat yönelimleri de, gösterdiği ekonomik gelişme ile birlikte çeşitli değişikliklere uğramıştır.

Çin'in son 20 yirmi yılda dışa açılma ve teşvik politikalarının, ihracatlarındaki büyümenin, dünya ihracatının büyüme oranını tehdit eder hale gelmiştir.

Ülkenin ihracat artışı 1994 yılında Renminbi'nin devalüe edilmesiyle patlama yapmış, vergi indirimleri ile beraber bu artış 1995 yılında abartılı olmuştur. 1998 yılında Asya'da görülen kriz ihracatı düşürmüş olsa da yine de ihracat %6,1'lik artış göstermiştir. Çin'in Tayvan, Güney Kore gibi ihracat hacmi yaratması ve yeni pazarlar bulmaması için ekonomistler tarafından bir neden görülmemektedir. Ülkenin en başarılı olduğu ürünler tekstil, konfeksiyon ve elektronik ürünlerdir (Karaca, 2003, s:71,72).

Çin'in ithalatı, sanayisindeki üretimi beslemeye yöneliktir. Yatırım yapan yabancı şirketlere, ihracat yapmaya yönelik üretimde kullanılmak üzere ithalat izni verilmektedir. 2004 yılında 55 milyar dolar olarak gerçekleşen çeşitli madenler, kauçuk, kâğıt, yağ gibi hammaddelerin ithalatı yıllık olarak ortalama %62'lik artış göstermektedir. Aynı yıl 48 milyar dolar olarak gerçekleşen petrol gibi enerjiye dayalı ürünlerin ithalatı ise yıllık olarak ortalama %64,5'lik artış göstermektedir. Dünya piyasalarındaki deri gibi bazı malların fiyatlarının artışı, arz artmadığı için talebin karşılanamamasından kaynaklandığı halde petrol gibi ürünlerde taleple birlikte arz da artmış olmasına rağmen arz artış oranıyla talep artış oranı arasındaki fark nedeniyle fiyatlar yükselmiştir. Genel olarak Çin'in ithalat rakamlarının yükselmesinde söz konusu hammaddelerin fiyat artışları da etkili olmaktadır. Çin'in 2004 yılındaki ithalat miktarı 2003 yılına göre bütün ülkeler bazında azalırken, ihracatı AB ülkeleri yönünde artmıştır.

Çin ekonomisi demir ve çelik gibi sanayisini besleyen hammaddeler bakımından tamamıyla dışa bağımlı olmakla birlikte bu malların dış ticaretteki payı son zamanlarda azalmaktadır. Ancak bu durum, iç piyasanın bu ürünlerde doyum noktasına ulaşmış olmasından değil, ihracatı artırmaya yönelik baskıcı politikalardan kaynaklanmaktadır. İhraç edilmek üzere ithal edilen ara mallar ise toplam ithalatın %40'ını, toplam ihracatın %55'ini oluşturmaktadır. İthalattaki asıl büyük artış tarıma dayalı gıda maddelerinde görülmektedir. Bu ürünlerin toplam ithalatında %54 artış olurken, bunun içinde hububat ithalatı üç kat artmış, canlı hayvan ithalatı ise %18 artış göstermiştir.

Tarıma dayalı ticaretteki açık 4,6 milyar dolar olup uzun süre devam edecek niteliktedir. Çin ekonomisinde tarımsal kesim ülkenin yakaladığı gelişme sürecinin dışında

kalmaktadır. Tarım ürünleri miktarı yetersiz olmakla birlikte uluslar arası pazarlarda rekabet gücünden uzaktır.

Çin'in ihracat yapısı, ithalatı ile benzerlik göstermektedir. Katma değer oluşturan mallar daha çok emek gücüne dayalı elbise, günlük tüketim maddeleri, ev aletleri ve kahverengi eşyalar gibi mallardan meydana gelmektedir. Plastik, tekstil, deri, ağaç ve metal gibi dönüştürülmüş mallar ise ihracatın %40'ını oluşturmaktadır.

Bunların içinde hazır giyim %19, ayakkabı %17, mobilya %40, oyuncak %14 oranında paya sahiptir.

İmalat sanayinde, özellikle de elektrik ve elektroniğe dayalı malların içinde taşımacılıkta kullanılan araç gereçler, bilimsel araçlar önemli bir paya sahiptir. Bu mal grubunda yerel ürünlerin sağladığı katma değerlerin %30'dan %40'a çıkıyor olması teknolojik alandaki gelişmeye işarettir (Sandıklı, Güllü,2005, s.300).

Doğrudan yabancı yatırımları 1950'li ve 1960'lı yıllar incelendiğinde büyüme oranlarının dünya ticaretindeki artış oranının altında olduğu görülmektedir. 1970'li yıllara gelindiğinde ise doğrudan yabancı yatırımlardaki artış oranı dünya ticaretindeki artış oranı ile aynı olduğu görülür. Doğrudan yabancı yatırımların bu yıllardaki gelişimi bir artış sonucu gerçekleşmemiş 1945-1970 arasındaki yıllık büyüme hızı ortalamasının %8'den %5'e inmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum aynı zamanda o yıllarda uluslararası ticaretteki yavaşlamanın da etkisi ile gerçekleşmiştir. Doğrudan yabancı yatırımların hızlanması 1985 yılından sonra kendini göstermiştir. Yıllık 5 milyar dolarlık bir hacimden 1989-1990 arasında 200 milyar dolarlık bir hacme ulaşmıştır

1960 ve 1970'li yıllarda %5 ve altında olan doğrudan yabancı yatırım stokunun GSYİH'ya oranı 1995'te %10'u yakalamış ve 1998'de %14'e yaklaşmıştır. Bu artışın ardında yatan beş önemli faktör vardır. Bunlardan birincisi Japon ve Avrupa paralarının 1985-1995 yılları arasında dolara göre değer kazanması bu iki bölgedeki şirketleri uluslar arası olma konusunda cesaretlendirmiştir. İkincisi, Avrupa Ortak Pazarı'nın ve NAFTA'nın kurulmasıyla bölgesel entegrasyon çabaları yoğunlaşmıştır. Üçüncüsü, 1980'li yıllarda birleşme ve ele geçirme hareketlerinde patlama olmuştur. Dördüncüsü,

gelişmekte olan ülkeler ve doğu Avrupa ülkelerindeki özelleştirme programlarının yoğunluğu yatırım rejimlerinin sürekli liberalleşmesi ile birleşmiştir.

Beşinci ve son faktör ise Doğu Asya ve özellikle de Çin pazarlarının cazibesinin artmasıdır. Yatırımların istikametine bakıldığında burada bir yoğunlaşma ortaya çıkar. Gelişmekte olan ülkelere yapılan doğrudan yabancı yatırımların %70'i 1998'de on ülkeye yönelmiştir. Bu ülkeler Çin, Brezilya, Meksika, Arjantin, Polonya, Sili, Malezya, Venezüella, Rusya ve Tayland olarak sıralanabilir.

Çin tek başına 1993-1997 yılları arasında 180 milyar dolarlık doğrudan yabancı yatırım alarak Amerika Birleşik Devlet'inden sonra dünyanın en çok yatırım alan ikinci ülkesi olmuştur (Adda, 2002, s:88-93).

Gelişmekte olan ülkelere gelen doğrudan yabancı yatırımların bu yıllarda ve bunu takip eden yıllarda önemli bir kısmının Çin'e gelmesinin başlıca nedeni Çin'in içinde bulunduğu coğrafi konumdur. Hong Kong, Macao, Tayvan ve Asya kaplanlarının sahip olduğu ucuz işçilik kültürel yakınlık ve sağlanan diğer teşvikler özellikle deniz aşırı Çinlilerin emek-yoğun üretimlerinin burada yaptırmasının nedenidir. Zamanla nitelikli doğrudan yabancı yatırımların ilgisini üzerinde toplayan bu ülkelerin sahip olduğu avantajlar şu şekilde sıralanmaktadır (Ekinci, 2005, s:76);

- a) 1,2 milyar potansiyel tüketicisiyle geniş bir iç pazara sahip olması,
- b) Sahip olduğu ucuz ve çok sayıda işgücü,
- c) Gelişmekte olan sanayi altyapısı ve çeşitli sektörlere ait yan sanayinin hızla gelişmekte olması,
- d) Güçlü ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme profilinin olması,
- e) Politik açıdan istikrar sahibi olması,
- f) Ucuz arazi ve enerji temininin mümkün olması,
- g) Perakende sektöründeki hızlı gelişmeler.

Bunun yanında özendirici vergi teşvikleri, zengin doğal kaynakları, ekonomik reform ve kalkınmadaki başarısı, 2001 tarihinde DTÖ'ne üye olması, etnik faktörler, kültürel yakınlıklar yatırımcılar için sayılabilecek diğer faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2. Devlet Kapitalizmi ve Çin'deki Uygulaması

4.2.1. Devlet Kapitalizminin Tanımı

Devlet kapitalizmi, özel kesimde olduğu gibi devletin üretim araçları mülkiyetine sahip olup piyasa koşullarında iktisadi etkinlikte bulunmasıdır. Bir başka deyişle devletin yahut kamu kesiminin özel kesim üzerinde ekonomik ve siyasal denetim uyguladığı kapitalist sistemdir.

Marksist kurama göre devlet kapitalizmi, sosyalizme geçiş sürecinde geçici olarak uygulanması zorunlu olan bir iktisadî politikadır. Marksist anlamıyla devletin bütün prodüktif güçleri elinde toplamasıdır. Lenin tarafından sık sık kullanılan devlet kapitalizmi terimi, sosyalizme geçiş döneminde uygulanması zorunlu olan geçici bir iktisadi politikayı ifade etmektedir.

Devletin iktisadi hayata hakim olması iki yoldan gerçekleşmektedir; Birincisi, devletin iktisadi ve sosyal hayatı düzenleyen kaideler koyması, kanunlar çıkarmasıdır. Böylece kapitalistin faaliyet serbestisi mali, iktisadi ve sosyal mevzuatla sınırlandırılacaktır. İkinci yol, devletin özel sektör kapitalizminin dayandığı mülkiyet rejimini etkileyerek ekonomik hayatı bizzat düzenlemesidir. Bu hususta da yapılması gereken en önemli iş özel mülkiyet yerine tedrici şekilde kamu mülkiyetini ikame etmek ve iktisadi hayatın idaresinde kapitalistin yerine devleti geçirmektir.

Batının “piyasa ve demokrasi özellikli liberal ” kapitalizmine karşılık, genelde kaynak zengini ülkelerde görülen ve enerji gelirlerini, sosyal baskıyı azaltmak amacıyla kullanan “liberal olmayan kapitalizm” ile, “ihracat destekli-devlet yönlendirmeli kapitalizm” şeklinde iki türü öne çıkmaktadır.

4.2.2. Devlet Kapitalizminin Nedenleri

Küreselleşme olgusu, 1989 yılında başlayan Doğu Bloku'nun yapı değişikliği içine girmesi ve soğuk savaşın bloklar arasında bitmesi sonucunda, dünyanın yeniden

şekillenmesi ile hız kazanmıştır. Bu yeni paradigmayla, bütün ülkeler küreselleşmenin baskısı altına girmiştir. Çünkü, küreselleşme süreci ekonomideki kaynakların optimum kullanma prensibinin ulusal, uluslararası boyutların ötesinde düşünülmesine yol açmıştır. Tüm kaynaklar dünyaya aittir, bunlar insanlık adına verimli kullanılmak zorundadır.

Küreselleşmenin bir başka boyutu da, çok farklı birikimlere sahip toplumların tek pazarda rekabet etmeleridir. Bu rekabette, buluş oranındaki artış, üründe, üretim sürecinde ve pazarlama tekniklerinde yeniliklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Başka bir anlatımla küreselleşme, bilginin üretilmesini sağlamış ve bilgiyi en önemli rekabet aracı haline getirmiştir. Artık gerçek güç bilgiye geçmiştir. Böylece bilgi katma değeri en yüksek ürün haline gelmiştir.

Küreselleşme sürecinden istense de istenmese de tüm dünya ekonomileri etkilenmektedir. Çünkü küreselleşme öyle bir olgu olarak dünya ülkelerinin karşısına çıkmıştır ki, dünyanın herhangi bir yerinde oluşan ekonomik kriz bütün dünya ülkelerini etkisi altına alabilmekte, aynı şekilde dünyanın herhangi bir ülkesindeki borsadaki hareketlenme tüm para piyasalarını etkisi altına alabilmektedir. Dünyanın hiçbir ülkesi kendi öz kaynaklarıyla kendine yetebilecek durumda değildir. Bütün ekonomiler bir şekilde birbirine bağımlı hale gelmiştir. Çin yıllarca kendi ekonomik kaynaklarıyla yetinmeye çalışmış, sosyalizmi benimsemiş kapalı bir ekonomik sistem olarak varlığını sürdürmüştür. Ancak küreselleşme sürecine kayıtsız kalamayıp, kendisine özgü yeni bir piyasa ekonomisi belirleyerek dışı açılma politikası izlemek durumunda kalmıştır.

Sürecin gelişimine baktığımızda da, SSCB'nin dağılması sonrasında Doğu Avrupa, Rusya ve BDT ülkelerinde, öncesinde 1970'li yılların ikinci yarısında Çin'deki piyasaya uyum çalışmalarıyla başlayıp, Brezilya, Hindistan, Güney Afrika, Endonezya ve Türkiye gibi ülkelerde de yeniden yapılanma süreci sonrası güçlenmeye başlayan, yapılan özelleştirmelerle hızı artan "serbest piyasa ekonomisine geçiş" in sonucunda, devletin ekonomideki payı küçülmüş, ticaret hacmi artmış, globalleşme sonucu tüketici tercihi ve arz zincirleri değişmiş olduğunu; teknoloji ve doğrudan sermaye akımlarındaki serbesti ve yeniklerin de bu akımı güçlendirmiş olduğunu görmekteyiz. (Dedekoca, 2012)

Bütçe ve cari açıklar, gelir dağılımındaki eşitsizlik, orta sınıfın zayıflaması, enerji savaşları, kuralsızlaşma, globalde ülkeler arasındaki "nüfus-paylaşılan ekonomik değerler-uluslararası politik etkinlik" giderek artan eşitsizlik gibi küresel dengesizlikler, özellikle finansal piyasaların kendi kendini düzeltme yetisinin olmaması ve söz konusu piyasaların iyi çalışmasının otomatiğe bağlanamaması sonucu 2008 yılında yaşanan ekonomik kriz sonucu, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde trend, devlet kapitalizmi olarak değişmiştir. (Dedekoca, 2012)

Mao döneminde, ekonomik kalkınmanın kapsamının sürekli genişlemesi ve ekonomik yapının giderek daha karmaşık bir hâl almasıyla, yürürlükteki ekonomik sistemin kusurları giderek belirgin hâle gelmiştir. Örneğin, kamu mülkiyeti düzeyinde tek yanlı artışlara dayalı politika, Çin'in üretici güçlerinin gelişmesine müsait ortam yaratamamıştır. Bu dönemde, hükümet ve teşebbüsler arasında görev ve sorumlulukların ayırımı açık bir şekilde yapılmamıştır, çünkü devlete ait teşebbüsler, yönetimde bağımsızlığa sahip değillerdi. Ekonomideki planlı ayarlamalara ağırlık verilirken, değer kanunu ve piyasanın rolü ihmal edilmiştir. Dolayısıyla, Çin'in ekonomik kalkınması için planlı ve sistemli bir ekonomik yeniden yapılanmanın büyük önem taşıdığı anlaşılmıştır (Qin Shi, 1997 s: 92).

Bu bağlamda, Çin küresel ekonomi içerisine dahil olabilmek için sisteme dahil olabileceği bir dizi reform hareketi başlatmıştır. Bu reformlar, serbest piyasa ekonomisine geçişi sağlayacak nitelikte idiler. Ancak, hegemonya ve emperyalizm tarafından kurulan tuzaklara düşmek korkusu ve ulusal gururunu korumak endişesinde olan Çin dış politikasına aşırı tedbirlilik, hassaslık ve savunmacılık gibi karakteristik özelliklerin hâkim olduğu bir reform programı uygulamıştır.

4.2.3. Devlet Kapitalizminin Koşulları

21. yüzyılda ABD ve AB gibi, Batılı gelişmiş ekonomiler dışında kalan ve çoğu G20 üyesi olan Çin, Rusya, Suudi Arabistan başta olmak üzere monarşik Körfez ülkelerinin

başını çektiği, kamu serveti-yatırımı ve sahipliliğinin ana unsurları olduğu “devlet kapitalizmi-state capitalism”in yaygınlaştığı görülmektedir. (Dedekoca, 2012)

Bu hükümetlerin petrol gibi bazı sektörlerde hakim durumda olduklarını ve bu devlet kontrolünde ya da özel imtiyazlı petrol şirketlerini kullanarak havacılık, gemicilik, enerji üretim tesisleri, silah üretimi, telekomünikasyon, metal, mineral, petro-kimya sektörlerine müdahale ettiklerini görülmektedir

Çin’de ekonomik reform, 1978 Aralık ayında, 11. Komünist Parti Merkez Komitesi Kongresi 3. Toplantısında alınan kararlar ile Deng Xiaoping’in önderliğinde başladı. Toplantıda, ekonomik gelişme, Çin’in en önemli problemi olarak belirlenerek reform süreci başlatıldı. Doğu Avrupa ülkeleri ve SSCB’nin aksine, Çin’deki reform süreci tedricî olmuştur. Yeni politikalar, ortaya çıkan hataların genele yayılmadan fark edilmesi için, değişik bölgelerde ve sektörlerde başlatıldı ve başarılı olduğu ölçüde yayıldı.

Reform, ilk önce taşrada başladı. İlk adım olarak, ücreti Üretime Bağlayan Sözleşmeli Aile Sorumluluk sistemi ile merkeziyetçilik ve ademi merkeziyetçiliğin birleştirilmesini içeren iki katmanlı bir yönetim sistemi uygulanmaya konuldu.

Merkeziyetçiliğe ve tahsise dayalı tarımsal ve yan ürün alımlarına aşamalı olarak son verildi. Birçok tarımsal ve yan ürün fiyatları üzerindeki denetimler hafifletildi.

Uzmanlaşmış, ticarileşmiş ve sosyalleşmiş bir kırsal ekonominin oluşması için kırsal sanayi yapısı yeniden düzenlendi. Kasaba ve köy işletmeleri hızlı bir şekilde kuruldu ve kırsal kesimdeki ihtiyaç fazlası işçilere, toprağı sürmekten başka işler verildi.

Özellikle, kırsal kalkınmadaki pürüzsüz ilerleme, bütün ekonomik sistemin yeniden yapılandırılması kararı için olumlu koşullar yarattı ve deneyim kazandırdı.

Ekim 1984’te ÇKP 12. Merkez Komitesi Toplantısında kabul edilen Ekonomik Sistemin Yeniden Yapılandırılması Kararı, Çin’in ekonomik sistem reformunun kentsel

merkezli aşamaya girdiğinin habercisi oldu. Bu reform, aşağıdaki başlıca hedefleri kapsamaktaydı (Celil, 2001, s:268-269):

a) Mülkiyet yapısında değişikliğin yapılması. Kamu mülkiyetinin egemen olduğu Çin’de, genel sosyalist ekonomi içinde çeşitli mülkiyet sistemlerinin geliştirilmesinin teşvik edilmesidir.

b) Devlete ait teşebbüslerin karar verme yetkisinin artırılması ve güçlendirilmeleri.

c) İlgili devlet yasaları ve yönetmeliklerine uyulması koşulu ile devlete ait teşebbüslerin karar yetkisinin; üretim planları, ürünlerin satın alınması ve pazarlanması, fiyatlandırma, teşebbüs tarafından alıkonulan paraların kullanılması, mülklerin satışı, iş gücü ve personel, ücret ve ikramiyelerin belirlenmesi ve ekonomik koordinasyon konularında artırılmasıdır. Aynı zamanda, devlete ait işletmelerde bir sözleşme yönetimi sorumluluk sisteminin uygulamaya konulması, işletmeler arasındaki yatay bağlantıların etkin şekilde teşvik edilmesi ve işletme gruplarının oluşturulmasıdır.

d) Fiyat reformunun uygulanması ve bir piyasa sisteminin geliştirilmesi.

e) Planlama, kamu maliyesi ve bankacılık sistemlerinde reformların uygulanması ve makro-ekonomik yönetimin aşamalı olarak en işlevsel hâle getirilmesi. Doğrudan planlamaya dayalı yönetimin kapsamının daraltılması, piyasanın belirleyici rolünün buna uygun olarak güçlendirilmesidir.

f) Çin’in dış ticaretinin reformu, uluslar arası uygulamalar ve Çin’in somut durumuna uygun olarak sürdürülmesi. İhracat sübvansiyonları ve ithalât vergilerinin kaldırılması, ticarî mallara ilişkin kotalar ve lisans zorunluluklarının önemli ölçüde azaltılmış olması ve zorunlu ithalât ve ihracat planlamasına son verilmesidir.

g) Gelir dağıtım sisteminin ıslah edilmesi, “Herkes çalışmasına göre” ilkesinin korunmasıyla birlikte, çok çeşitli gelir dağıtım biçimleri kullanılmasıdır.

Çin ekonomisi son yirmi yılda çok hızlı büyümektedir. Bu hızlı büyümenin sebebini “yeni ekonomik kalkınma stratejisi sayesinde elde edilen büyük bir ticaret hacmi” olarak tarif etmek mümkündür.

Dünya Bankası Çin’in bu yeni ticaret ve kalkınma stratejisini şu şekilde tanımlamaktadır; “daha fazla döviz almayı hedefleyerek, ihracat artışını sağlamak üzere koşullandırılmış bir merkantilist stratejidir. Fakat bunun maliyetlerini yeterince dikkate

almayan ve ithalat büyümesini de içeren uygulamalarla bağlantılı bir projedir” (Yıldırım, 2007, s:257).

Yapılan reformların en başından beri, ekonomik politikalarda öncelik, işsizliği kontrol altında tutacak kadar ekonomik büyümeyi sürdürmek ve maksimum sayıdaki insanın hayat standardını arttırmak olarak belirlenmiştir. Bunu yaparken de enflasyonu makul seviyede tutmak en büyük hedeflerden biri olmuştur.

Çinliler küreselleşmenin kendilerine boyunduruk takabileceği etkilerine karşı önlemlerini almaktadırlar. Ülke içi tasarruflar ile ihracata dayalı, dışa açık büyüme modelinin avantajları sayesinde de 130 milyar dolarlık döviz rezervine sahip olmanın yanı sıra, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yüksekliği, dış borçlanmanın da asgari seviyede tutulması bu önlemlerin sürdürülmesine olanak sağlamaktadır. Halen Çin dünyada borç geri ödeme servisi en sağlam ülkelerden birisi olarak tanınmaktadır. Çin'in uluslararası sisteme tamamen katılması ile birlikte, dünyadaki geleneksel dengelerin temelden sarsılması ve birçok rol yeniden tanımlanmıştır.

4.3. Çin'in Siyasi Yapısı

Çin'in tarihi günümüzden dört bin yıl öncesine kadar gitmektedir. Çin'in tarihsel olarak geçirdiği evrim dört dönem halinde incelenmektedir. Bu dönemler; Modernlik Öncesi, Modern Çağ, Yeni Demokratik Devrim Döneminde Çin ve Çin Halk Cumhuriyeti Dönemi (1949-....) olarak isimlendirilmektedir.

Çin halk Cumhuriyeti, 1949 yılında kurulmuştur. Günümüze kadar bu yönetim devam etmektedir. Çin günümüzde sosyalist bir rejimle yönetilmektedir.

Çin siyasi sisteminin üç kurumu vardır:

- a) Kanunları yapan yasama kurumu
- b) Yönetim bölümü (yürütme) kurumu
- c) Yargı süreci kurumu

Ama pratikte, gerçekte bu yapı iki tanedir. Yargı fonksiyonu yönetimde daha baskındır ki hükümetin diğer iki kanadından bağımsız bir kontrolü vardır. Benzer olarak da yasama sadece yürütme ve yönetim bölümünün operasyonlarında kontrol mekanizması konumundadır. Bu kurumlar birbiriyle eşit değildir ve Çin anayasasında eşitlik getirmek için de bir madde yoktur. 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğundan beri beş anayasası bulunmaktadır. Muhtemelen anayasa belgesi devamlılık sağlayan halk platformu veya görev yapısı şeklinde iyi anlaşılmaktadır. Çin sistemi anayasal işlemlerde, genellikle daha az güven vermektedir, çünkü bazen kanunlar delinebilmektedir.

Çin federal bir sistem değildir, merkezi hükümet belediyeler ve valiliklerle onar yıllık anlaşmalar yapmakta ve pazarlıklar sonucu yönetimlerini sürdürüp ilişkilerini devam ettirmektedirler. Pratikte, merkez-yerel bağları bürokrasinin yatay elementi; şehirler ve merkez ise sistemin dikey elementindeki güçtür.

5. ABD VE ÇİN'DE EKONOMİK YAPI VE KAPİTALİZM UYGULAMASININ AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI

5.1. Genel Karşılaştırma

17. yüzyılda ortaya çıkan kapitalizm öncesi dönemin en temel özelliği, üretimin tarıma dayalı olmasıdır. Bu dönemde geçerli olan doktrin merkantilizmdir. Merkantilizmin dayandığı temel ilkeler ekonomi üzerine şekillenmiştir. Merkantilizme göre devletin zenginliği, altın ve gümüş gibi değerli madenlere sahip olmaya dayanır. Devletin en temel amacı para ve insan çokluğunu sağlamaktır. Paranın çokluğu ticaretin ve endüstrinin gelişmesini sağlayan bir araç olarak görülür. Nüfusun çoğalması, ülkenin emek ihtiyacının karşılanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Nüfus artışının desteklenmesinden en önemli neden iş gücünü ucuza karşılamak dolayısı ile ücretlerin artışı engellemenin amacıdır. (Savaş, 1986, s:5).

Merkantilist düşünce tarzı, özellikle dış ticarete ve paraya dair teorilerde kendini gösterir. Bu düşünce sömürgeciliğin gelişmesine, feodalitenin yıkılış sürecinin hızlanmasına katkıda bulunmuştur.

Kapitalist sistem üç üretim faktörüne sahiptir: Sermaye, işgücü ve toprak. Sermaye, (yatırıma döndüğü vakit) faiz kazanacak fonlardan oluşur; işgücü marjinal ürününe eşit ücret kazanır; toprak, kıtlık derecesine bağlı bir kira geliri elde eder. Müteşebbislik, kapitalist piyasa sisteminin hayatî bir unsuru olmasına rağmen, iktisatta tasnifi zor bir unsur olagelmıştır. Teorik olarak müteşebbislik (girişimcilik) kâr fırsatına (yani fiyat farklılığına) hassaslıktır ve sermaye sahipliğine dayanmaz. Müteşebbisliğin ödülü kârdır ve kâr sermayeye ödenen faizden farklıdır.

1980'li yıllardan itibaren liberal ekonomik anlayışın ortaya çıkmasıyla, kapitalizmin geleneksel kalıplarında değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Bu değişim, dünyanın küreselleşmesi ile paralel bir gelişme olarak kabul edilmektedir. Küresel kapitalizm,

süper kapitalizm, demokratik kapitalizm isimleri ile anılmaktadır. Bu çalışma içerisinde piyasa kapitalizmi olarak isimlendirilmiştir.

Piyasa Kapitalizm, küresel boyutta güç dengesini elinde tutan ülke veya ülkelere, uluslararası sermayenin varlığını koruma ve sermaye birikiminin koşullarını sağlama görevi yüklemektedir.

Küreselleşme, merkez kapitalist ülkelerin stratejisi olan sermayenin çevre ülkelere yayılmacı eğilimi ile birlikte neo-liberal ideolojiye (finansal liberalizasyon, ticari liberalizasyon ve pazarın genişlemesi) dönüşerek, çevre ülkelerdeki eşitsizlik ve yıkımın kendini hissettirmesidir (Petras ve Weltmeyer, 2006: 110). 1990'lı yılların başında küreselleşmenin niteliğini ve etkilerini farklılaştıran dünya düzleminde yaşanan değişimler, piyasa ekonomisi koşullarına uygun bir egemen ideoloji ve zihinsel paradigma oluşturma çabasını daha da güçlendirmiş ve bu çaba “ideolojik anlamda itici güç” olarak küreselleşmede rol oynamıştır. Böylece küreselleşme pazarın doğal gelişiminin sonucunda değil, devlet iktidarı tarafından desteklenen ideolojik bir projenin sonucunda ortaya çıkmıştır (Gordon, 1988, s:24-64).

Ulus-devletin ortaya çıkışını sağlayan kapitalist sürecin günümüzde ulus-devleti ortadan kaldırmaya veya dönüştürmeye çalışan bir hal aldığını göstermektedir. Kapitalizmden ayrı düşünülmesi olanaksız olan küreselleşmenin, bu aşaması en çok geleneksel anlamdaki ulus-devleti tehdit eder durumdadır (Esgin, 2001, s:185).

Küreselleşme sürecinde kapitalizmin bugünkü boyutu, ulus-devleti, ekonominin gelişmesi için uygun bir ölçek olmaktan çıkarmıştır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında egemen olan soğuk savaş ulus-devleti ayakta tutarken, 1990'larla birlikte bu sürecin sona ermesi, ulus-devletin temellerini sarsan bir diğer unsur olmuştur (Uygun, 2007). Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile ABD'nin yegane güç haline gelmesi, küreselleşmenin temel siyasi gelişmesini ifade etmekte; doğal olarak da egemen siyasi aktör ulus-devleti tamamen ortadan kaldırmasa da, büyük ölçüde dönüşüme uğratmaktadır (Kongar, 2001). Bu gelişmeyle birlikte hakimiyeti sarsılan devletin, etkin ve sınırlı bir yapıya kavuşturulması üzerine tartışmalar yoğunlaşmıştır (Özkıvrak, Dileyici, 2001, s:1). Bu

anlamda küreselleşme, ulus devletin potansiyel öneminin ve bağımsızlığının büyük ölçüde azaldığı bir fenomen olarak ortaya çıkmıştır (Ohmae, 1990, s:4).

Kapitalizmi yeniden yapılanmaya götüren koşullar, bütün bir iş dünyasının ve genel toplumsal gerçekliğin radikal dönüşümüne karşılık gelmektedir. Bir başka ifadeyle, binlerce işçinin çalıştığı fabrikalarda standartlaşmış ürünlerin seri üretiminin terk edilmesi, küçük firmaların ve esnek çalışma tarzının yaygınlaşması, üretimin uzamsal örgütlenmesinin değişerek şirketlerin küresel alana açılmaları, işletmeleri alt birimlere bölebilmeye imkanı veren yeni örgütsel anlayışı benimsemeleri, işçileri kendi aralarında rekabete zorlamaya başlamaları, firma içi emek piyasasının kariyer şansları sunması, çalışanların da hisse sahibi olabilme imkanına kavuşmaları, tek tek toplumların bütünlüklerini ve ulus devleti zayıflatan ekonomik, toplumsal ve politik ilişkilerin küreselleşmesi, özne ve nesnelerin ulusal sınırlar içindeki akış senkronizasyonunun azalması, güçlü bir bireysellik vurgusunu da içeren kültürel değişimler vs. kapitalizmin yeniden yapılanma koşullarını ifade etmektedir (Urry, 1995, s: 99-103).

Toplumların yukarıdan, aşağıdan ve kendi içlerinden dönüşerek örgütlü kapitalizmin sınıf, endüstri, kent, kolektivite, ulus-devlet gibi bütün katı yönlerinin, sabit, donmuş ilişkilerinin kökten değişmesi, sosyo-ekonomik, politik, kültürel gerçekliğin bütünü ile yeniden şekillenmesi, organize kapitalizm döneminin sonuna işaret etmektedir (Lash, Urry, 1987, s: 312-313).

Kapitalist yapılanmanın yeni düzeni, esneklik üzerine oturmaktadır. Esneklik, kapitalizm için maksimum kâra ulaşmanın, kendini yeniden üretmenin ve meşrulaştırmanın yolunu açmaktadır.

Bileşenlerini çeşitli uluslardan tekellerin oluşturduğu ve bu nedenle kimilerince ulus-ötesi diye de adlandırılan çokuluslu şirketlerin dünya ekonomisi içindeki nicel ve nitel önemi artmıştır. Öyle ki, dünya ekonomisi artık birkaç yüz dev çokuluslu şirket tarafından yönlendirilmektedir. En büyük 200 çokuluslu şirketin küresel mal ticaretinin yarısını kontrol ettiği söyleniyor. Bu kapsamdaki şirketler giderek dev boyutlara ulaşmakta, sadece bazılarının yıllık ciroları pek çok ulus-devletin GSYİH'sini geçmektedir.

20. yy boyunca ekonominin dünya çapında uluslar arasılaşmasının itici gücü uluslar üstü (transnasyonel) şirketler olmuştur. Uluslar üstü şirketler ulusal devletlerdeki yönetim (regülasyon) politikalarının ölçülü bir koordinasyonunu talep ederlerken, devlet yapılarının ve uluslararası yapıların her türlü güçlendirilmesine karşı çıkmışlardır.

Gerçekten de uluslararası girişimci gruplar tarafından oluşturulmuş uluslararası sermayenin gelişmesi, ulusal korumacı yönetim (regülasyon) varlığının bir sonucu olmaktadır. Yalnızca gümrüklerle değil aynı zamanda ulusal teşvikler ve bilimsel yeniliklerin emniyet altına alınması ile de uluslararası sermaye geliştirilmektedir. Uluslararası sermaye ulusal devletlerin yabancı sermayeye karşı asgari muamele prensiplerini hayata geçirdikten sonra ulusal devletlerin en sadık ve cesur savunucuları olmaktadır. Gerçekten de bunların yetenekleri, devletlerarası politik ve ekonomik farklılıkları kendi rekabet avantajları haline getirmektedir.

Nesnel gelişmeler, boyutları küreselleşen büyük tekellerin yatırım, üretim ve dağıtım planlarının da küresel ölçekte ele alınmasını dayatıyor. Böylece tekil ulus-devlet kapitalist ekonominin yönetiminde geçmişe oranla önemini yitirmekte, çokuluslu üst kuruluşlar ve bölgesel iktisadi birlikler öne çıkmaktadır. Kapitalist hükümetlerin ihtiyaç duyduğu ve uygulamaya koyduğu makro ölçekli iktisadi ve sosyal politikalar ulusal olmaktan çıkıp küresel karakter kazanmaktadır. Ve en önemlisi de, sermaye hareketleri, üretim ve ticari faaliyet bakımından piyasalar küreselleşmektedir.

Küreselleşmeyle birlikte klasik sınırların ortadan kalkması, çok uluslu şirketler, bölgesel entegrasyonlar, hükümet dışı kuruluşlar gibi yeni küresel ve bölgesel aktörlerin ortaya çıkışını beraberinde getirmiştir. Devletin egemenlik gücünde yaşanan bu dönüşümle birlikte karar alma noktasında kimi zaman doğrudan kimi zamansa dolaylı bir güç unsuru olarak ulus-devletin yanında üç temel aktör ön plana çıkmıştır; Çokuluslu şirketler, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları.

Çokuluslu şirketlerin genel merkezi belli bir ülkede olduğu halde, işlevlerini bir veya birden fazla ülkede kendi tarafından koordine edilen şubeler, yavru şirketler veya bağlı şirketler aracılığıyla ve genel merkez tarafından kararlaştırılan bir işletme politikasına uygun olarak yürüten büyük şirketlerdir.

Çokuluslu şirketlerin sermaye ve üretimin küreselleşmesini hızlandırmaları, kitle iletişim araçlarını kontrol ederek küresel düzeyde tüketim kültürünü yaymaları ve tüm iktisadi faaliyetlerde belirleyici konuma gelmeleri söz konusu şirketlerin faaliyetlerini ortaya getirdikleri etkileri dikkate değer kılmaktadır (Aktan, Vural, 2008, s:1).

Çokuluslu şirketler artık küresel ekonomik ve siyasi kültürü belirleyen temel aktörlerden biri haline gelmişlerdir. Teknoloji üretimi ve global ekonomiye hizmet sunma noktasında refah ve istihdam yaratan çokuluslu şirketler böylece yaşam standardını artıran ekonomik birimler olarak ortaya çıkmaktadırlar (Aktan, Vural, 2008, s: 6).

Günümüzde, çokuluslu şirketlerin, ulus devletlerin koruyuculuğu altında daha büyük pazarlar ve ekonomik faaliyet sahaları yaratma çabaları bakımından üst düzey bir noktaya geldikleri görülmektedir. Hızlı küreselleşme süreci içinde, ulusal bağlılığını yitirmeye başlayan sermaye, vergi, iş gücü ve enerji maliyetleri gibi ekonomik avantajların daha uygun olduğu bölgelere doğru hareket etmektedir (Uygun, 2007). Bunların yanında ilgili ülkenin pazarının genişliği, kamu otoriteleri tarafından sağlanan çıkarlar, teknoloji düzeyi gibi nedenlerde sermayenin söz konusu ülkelere doğru kaymasına neden olmaktadır.

Bu süreçle birlikte uluslararası şirketler, giderek, belirli bir ulus devlette yerleşik çokuluslu şirketlerden, hiç bir devlete bağlılık duymayan ulus ötesi şirketlere dönüşmektedirler.

Geleneksel ulus devlet anlayışı ile benzemeyen bu yapı nedeni ile, uluslararası sermayenin çıkarları ile ulus devletlerin politikaları çatışmaya başlamıştır. Bu çatışmanın yanı sıra, ulus devletler, kendi ülkelerinde yerleşik uluslararası ekonomik güçlerin çıkarlarını savunma olanakları bakımından her geçen gün dezavantajlı konuma düşmektedir.

Çokuluslu şirketler, yürüttükleri faaliyet ve uyguladıkları global stratejiler doğrultusunda uluslararası ticari akımlar ile yatırımların düzeyini ve ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşacağı bölgeleri tayin etme noktasına gelmişlerdir. Bu şirketler aynı

zamanda teknoloji transferinin de en önemli aktörü olarak sermaye ve teknoloji yoğun sektörlere yaptıkları yatırımlar yoluyla gelecekte hangi bölge ülkelerin rekabet güçlerini ve dolayısıyla refahlarını sürdüreceklerini belirlemektedirler (Aktan, Vural, 2008, s:9).

Ülkelerin rekabet gücü ve dolayısıyla yaşam kalitesi, global piyasaların tercihlerine uygun mal ve hizmetleri en elverişli koşullarda üretilip satan global firmaların varlığına, bu firmaların yabancı ülkelerde yaptığı yatırım tutarına ve benzer firmalar için ne ölçüde çekici bir yer olduğuna bağlı olduğundan çokuluslu şirketler sürdürülebilir rekabet gücü ve yaşam standartlarının da en önemli belirleyicisi konumuna gelmişlerdir (Aktan, Vural, 2008, s:6).

Uluslararası Kuruluşlar: Egemenlik anlayışının dış egemenlik açısından yaşadığı değişim, iç egemenlik yönünden ortaya çıkan değişime göre daha dikkat çekicidir. Tarihsel süreçte devletlerin dış ilişkileri çerçevesinde pek çok anlaşmaya imza attığını görmekteyiz. Bu birikimsel süreç uluslararası normlar dediğimiz hukuk kurallarının ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Bu anlamda uluslararası hukuk, ulus-devletin dış egemenliğini sınırlayan bir alan olarak ortaya çıkmaktadır.

Avrupa Birliği, NATO, NAFTA gibi pek çok örgüte üye olan ülkeler söz konusu birliklerin kurallarını kabul ederek bir anlamda dış ilişkiler bağlamında egemenlik alanlarını sınırlandırmaktadır (Uygun, 2003, s: 5-6).

İkinci dünya savaşı sonrası dünya ekonomisinin yöntemini ve olası bir yeni büyük depresyonun önlenmesi için pek çok uluslararası örgüt kurulmuştur. IMF, Dünya Bankası, GATT, ve 1995'den bu yana Dünya Ticaret Örgütü bunların en önemlileri olarak dikkat çekmektedir (Milner, 2005, s: 1). Bu kuruluşların çalışmaları ile Stiglitz'in deyimiyle kimliği belirsiz bir uluslararası bürokrasi dünyanın her bölgesine hızla yayılmaktadır (Milner, 2005, s:1).

Küreselleşmenin hızlanmasıyla birlikte ülkelerin söz konusu kuruluşlardan bağımsız hareket etmeleri zorlaşmakta, ülkeler genişlemekte olan sürece dahil olmaktadır. Uluslararası kuruluşlara üyelik ve uluslararası antlaşmaların imzalanması, devletlerin, egemenliklerini kendi iradeleri ile sınırlandırmaları, aynı zamanda egemenliğin mutlak

ve bölünmez niteliğini ortadan kaldırmaları anlamına gelmektedir (Uygun, 2003, s: 5-6).

Enerji ihtiyacı, hammadde, su kıtlıkları gibi ekonomiyi yakından ilgilendiren konulara ilişkin de çözümlerin küresel dünyadan izole olarak çözümlenmesinin olanaksız olması küresel çabaları gündeme getirmektedir (Frechette, 2007, s:1).

II. Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkımı onarmak üzere 1944'de kurulan Dünya Bankası ve IMF'nin piyasa kapitalizminin gelişmesinde rol oynayan temel kurumlar olduğu görülmektedir. Söz konusu kurumlar, özelleştirme, devletin küçültülmesi, yasal ve kurumsal serbestleştirilmesi gibi politikalarla, sermayenin sınırsızca dolaşımını ve büyümesini sağlayacak önlemleri benimseyerek küreselleşme sürecini hızlandırmaktadırlar.

Birleşik Devletler-Kanada Serbest Ticaret Anlaşması, Avrupa Birliği'nin Maastricht Planı, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), devletlerin bağımsızlığını ve ulusal çıkarlarını hakim kılmaya ilişkin egemenlik güçlerini sınırlandırmaya çalışmakta ve “rekabetçi devlet” bakış açısı çerçevesinde yerel ekonomilerin global sürece katılmalarını sağlamaya çalışmaktadırlar. Böylelikle küreselleşme sürecinde, doğrudan siyasal kontrolden uzak kalan fakat egemenliğin anahtar öğelerini kullanan yerel ve uluslararası kurumların birçoğu, piyasa teşvikli siyasal tercihler ve yönlendirmeleri sağlamak için kurulmaktadırlar.

Devlet kapitalizmi, özel kesimde olduğu gibi devletin üretim araçları mülkiyetine sahip olup piyasa koşullarında iktisadi etkinlikte bulunmasıdır. Bir başka deyişle devletin yahut kamu kesiminin özel kesim üzerinde ekonomik ve siyasal denetim uyguladığı kapitalist sistemdir.

Marksist kurama göre devlet kapitalizmi, sosyalizme geçiş sürecinde geçici olarak uygulanması zorunlu olan bir iktisadî politikadır. Marksist anlamıyla devletin bütün prodüktif güçleri elinde toplamasıdır. Lenin tarafından sık sık kullanılan devlet kapitalizmi terimi, sosyalizme geçiş döneminde uygulanması zorunlu olan geçici bir iktisadi politikayı ifade etmektedir.

Devletin iktisadi hayata hakim olması iki yoldan gerçekleşmektedir; Birincisi, devletin iktisadi ve sosyal hayatı düzenleyen kaideler koyması, kanunlar çıkarmasıdır. Böylece kapitalistin faaliyet serbestisi mali, iktisadi ve sosyal mevzuatla sınırlandırılacaktır. İkinci yol, devletin özel sektör kapitalizminin dayandığı mülkiyet rejimini etkileyerek ekonomik hayatı bizzat düzenlemesidir. Bu hususta da yapılması gereken en önemli iş özel mülkiyet yerine tedrici şekilde kamu mülkiyetini ikame etmek ve iktisadi hayatın idaresinde kapitalistin yerine devleti geçirmektir.

Batının “piyasa ve demokrasi özellikli liberal ” kapitalizmine karşılık, genelde kaynak zengini ülkelerde görülen ve enerji gelirlerini, sosyal baskıyı azaltmak amacıyla kullanan “liberal olmayan kapitalizm” ile, “ihracat destekli-devlet yönlendirmeli kapitalizm” şeklinde iki türü öne çıkarmaktadır.

Küreselleşme olgusu, 1989 yılında başlayan Doğu Bloku’nun yapı değişikliği içine girmesi ve soğuk savaşın bloklar arasında bitmesi sonucunda, dünyanın yeniden şekillenmesi ile hız kazanmıştır. Bu yeni paradigmayla, bütün ülkeler küreselleşmenin baskısı altına girmiştir. Çünkü, küreselleşme süreci ekonomideki kaynakların optimum kullanma prensibinin ulusal, uluslararası boyutların ötesinde düşünülmesine yol açmıştır. Tüm kaynaklar dünyaya aittir, bunlar insanlık adına verimli kullanılacak zorundadır.

Küreselleşmenin bir başka boyutu da, çok farklı birikimlere sahip toplumların tek pazarda rekabet etmeleridir. Bu rekabette, buluş oranındaki artış, üründe, üretim sürecinde ve pazarlama tekniklerinde yeniliklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Başka bir anlatımla küreselleşme, bilginin üretilmesini sağlamış ve bilgiyi en önemli rekabet aracı haline getirmiştir. Artık gerçek güç bilgiye geçmiştir. Böylece bilgi katma değeri en yüksek ürün haline gelmiştir.

Küreselleşme sürecinden istense de istenmese de tüm dünya ekonomileri etkilenmektedir. Çünkü küreselleşme öyle bir olgu olarak dünya ülkelerinin karşısına çıkmıştır ki, dünyanın herhangi bir yerinde oluşan ekonomik kriz bütün dünya ülkelerini etkisi altına alabilmekte, aynı şekilde dünyanın herhangi bir ülkesindeki borsadaki

hareketlenme tüm para piyasalarını etkisi altına alabilmektedir. Dünyanın hiçbir ülkesi kendi öz kaynaklarıyla kendine yetebilecek durumda değildir. Bütün ekonomiler bir şekilde birbirine bağımlı hale gelmiştir. Çin yıllarca kendi ekonomik kaynaklarıyla yetinmeye çalışmış, sosyalizmi benimsemiş kapalı bir ekonomik sistem olarak varlığını sürdürmüştür. Ancak küreselleşme sürecine kayıtsız kalamayıp, kendisine özgü yeni bir piyasa ekonomisi belirleyerek dışı açılma politikası izlemek durumunda kalmıştır.

Sürecin gelişimine baktığımızda da, SSCB'nin dağılması sonrasında Doğu Avrupa, Rusya ve BDT ülkelerinde, öncesinde 1970'li yılların ikinci yarısında Çin'deki piyasaya uyum çalışmalarıyla başlayıp, Brezilya, Hindistan, Güney Afrika, Endonezya ve Türkiye gibi ülkelerde de yeniden yapılanma süreci sonrası güçlenmeye başlayan, yapılan özelleştirmelerle hızı artan "serbest piyasa ekonomisine geçiş" in sonucunda, devletin ekonomideki payı küçülmüş, ticaret hacmi artmış, globalleşme sonucu tüketici tercihi ve arz zincirleri değişmiş olduğunu; teknoloji ve doğrudan sermaye akımlarındaki serbesti ve yeniklerin de bu akımı güçlendirmiş olduğunu görmekteyiz. (Dedekoca, 2012)

Bütçe ve cari açıklar, gelir dağılımındaki eşitsizlik, orta sınıfın zayıflaması, enerji savaşları, kuralsızlaşma, globalde ülkeler arasındaki "nüfus-paylaşılan ekonomik değerler-uluslararası politik etkinlik" giderek artan eşitsizlik gibi küresel dengesizlikler, özellikle finansal piyasaların kendi kendini düzeltme yetisinin olmaması ve söz konusu piyasaların iyi çalışmasının otomatiğe bağlanamaması sonucu 2008 yılında yaşanan ekonomik kriz sonucu, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde trend, devlet kapitalizmi olarak değişmiştir. (Dedekoca, 2012)

Mao döneminde, ekonomik kalkınmanın kapsamının sürekli genişlemesi ve ekonomik yapının giderek daha karmaşık bir hal almasıyla, yürürlükteki ekonomik sistemin kusurları giderek belirgin hale gelmiştir. Örneğin, kamu mülkiyeti düzeyinde tek yanlı artışlara dayalı politika, Çin'in üretici güçlerinin gelişmesine müsait ortam yaratamamıştır. Bu dönemde, hükümet ve teşebbüsler arasında görev ve sorumlulukların ayırımı açık bir şekilde yapılmamıştır, çünkü devlete ait teşebbüsler, yönetimde bağımsızlığa sahip değillerdi. Ekonomideki planlı ayarlamalara ağırlık verilirken, değer kanunu ve piyasanın rolü ihmal edilmiştir. Dolayısıyla, Çin'in

ekonomik kalkınması için planlı ve sistemli bir ekonomik yeniden yapılanmanın büyük önem taşıdığı anlaşılmıştır (Qin Shi, 1997 s: 92).

Bu bağlamda, Çin küresel ekonomi içerisine dahil olabilmek için sisteme dahil olabileceği bir dizi reform hareketi başlatmıştır. Bu reformlar, serbest piyasa ekonomisine geçişi sağlayacak nitelikte idiler. Ancak, hegemonya ve emperyalizm tarafından kurulan tuzaklara düşmek korkusu ve ulusal gururunu korumak endişesinde olan Çin dış politikasına aşırı tedbirlilik, hassaslık ve savunmacılık gibi karakteristik özelliklerin hâkim olduğu bir reform programı uygulamıştır.

21. yüzyılda ABD ve AB gibi, Batılı gelişmiş ekonomiler dışında kalan ve çoğu G20 üyesi olan Çin, Rusya, Suudi Arabistan başta olmak üzere monarşik Körfez ülkelerinin başını çektiği, kamu serveti-yatırımı ve sahipliliğinin ana unsurları olduğu “devlet kapitalizmi-state capitalism”in yaygınlaştığı görülmektedir.

Bu hükümetlerin petrol gibi bazı sektörlerde hakim durumda olduklarını ve bu devlet kontrolünde ya da özel imtiyazlı petrol şirketlerini kullanarak havacılık, gemicilik, enerji üretim tesisleri, silah üretimi, telekomünikasyon, metal, mineral, petro-kimya sektörlerine müdahale ettiklerini görülmektedir

Çin'de ekonomik reform, 1978 Aralık ayında, 11. Komünist Parti Merkez Komitesi Kongresi 3. Toplantısında alınan kararlar ile Deng Xiaoping'in önderliğinde başladı. Toplantıda, ekonomik gelişme, Çin'in en önemli problemi olarak belirlenerek reform süreci başlatıldı. Doğu Avrupa ülkeleri ve SSCB'nin aksine, Çin'deki reform süreci tedricî olmuştur. Yeni politikalar, ortaya çıkan hataların genele yayılmadan fark edilmesi için, değişik bölgelerde ve sektörlerde başlatıldı ve başarılı olduğu ölçüde yayıldı.

Reform, ilk önce taşrada başladı. İlk adım olarak, ücreti Üretime Bağlayan Sözleşmeli Aile Sorumluluk sistemi ile merkeziyetçilik ve ademi merkeziyetçiliğin birleştirilmesini içeren iki katmanlı bir yönetim sistemi uygulanmaya konuldu.

Merkeziyetçiliğe ve tahsise dayalı tarımsal ve yan ürün alımlarına aşamalı olarak son verildi. Birçok tarımsal ve yan ürün fiyatları üzerindeki denetimler hafifletildi.

Uzmanlaşmış, ticarileşmiş ve sosyalleşmiş bir kırsal ekonominin oluşması için kırsal sanayi yapısı yeniden düzenlendi. Kasaba ve köy işletmeleri hızlı bir şekilde kuruldu ve kırsal kesimdeki ihtiyaç fazlası işçilere, toprağı sürmekten başka işler verildi.

Çin ekonomisi son yirmi yılda çok hızlı büyümektedir. Bu hızlı büyümenin sebebini “yeni ekonomik kalkınma stratejisi sayesinde elde edilen büyük bir ticaret hacmi” olarak tarif etmek mümkündür.

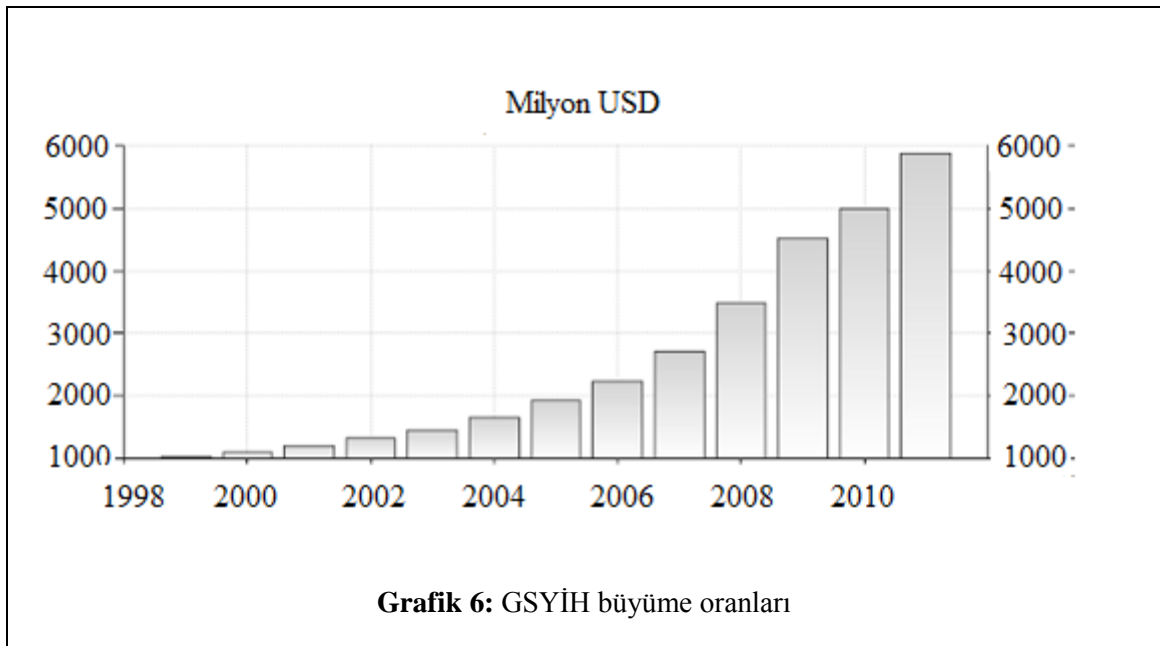
Dünya Bankası Çin’in bu yeni ticaret ve kalkınma stratejisini şu şekilde tanımlamaktadır; “daha fazla döviz almayı hedefleyerek, ihracat artışını sağlamak üzere koşullandırılmış bir merkantilist stratejidir. Fakat bunun maliyetlerini yeterince dikkate almayan ve ithalat büyümesini de içeren uygulamalarla bağlantılı bir projedir” (Yıldırım, 2007, s:257).

Yapılan reformların en başından beri, ekonomik politikalarda öncelik, işsizliğı kontrol altında tutacak kadar ekonomik büyümeyi sürdürmek ve maksimum sayıdaki insanın hayat standardını arttırmak olarak belirlenmiştir. Bunu yaparken de enflasyonu makul seviyede tutmak en büyük hedeflerden biri olmuştur.

Çinliler küreselleşmenin kendilerine boyunduruk takabilecek etkilerine karşı önlemlerini almaktadırlar. Ülke içi tasarruflar ile ihracata dayalı, dışa açık büyüme modelinin avantajları sayesinde de milyar dolarlık döviz rezervine sahip olmanın yanı sıra, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yüksekliğı, dış borçlanmanın da asgari seviyede tutulması bu önlemlerin sürdürülmesine olanak sağlamaktadır. Halen Çin dünyada borç geri ödeme servisi en sağlam ülkelerden birisi olarak tanınmaktadır. Çin’in uluslar arası sisteme tamamen katılması ile birlikte, dünyadaki geleneksel dengelerin temelden sarsılması ve birçok rol yeniden tanımlanmıştır.

5.2. 2008 Küresel Krizi Sürecinde ABD ve Çin Ekonomilerinin Karşılaştırılması

Küresel krizin Çin üzerine etkileri, ABD'ye olan etkilerinden çok daha azdır. ABD ve diğer büyük endüstrileşmiş ülkeler negatif büyüme deneyimi yaşarken Çin, artış hızı düşse de büyümeye devam etmiştir (Yao and Chen, 2009). Dünya'da gerçekleşen en yüksek büyüme oranını %6.8 oranı ile Çin elde etmiştir. 2008 sonu itibariyle Çin'in büyüme oranı %6,8 oranında gerçekleşmiştir. Çin'in ardından ise Hindistan %5,3 büyüme oranı ile ikinci sırada yer almaktadır.

Kaynak: www.TRADINGECONOMICS.COM

2008 yılında gerçekleşen büyüme oranlarına göre gelişmiş ülkelerin çoğu daralmıştır. En yüksek daralma oranı Japonya'da gerçekleşmiştir. Japonya, 2008 yılında %4,2 oranında daralmıştır. İkinci sırada, %-2.9 daralma ile İtalya gelmektedir. Ardından ise İngiltere %-1.9 oranı ile gelmektedir.

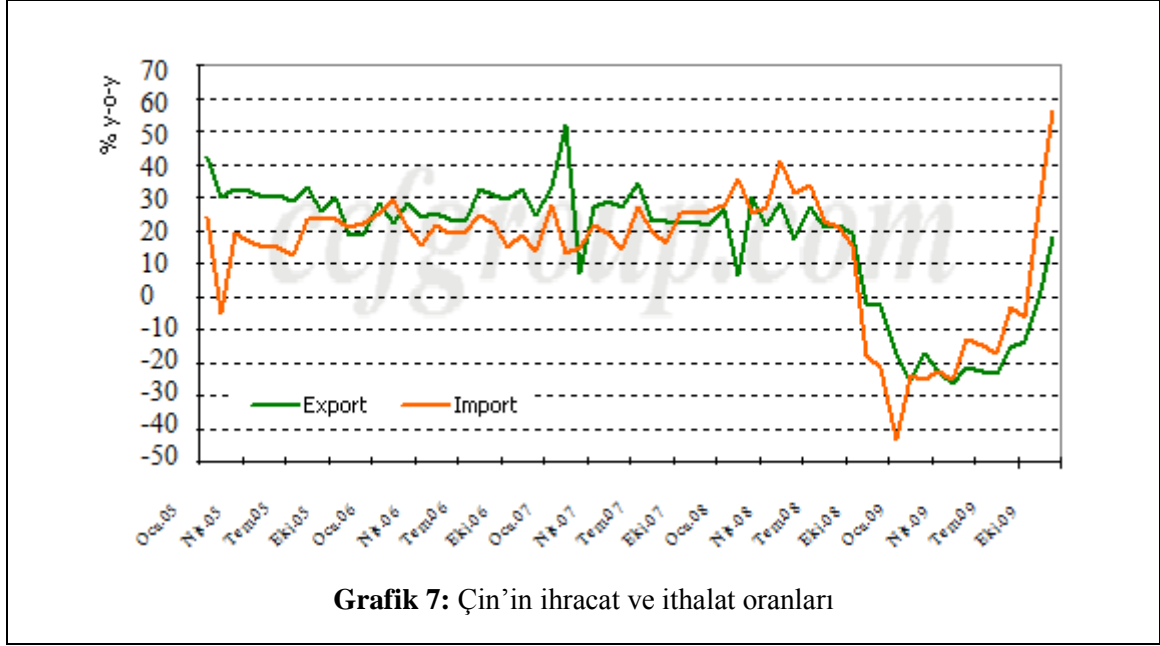
Çin özellikle son yıllarda %10 seviyelerinde büyüme göstermesine karşın küresel krizden nasibini almıştır. IMF tahminlerine göre Çin, 2008 yılında 10,8 trilyon dolar GSYİH ile %9,7 büyümesi beklenirken aksine Çin'in büyümesi yavaşlamıştır.

Çin'in cari dengesi büyük oranda dış ticareti tarafından belirlenmektedir. Nitekim 2007 yılında dış ticaret, cari hesapta yer alan tüm işlemlerin %82'sini oluşturmaktadır. Ticaret fazlası son yıllarda oldukça artmış ve 2003 yılında 44,7 milyar dolardan 2007 yılında 315 milyar dolara yükselmiştir. Hizmetler hesabında açık yaşansa da transferler ve gelir hesaplarında fazla söz konusudur. Gelir hesabı fazlası 2008 Eylül sonunda 1,9 trilyon dolar olan döviz rezervlerinin getirilerinin neticesidir (DEİK, 2009). 2010 yılı sonunda, Çin'in döviz rezervleri 2,847.3 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Bir önceki yıl sonu ile karşılaştırıldığında artış miktarı 448.1 milyar ABD dolardır. Elinde tuttuğu 1,8 trilyon dolarlık rezervlerinin erimesinden çekinen Çin, her defasında Amerikan yönetimini uyarmaktadır. Çin elinde yüksek oranda döviz tutarak olası bir küresel ekonomik çöküşte kendini emniyete alacak emniyet sibobunu elinde tutmaktadır. Ancak son zamanlarda Amerikan dolarının değerindeki düşüşler Çin'i tedirgin etmektedir. Bu sebeple Çin dolar rezervlerinin bir kısmını kullanarak portföyünü çeşitlendirmeye çalışmaktadır.

Cari İşlemler Hesabı Dünya'da cari işlemler hesabına bakıldığı zaman en fazla cari açık ABD'de görülmektedir. ABD, 4. çeyrek itibariyle 673 milyar dolar cari açık vermiştir. Cari fazla veren ülkelere bakıldığı zaman ilk sırada Çin gelmektedir. Çin'de 2008 yılı 2. çeyreğinde oluşan cari fazla 400 milyar dolardır.

Çin'de hane halkı tüketiminin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Hane halkı tüketiminin GSYİH'ye oranı 2008 yılında yalnızca %34.5'tur. Bu oran 1990 yılında %48.8, 2000'de %46.2, 2004 yılında ise 39.9'dur (DPT, 2011: 19). Özel tüketim azalma eğilimini devam ettirmektedir.

2010 yılında Çin'in en büyük ihracat pazarı Avrupa Birliği'dir (AB). AB'den sonra ikinci sırada ABD ve üçüncü sırada da Hong Kong gelmektedir. Çin 2010 yılında AB'ye gerçekleştirdiği ihracatta %31.8, ABD'ye gerçekleştirdiği ihracatta %28.3 ve Hong Kong'a gerçekleştirdiği ihracatta da %31.3'lük artış sağlamıştır. İthalatta ise liderliği Japonya yapmaktadır. Japonya, önemli bir ithalat pazarı olmanın yanında ihracatta da Çin'in önemli bir ortağıdır. Japonya'dan sonra sırasıyla ASEAN ülkeleri ve AB gelmektedir (Grafik-7).

Kaynak: http://www.ccfgroup.com/newscenter/newsview.php?Class_ID

Küresel kriz sonrasında daralan talep sonucunda en fazla dış ticaret açığı ABD'de gerçekleşmiştir. Son 12 aylık verilere göre ABD'de dış ticaret açığı 797,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Dış Ticaretinde fazla veren ülkelere bakıldığında zaman, ilk sırada 311,5 milyar dolar ile Çin yer almaktadır. Çin'in ardından ise Almanya 234,6 milyar dolar dış ticaret fazlası ile ikinci sırada gelmektedir.

Küresel finansal kriz, dünyadaki doğrudan yabancı sermaye akışını da azaltmıştır. Dünya genelinde, uluslararası doğrudan yatırım girişlerinin 2009 yılında bir önceki yıla göre %37 azalarak 1.1 trilyon dolara gerilediği görülmektedir. Çin, en çok doğrudan yabancı yatırım alan ülkelerden birisidir (Zeng, 2005). En fazla doğrudan yatırım çeken ilk on dolarla ikinci sıraya yükselmiştir. En fazla doğrudan yatırım yapan ülke sıralamasında da Çin'in, 2008 yılında on birinci sırada iken 2009 yılında 48.0 milyar dolarla altıncı sıraya yükseldiği görülmektedir. 2009 yılı itibari ile toplam uluslararası doğrudan yatırım stoku 17.7 trilyon dolar olmuştur. ABD en fazla uluslararası doğrudan yatırım stokuna sahip ülkelerden birisidir. Çin ise 473.1 milyar dolarla onuncu sıradadır (YASED, 2010)

Çin'de gerçekleştirilen en önemli reformlar, Çin'in dış ticarete ve yatırımlara açılmasıdır. Bu, doğrudan yabancı yatırımların daha da artmasına neden olmuştur

(Yadav, 2010). Bunun Çin'in sermaye artışının ana kaynağı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, doğrudan yabancı yatırımlar, 1983'de 636 milyon dolardan 2004 yılında 61 milyar dolara 2009 yılında da 95 milyar dolara çıkmıştır (Morrison, 2006). 2009 yılında Çin, Dünya doğrudan yabancı yatırım akışının %7'sini oluşturmaktadır. Bu oran 1980 yılında yalnızca %1'dir.

Çin'e doğrudan yatırım yapan (Finansal Olmayan Doğrudan Yabancı Yatırım) ülkeler sıralamasında ilk on'u oluşturan ülkeler sırasıyla; Hong Kong, Tayvan, Japonya, Singapur, ABD, Güney Kore, İngiltere, Almanya, Macao ve Kanada'dır. Bu ülkelerin 2009 yılı toplam yatırım miktarı, 79.1 milyar dolardır. Bu, Çin'in 2009 yılındaki toplam doğrudan yabancı yatırımlarının yaklaşık %83'ünü oluşturmaktadır (The US-China Business Council, 2011).

Çin'in enflasyon oranının 1980–1997 yılları arasında oldukça dalgalı ve yüksek bir seyir izlemekle beraber 1997 sonrasında daha ılımlı bir çizgi izlediği ve %6'nın altında olduğu görülmektedir (Porter, 2010). 2010 yılında tüketici fiyat endeksi %3,3 oranında artmıştır. 2011 yılında, Ocak ayında tüketici fiyat endeksi ise bir önceki yılın aynı dönemine göre %4,9 artmıştır. Şehirlerde ve kırsal kesimde sırasıyla %4,8 ve %5,2 oranında artış meydana gelmiştir (National Bureau of Statistics of China, 2011).

Çin'in işsizlik istatistiklerinin güvenilir olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Dolayısıyla, ülkenin işsizlik seviyesini ve eğilimini gösteren resmi verilerin değerlendirilmesi gerçek durumu yansıtmaktan uzaktır. 2003–2007 yılları arasında gerçekleşen hızlı ekonomik büyüme sayesinde istihdam oranında bir artış yaşanmıştır. ABD'nin sanayi üretimi ise Ocak 2009'da %10 oranında düşüş göstermiştir. ABD'de işsizlik 2009 yılının Şubat ayında %8,9 olarak gerçekleşmiştir.

5.3. ABD ve Çin'de Uygulanan İki Modelin İyi ve Eksik Yönleri İle Karşılaştırılması

2007 yılında, ABD' de patlayan Subprime Mortgage krizi önce Batı Avrupa ülkelerine yayılmış sonrasında da tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri etkisi altına almıştır

(Siddigui, 2009). Küresel krizin, Çin ekonomisini de etkilediği söylenebilir. Bu, aynı zamanda ekonomik yapıda bazı problemlerin ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Çin ekonomisi, 1978'den sonraki süreçte ihracata ve yatırımlara dayalı olarak gelişmiş ve büyümüştür. Küresel finansal kriz, özellikle ihracat sektörünü sert bir şekilde vurduğu için, Çin ekonomisinin son 30 yıldaki hızlı ekonomik büyümesini ciddi bir şekilde etkilemiştir. Çin'in GSYİH büyümesi 2007'deki %14 oranından sonra 2008'de %9.5'e 2009'da da %9'a düşmüştür. Bu düşüş Çin'in kalkınma stratejisindeki ihracata bağımlılığını yansıtan önemli göstergelerden birisidir. 2001–2008 döneminde net ihracat ve yatırımlar Çin'in büyümesinin %60'dan fazlasını oluşturmaktadır (Guo and N'Diaye, 2009). Şayet “Çin ekonomik olarak aynı çizgiyi devam ettirmeye çalışırsa bu kaçınılmaz bir şekilde yetersiz talep ve aşırı üretim çelişkisine yol açacaktır”. Bundan dolayı Çin hükümeti Çin'in ekonomik dönüşümü için çaba harcamasına rağmen sonucun henüz yeteri kadar iyi olmadığı görülmektedir (Yu-Feng, 2010, s: 57).

Amerikan tarafı, Çin'in, özellikle ulusal parasının değerini düşük tutarak Çin malı maliyetini düşürmeleri ve Amerikan malının dünya piyasalarında daha pahalı hale getirmelerinden rahatsızlık duymakla birlikte; Çin'in son” mali teşvik programı-fiscal stimulus program” yoluyla ve sonucunda canlandırılan iç büyüme vasıtasıyla “global resesyon” ile mücadele etmesi nedeniyle, düşman olarak görülmesi için zamanın uygun olmadığını farkındadır.

Çin başta olmak üzere gelişmekte olan Asya ülkelerinin Amerikan Doları cinsi rezerv tutma ve arttırma konusundaki istekleri sürdüğü sürece, Amerikan ekonomisinin “cari açık”a dayalı yapısının süreceği ve Amerikan Dolarının daha fazla değer yitirmesine gerek kalmayacağı düşünülmektedir.

Küresel kriz sürecinde, ekonomik büyüme, büyüme modeli uyarıcıların enjeksiyonu ve yeni krediler için inanılmaz kolay parasal koşullar tarafından sürdürülmüştür (Fromlet, 2011). Bu süreçte, hisse senedi ve tahvil piyasalarındaki yükselme de duraklamıştır (Hammer, 2009). Çin'in krizde uygulanan mali teşvik paketi, kamu altyapı harcamalarını, sağlık harcamalarını ve bunun yanında eğitim harcamalarını arttırmış ve vergileri düşürmüş, dolayısıyla dayanıklı tüketim mallarının satışını teşvik etmiştir

(Hazelton, 2010, s: 14-15). Bu teşvik paketinin yaklaşık %60'ı kamu iktisadi kuruluşlarına gitmiştir (Siddigui, 2009).

Çin'deki ekonomik kalkınma sürecinde, kırsal ve kentsel ayrışmasının yanında, zenginle fakir arasındaki uçurumda büyümektedir. Çin ekonomisi yükselirken zengin ve fakir arasındaki servet farkı oldukça çarpıcı hale gelmektedir. Bu ayrışmanın tamamlanmamış tarımsal ve ekonomik reformlar, bölgeler arasında dengesiz ekonomik gelişim ve eğitimdeki bölgesel farklılıklar gibi pek çok faktörden kaynaklandığı söylenebilir (Gunde, 2004).

ABD'de çeşitli form ve kamu kuruluşlar aracılığı ile yaratılan “devlet müdahalesi”nin (1980'lerin sonundan itibaren) ekonomik büyümenin sonunu getirdiğini, kararları iş sahipleri ve yatırımcılar yerine merkezi yönetimce alınmaya başlandığını ve bunun sonucunda da “daha az üretkenlik” ve daha düşük yaşam standardı” ortaya çıktığını belirten Thomas J. DiLorenzo'dan farklı düşünüyoruz. Son dönemde ABD, Avrupa ve geri kalan gelişmiş ülkelerin çoğunda görülen “devlet müdahalesi-state interventionism” dalgasının, son ekonomik krizin yarattığı sıkıntı ve sancıları hafifletmeye, resesyon tehlikesini azaltmaya yönelik olup, ekonomiyi yönetmek gibi bir iddia taşımadığını; gelişmekte olan ülkelerde ve özellikle otokratik rejimlerin hakim olduğu ülkelerde ise, serbest piyasa ekonomisi doktrinine reaksiyonu içeren “ağır bir devlet eli”nin hissedildiğini; bu gelişmenin de, uluslararası ilişkileri ve büyük ölçekli ekonomik güç ve etkinin merkezi otoriteye transfer olmasıyla global ekonomiyi etkilediği ve etkilemeye devam edeceği düşünülmektedir.

Bu değişimin finansal krizi derinleştirdiği gibi, global durgunluğu da arttırdığını söyleyen Ian Bremmer, bu sonucun, ABD'nin gücünün azalması veya gelişmekte olan ülkelerin etkisinin artmasından ileri gelmediğini vurgulamaktadır. Ona göre, eğer ülkeler serbest piyasa ekonomisini kucaklamaya devam etselerdi, ABD'in global piyasada düşen payının diğer ülkelere telafi edilmesi (ofset) olasılığı çok kuvvetliydi. Gelişmiş ekonomilerde mevcut olan sağlık, enerji, çevre (özellikle küresel ısınma), eğitim, nüfusun yaşlanması, sanayi üretimindeki düşüş, fonksiyonel olmaktan uzak finansal piyasalar, global dengesizlik, ABD'nin büyük rakamlara ulaşmış nakit ve bütçe açıkları nedeniyle uzun süren krizi, mevcut kaynakları yanlış kullanan yönetimlerin de

derinleştirmiştir. Özellikle ABD'nin, 2000 yılında yüzde 35, 2009 yılında yüzde 60 olan anılan oranın 2019 borç/GSYİH oranının yüzde 70'e yükselmesi beklenmektedir. Bu gelişmelerin de, hükümetin merkez rolünü kuvvetlendireceğini; bundan sonra yapılacak olanın da, piyasa ve devletin rolünün daha iyi balans edilmesi ile, sosyal yapının yeniden inşa edilmesine bağlı olduğu düşünülmektedir.

2007-09 arasında yaşananların, serbest piyasa tutuculuğunu geriye götürmüştür. Yaşanan krizin ehliyetli politik liderlik ve aktif hükümet gerekliliğinin artık oy verenlerce anlaşılmış ve bireylerin politikacılara, bazı kurumlara, banka sistemine karşı güvenleri kaybolmuştur.

2008 krizi sonrasında dünyada körü körüne piyasa çözümü odaklı dönem sona ermiştir. Bireyin uluslararası kurumlara yetki devrinden öte, demokratik yolla seçilecek yönetici ve saygın düzenleyicilerin daha güçlendirilmesini isteyeceği öngörülere bulunmaktadır.

Tümüyle pazara dayalı kapitalizm (free-market capitalism) ve gevşek kurallı (deregulation) dönemin sonuna gelinmiştir. Devlet yönetiminde daha çok hakim olan "yumuşak güç-soft power" yaklaşımının bir yan ürünü olarak ortaya çıkan ve zaman içinde gelişmiş ülkeleri daha da çok etkileyecek olan ve yakın bir zamanda ortadan kalkması ufukta görülmeyen "devlet kapitalizmi" yönlü bu değişimin sürdürülebilirliği, globalleşmenin yarattığı orta sınıfa sürdürülebilir refah sunulması ve "yozlaşma"dan uzak durmasına, alternatif yeni doktrinler üretilmesine bağlı olacağı düşünülmektedir.

Çin ekonomisinin yaklaşık ABD ekonomisinin yarısı kadar olduğu ve yaklaşık otuz yıl sonra Amerikan ekonomisini geçeceği gerçeğinin yanında, her ne kadar sermaye, iş gücü ve teknoloji tekelinde kalite ve hacimsel olarak aşınma yaşasa da, ABD'nin tamamen kaybeden taraf olmayacağı düşünülmektedir. 2027 yılında ABD ortalama yurttaşının refahını yakalayabileceği tahmin edilen Çin'in kazanan, ABD'nin kaybeden taraf olacağı yerine, her iki tarafında büyüyeceğine inanılmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kapitalizmin öncesinde ekonomi, tarıma dayılı olarak gelişmiştir. Merkantilizm adı verilen bu dönemde devletin en önemli amacı para ve kendisine hizmet edecek insan sayısını arttırmakla sınırlıydı. Paranın çokluğu ticaretin ve endüstrinin gelişmesini sağlayan bir araç olarak görülür. Nüfusun çoğalması, ülkenin emek ihtiyacının karşılanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Nüfus artışının desteklenmesinden en önemli neden iş gücünü ucuza karşılamak dolayısı ile ücretlerin artışını engellemek amacıdır.

17. yy'dan sonra bu görüş yerini kapitalizme bırakmıştır. Kapitalizm, yapısal olarak çok fazla ögeyi bünyesinde barındıran bir kavramdır. Tarihsel süreç içerisinde belli süreçler içerisinde çeşitli değişimler yaşamış, bünyesine yeni kavramlar eklemiş ve çeşitlenmiştir. Kapitalizm, gerçek anlamda kendisini 19. Yüzyılın sonlarında göstermiştir. Tatlı Çağ olarak da isimlendirilen bu dönemde uluslararası para ve sermaye piyasaları son derece hareketlenmiş ve bir önceki dönemle kıyaslanamayacak derecede artışlar yaşanmıştır.

Bu dönem sonrasında Kapitalist sistemde, 1929, 1970, 1980'li yıllarda büyük krizler yaşanmıştır. 1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin yıkılması, aynı zamanda kapitalist sistemin de yeniden değişim yaşamasına neden olmuştur. Sovyetlerin yıkılması, ABD'yi tüm dünyada tek güç haline getirmiştir. Dünya çift kutupluluktan tek kutuplu dönem geçmiştir. Bunun yanında bu dönemde küreselleşme süreci de hızlanmıştır. Küreselleşme ile tüm dünyadaki kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasi anlamda sınırlar ortadan yavaş yavaş kalkmaya başlamıştır. Küreselleşme merkez kapitalist ülkelerin stratejisi olan sermayenin çevre ülkelere yayılmacı eğilimi ile birlikte neo-liberal ideolojiye (finansal liberalizasyon, ticari liberalizasyon ve pazarın genişlemesi) dönüşerek, çevre ülkelerdeki eşitsizlik ve yıkımın kendini hissettirmesidir (Petras, Weltmeyer, 2006, s:110).

20. yüzyılın sonlarında iyice hızlanan küreselleşme, özünde sınırlı bir dünya içerisinde sermaye, hammadde, iş gücü gibi sorunlar yaşayan kapitalist pazarı ve tekelci yapıyı genişletme ihtiyacı olarak kabul edilmektedir (Demirer, 2004, s: 42).

Küreselleşme ile birlikte, liberal ekonomi politikaları, serbest piyasa ekonomisinin gelişmesini sağlamıştır. Piyasa kapitalizmi olarak da adlandırılan bu sistem, küresel boyutta güç dengesini elinde tutan ülke veya ülkelere, uluslararası sermayenin varlığını koruma ve sermaye birikiminin koşullarını sağlama görevi yüklemektedir.

Piyasa kapitalist sisteminin sürekliliğini sağlayan sermaye birikiminin genişletilmesi çabaları, esasında yıkıcı rekabeti içerdiğinde savaş ve çatışmaların yaşanması kaçınılmazdır. Kapitalizm, kâr ve sermaye birikimi ile gelişir. Kapitalist üretim sürecinde sermaye birikiminin sağlanması ve yayılması, kârlardaki artışın devamlılığını gerektirir. Yatırımlar arttıkça, sermayenin organik bileşiminin yükselmesi nedeniyle kâr hadlerinin düşmesinin önlenmesi için, üretim artışına bağlı olarak sunulan ürünlere olan talebin devamlılığının sağlanması, bunun sonucunda oluşacak aşırı üretimin de eritilmesi gereklidir. Küresel kapitalizm, biriken sermaye ve malları başka pazarlara sunma, yeni üretimleri başlatmak için ucuz hammadde ve işgücü kaynaklarına kolayca ulaşma potansiyeline sahip olmaktadır.

Piyasa Kapitalizmi, uluslararası boyutta yayılırken uluslararası kurum ve kuruluşları da kullanma ve istediği şekilde yönlendirme olanağına sahiptir. Reel üretimin yanı sıra parasal fonları, bankacılık ve kredi sistemine aktarılmak suretiyle yüksek getirili spekülasyon alanlarına yönelme potansiyeline de sahiptir.

Piyasa Kapitalizmi, başka ülkelerin mal, sermaye ve emek piyasalarının, IMF, Dünya Bankası, B.M., GATT gibi uluslar arası kuruluşlar eliyle küresel kapitalist sermayenin kullanımına sunar. Küresel kapitalist sermaye, ulaştığı her yeri, kendi ihtiyacına göre şekillendirmeye başlar. Daha çok Borsa, dış borç kanalından, ortaklık veya doğrudan yatırımlar şeklinde diğer ülkelere yayılan küresel kapitalist sermaye, girdiği ülkelerin ekonomilerini değersizleştirerek ele geçirme ve yeni değerlendirme alanları bularak merkezine kaynak (kâr) transferleri aktarmak suretiyle kâr hadlerini yükseltme olanağına kavuşur. (Akgüner, 2012)

SSCB'nin dağılması sonrasında Doğu Avrupa, Rusya ve BDT ülkelerinde, öncesinde 1970'li yılların ikinci yarısında Çin'deki piyasaya uyum çalışmalarıyla başlayıp, Brezilya, Hindistan, Güney Afrika, Endonezya ve Türkiye gibi ülkelere de yeniden

yapılanma süreci sonrası güçlenmeye başlayan, yapılan özelleştirmelerle hızı artan “serbest piyasa ekonomisine geçiş”in sonucunda, devletin ekonomideki payı küçülmüş, ticaret hacmi artmış, globalleşme sonucu tüketici tercihi ve arz zincirleri değişmiş olduğunu; teknoloji ve doğrudan sermaye akımlarındaki serbesti ve yeniklerin de bu akımı güçlendirmiştir. (Dedekoca, 2012)

Devlet kapitalizmi, özel kesimde olduğu gibi devletin üretim araçları mülkiyetine sahip olup piyasa koşullarında iktisadi etkinlikte bulunmasıdır. Bir başka deyişle devletin yahut kamu kesiminin özel kesim üzerinde ekonomik ve siyasal denetim uyguladığı kapitalist sistemdir.

2008 yılında ABD’de yaşanan ekonomik kriz sonrasında piyasa kapitalizmi ve devlet kapitalizmi sorgulanmaya başlanmıştır. Piyasa kapitalizminin uygulandığı ABD’nin yaşadığı son krizden, tüm dünya etkilenmiştir. Devlet kapitalizminin uygulandığı Çin’de bu krizden etkilenmiştir. Ancak diğer ülkelerin yaşadığı kadar büyük bir etki yaşamamıştır. Tüm piyasa kapitalizminin uygulandığı ülkelerde büyüme oranlarında düşüş ya da duraklama olur iken Çin kriz döneminde büyümeye devam etmiştir. Dış ticaretinde artış devam etmiştir. Tüm bu çerçevede devlet kapitalizminin artıları açık bir şekilde görülmektedir. Tüm dünyada ülkelerin ekonomik göstergelerine bakıldığında devlet kapitalizmi ekonomilerinin yükselişte olduğu gözlenmektedir. Piyasa ve Devlet kapitalizmi özellikleri, olumlu ve eksiklikleri, şu şekilde sıralanmaktadır;

Piyasa kapitalizminin özellikleri;

- Siyasi olarak kısıtlanmamış bir piyasa rejimi
- Büyüme sürecinde kamu yatırımı, özel yatırımın etkin olmayan ikamesidir.
- Teknoloji ithalatının engellenmemesi, rekabet edebilirliği geliştirmek için gerekli olanakların sağlanması.
- Sermaye ve girişimlerin uluslararası hareketliliği, iç ve dış dengeyi sağlaması hedeflenmektedir.
- Fiyat mekanizmasına yönelik bütün bozucu müdahalelerin, büyüme ve gelişmenin maksimizasyonu için devlet tarafından kaldırılması gerekmektedir.

- Dış ticaretin serbestleştirilmesi ile birlikte, teşvikler iç piyasaya değil, dışa dönük ve ihracata yönelik ekonomik faaliyetlere yönlendirilmelidir.
- Dışa dönük sanayileşme; imalat malları ihracatının teşvik edilmesini, ithalat korumalarının azaltılmasını, pozitif reel faiz uygulamalarını, kamu mallarının fiyatlandırılmasında daha gerçekçi olunmasını içermektedir.
- Sermaye işlemlerinin dışa açılması da finansal akımları artırarak, yatırımları ve verimlilik artışlarını hızlandırabilecektir.
- Kamu sektörü, kamu sorumluluğunun özelleştirilmesi yoluyla büyüklük olarak küçültülmelidir. Orta vadede de devlet müdahalesi azaltılarak, ticaretin serbestleştirilmesi ve ihracatın gelişmesi anlamına gelen, 'piyasaya-dayanan' büyüme stratejileri benimsenmektedir.

Piyasa kapitalizminin olumlu yönleri;

- Piyasa kapitalizmi, teknolojiyi ve arge çalışmalarını bir ticaret olarak kabul ederek gelişmeleri için desteklemektedir. Bu da beraberinde bilginin en önemli ürün haline gelmesine olanak sağlamaktadır.
- Piyasa kapitalizmi, ekonomide istenilen her şeyin ticaretinin özgürce yapılabilme olanağı tanır.

Piyasa kapitalizminin eksiklikleri;

- Büyüme, istihdam, gelir dağılımı ve yoksulluk üzerinde olumsuz etkisi olduğu giderek belirgin hale gelmiştir.
- Ticaret ve sermaye akımlarının liberalleştirilmesi; eşitsizlik ve yoksulluğu azaltma, daha iyi sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik hizmeti sağlama gibi toplumsal hedefleri yerine getirmede tam olarak başarılı olamamıştır.
- Devlet yönetimindeki gelişme modellerine yönelik eleştirilerin oldukça ileri gittiğine dair eleştiriler de ortaya çıkmaya başlamış, devletin rolü yeniden tartışılır olmuştur.
- 2008 yılında ABD'de yaşanan küresel kriz ile bütün dünya, tahmin edilenden çok daha fazla küresel ekonomiye ve uluslararası ticarete bağımlı olduklarını

görmüştür Yani bir anlamda kriz küresel kapitalizmin ülkeleri organik bir bütün haline geldikleri gerçeği ile yüzleştirmiştir.

- Bu krizle birlikte piyasa kapitalizminin yönetilemez bir hale geldiği ve Batının 300 yıl sürmüş olan ekonomik ve buna bağlı olarak siyasi hakimiyetinde görece bir düşüşü, ortaya çıkarmıştır.
- Kapitalizm, tarihsel süreç içerisinde geçirdiği evrim boyunca belirli sürelerde büyük krizler üretmiştir. Ancak bu krizlerin her birinden sonra daha farklı kavramları bünyesinde toplayarak yeniden güçlenmeyi başarmıştır.

Devlet kapitalizminin özellikleri;

- Devlet faaliyetleri ve siyasal amaçlar büyüme, verimlilik, rekabet edebilirlik terimleri ile ifade edilen ekonomik gelişmeye yöneliktir.
- Büyüme ve rekabet edebilirlik hedefleri, dünyadaki gelişmiş ülke ekonomilerinin deneyimleri göz önüne alınarak belirlenmektedir.
- Devlet, özel mülkiyeti koruma ve piyasaların işleyişini sağlama taahhüdünde bulunmuştur. Müdahalelerini bu taahhütlerin sınırları içerisinde gerçekleştirir.
- Devlet, çok sayıda kurumla fikir alış-verişi ve özel sektörle de koordinasyon içinde çalışır. Bu şekilde elde edilen ilkeler, politikanın biçimlenme ve uygulanma sürecinin esas belirleyicileridir.
- Hükümetler; tarımsal alanların yeniden dağıtımını sağlayarak, finansal sistemi kontrol ederek, uzun dönem yatırımların sürdürülebilir olmalarını etkileyen döviz kuru, faiz oranı, fiyatlar genel düzeyi gibi temel ekonomik parametrelerde istikrarı oluşturarak, dış rekabetin iç piyasaya etkilerini ayarlayarak, kıt döviz rezervlerini etkin kullanarak, ihracatı teşvik ederek, ulusal teknoloji sistemini inşa ederek ve belirli endüstrilere yardım ederek piyasalara kılavuzluk etmektedir.

Devlet kapitalizminin olumlu yönleri;

- Devletin minimum etkili olmaması, rekabet avantajı sağlamaktadır.
- Dış ticaret ve devletin büyüklüğü arasındaki pozitif ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki, devlet kapitalizmi daha da artmaktadır. Örneğin Devlet kapitalist bir

ekonomi modeli uygulayan Çin'de, dışa açılma seviyesi son derece yüksektir. Çin ekonomisini doğrudan yabancı sermayeye dayandırmıştır. Bu bağlamda yapılan reformlarla devlet bürokrasisi ve gücü de yenilenmiştir.

- Devlet kapitalizminde devlet önemli bir rol oynamaktadır. Ancak bu modelde devlet her an müdahale etmez ve kısıtlamaz. Devlet düzenleyicidir ve kamu mallarının sağlayıcısıdır.
- Piyasa kapitalizminde savunulan devlet müdahalesinin büyümeyi yavaşlatacağı yönündeki görüş devlet kapitalizmi ile çürütülmektedir. Devlet kapitalist modeli uygulayan ülkeler, 2008 küresel krizinde bile büyümeyi sürdürebilmeyi başarmışlardır.
- 2008 küresel krizinden, diğer ülkelere göre çok daha az etkilendikleri görülmektedir.
- Devlet kapitalizminde, devlet politikalarını azaltmak ve kamu kurumlarını küçültmek yerine, politikaları ve kurumları değiştirme uygulamaları görülür. Kamu sektörünün mutlak büyüklüğü ile devlet müdahalelerinin yoğunluğu ve kapsamı, devletin faaliyet yöntemlerinden ve kamunun özel sektör ile kurmuş olduğu ilişki biçimlerinden daha az önemlidir. Buna göre, hükümet müdahalelerinin hangisinin değişmeden süreceği, hangi faaliyetlerinin ticarileşeceği, özelleştirileceği, hangi faaliyetlerde temsilci olarak görevlendirileceğini belirleme görüşü önemli hale gelir.

Devlet kapitalizminin olumsuz yönleri;

- Şirketler doğrudan ya da örtülü ödenek alarak devlet tarafından garanti altına alınırlar.
- Piyasayı düzenleyen mercii bizzat devletin kendisidir.
- Rekabet koşullarındaki eşitlik bozulur.
- Şeffaflık azalır.

KAYNAKÇA

- Adda, J., (2002). Ekonominin Küreselleşmesi, İstanbul: İletişim Yayınları
- Akgüner, A., (2012). “Küresel Kapitalizm”, <http://blog.milliyet.com.tr/kuresel-kapitalizm/Blog/?BlogNo=343559> (E.T.: 09.05.2013).
- Aktan, C., Vural, C., (2008). İstiklal Y., “Globalleşme Sürecinde Çokuluslu Şirketler”, <http://www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/aktanmakale.pdf>
- Alantar, D., (2008). Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme, Maliye Finans Yazıları, Sayı: 81.
- Arı, T., (2004). Uluslararası İlişkiler Teorisi. İstanbul. Alfa Yayınları.
- Arrighi, G., (2000). Uzun Yirminci Yüzyıl: Para, Güç ve Çağımızın Kökenleri. Çev. Boztemur, R., Ankara: İmge Kitabevi.
- Arrighi, G., (2005a). “Hegemony Unravelling-I”. New Left Review. Vol:32.
- Arrighi, G., (2005b). “Hegemony Unravelling-II”. New Left Review. Vol:33.
- Arısoy, E., Bayar, G., Soranlar, B., Asya'nın Devi: Çin Halk Cumhuriyeti. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı; <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/temmuz2004/asya1.htm>, (E.T.: 16/02/2013)
- Bayramoğlu, S., (2002). Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim. Praksis, Sayı 7, ss: 85-116.
- BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, Sayı: 11, Ağustos, 2008.
- BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, Sayı: 13, Mart, 2009.
- BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, Sayı: 14, Haziran,2009.
- BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, Sayı: 15, Eylül, 2009.
- Beaud, M., (2003). Kapitalizmin Tarihi, Çev. Fikret Başkaya. Ankara: Dost Yayınevi,.
- Blecher, M., College O., (2005). Inequality and Capitalism in China, Conference on Inequality and Difference in the Third World, American Political Science Association, September 2, Washington.
- Braudel, F., (1984). Medeniyet ve Kapitalizm, İstanbul: İz Yayıncılık.

- Burchill, S., Linklater, A., Devetak, R., Paterson M., True J., (2001). Realism and Neo-Realism, Theories of International Relations, London.
- Celil, A. R., (2001). Çin’de Ekonomik Kalkınma Girişimleri ve Ekonomik Reformlar” Cilt III, Sayı: 1 Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi.
- Chandrasekhar, C. P., (2006). Continuity or Change: Finance Capital in Developing Countries a Decade After, International Development Economic Associates.
- Cohen-Tanugi, L., (2008). The Shape of The World to Come-Charting The Geopolitics of a New Century. NewYork. Columbia University Press.
- Çiviler, A., (2003). Türk-Çin İlişkileri, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Das, D., (2002). “Globalization: A Guide for the Concerned Policymaker”. CSGR Working Paper No. 91/02, January.
- Davutoğlu, A., (2001). Stratejik Derinlik. İstanbul: Küre Yayınları.
- Dedekoca, E., (2012). “Devlet Üzerinden Kapitalizm”
<http://www.21yyte.org/arastirma/ekonomik-arastirmalari-merkezi/2012/02/20/6491/devlet-uzerinden-kapitalizm/pdf> (E.T. 16.02.2012)
- Demir, F., (2008). ABD Mortgage Krizi, BDDK Yayını, Çalışma Tebliği
- Denis, H., (1973). Ekonomik Doktrinler Tarihi. Cilt I, Çev.: A. Tokatlı.
- Dobb, M., (1981). Kapitalizm Sosyalizm Azgelişmiş Ülkeler ve İktisadi Kalkınma, Çev.: Mehmet Selik. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları. 464.
- Drache, D., (February, 1999). Globalization: Is There Anything to Fear?. CSGR Working Paper No. 23/99.
- Ekinci, A., (2005). Çin Yabancı Sermaye Türkiye. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Erdoğan, H., (2004). Avrupa’nın Geleceğinde Türkiye’nin Önemi ve NATO İttifakı, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Egin, A., (Aralık 2001). Ulus-Devlet ve Küreselleşmeye İlişkin Bazı Tartışmalar. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 25, No: 2,.
- Eslen, N., (15 Aralık 2008). Çok Kutuplu Düzen. Cumhuriyet Strateji.

- Frechette, L., (May 24-25, 2007). International Governance, the G8 and Globalization, Remarks prepared for the conference on “Workshop or Talking Shop? Globalization, Security and the Legitimacy of the G8,” Brussels.
- Foster, J. B., (2005). Emperyalizmin Yeniden Keşfi, İstanbul: Devın Yayınları.
- Girgin, K., (2002). 21. Yüzyıl Perspektifinde Dünya Siyaseti. İstanbul: Okumuş Adam Yayıncılık.
- Gordon, D. M., (1988). The Global Economy: New Edice or Crumbling Foundations, New Left Rewiev No. 168, March-April.
- Gülboy B., (2001). 19. Yüzyılda Uzakdoğu Asya’daki Güç Dengesinin Evrimi. Çin’in Gölgesinde Uzakdoğu Asya. Der: Deniz Ülke Arıboğan. İstanbul: Bağlam Yayınevi.
- Güzelsarı, S., (2003). Küresel Kapitalizmin Anayasası. GATS. Praksis, Sayı:9.
- Hart-Landsberg, M., Burkett, P. (2006). China and the Dynamics of Transnational Accumulation: Causes and Consequances of Global Restructuring. Historical Materialism, Vol:14- 3, pp: 3-43.
- Hart. M., Negri A., (2003). İmparatorluk. Çev: Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Howe, A., (1997). Free Trade and Liberal England 1846–1946. Oxford: Clarendon Press.
- Huntington, S. P., (2004). Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzenin Yeniden Kurulması. Çev.: Mehmet Turhan ve Cem Soydemir. İstanbul: Okyanus.
- Hutton, W., (2007). The Writing on the Wall-China and The West in The 21st. Century. London: Abacus.
- Ikenberry, G. J., (2008). The Rise of China: Power, Intstitutions and The Western Order, in China’s Ascent: Power, Security, and The Future of International Politics. Edt.:Robert S.Ross and Zhu Feng. pp: 89-114.
- Jessob, B., (2005). Capitalism and Its Future: Remarks on Regulation Government and Governance, Review of International Political Economy, pp: 316.
- Karabulut, B., (2005). Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik. Ankara: Platin Yayınları.

- Karaca, K., (2003). Dünyadaki Yeni Güç Çin: Tek Kutuptan Çift Kutuba. İstanbul: IQ Kültürsanat Yayıncılık.
- Kırım, A., (2009). Krizden Nasıl Çıkarız?, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Knight, J. ve Xue, J., (2006). How High is Urban Unemployment in China, Journal of Chinese Economy and Business Studies, Vol:4- 2. pp: 91-107.
- Köse, A. H., ve Öncü, A., (2006). Tahsildarlar ve Borçlular: Karşı İktisat Gözüyle Dünya Kapitalizmi ve Türkiye, İstanbul: Evrensel Basım Yayım.
- Landes, D. S., (1995). Kapitalizmin Doğuşu, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Lardy, N. R.; (2000). The Evolving Banking System, The Economic Development of Modern China. Vol. 3, Ed. Joseph C. H. Chai, Cheltenham, Edward Elgar.
- Li, M., (2005). The Rise of China and the Demise of the Capitalist World-Economy: Exploring Historical Possibilities in the 21st Century, Science&Society, Vol:69.
- Lin, J., (2008). The Impact of the Financial Crisis on Developing Countries. Paper presented at the Korea Development Institute.
- Löwy, M., (1999). Dünyayı Değiştirmek Üzerine. Çev.:Y. Alogan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Mandelbaum, M., (2010). The Frugal Superpower-America's Global Leadership in a Cash-Strapped Era. NewYork: PublicAffairs.
- Marx, K., Engels, F., (2013). Alman İdeolojisi. Çev.: Olcay Geridönmez, Tonguç Ok, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Milner, V. H., (September 2005). Globalization, Development, and International Institutions: Normative and Positive Perspectives.
- <http://www.princeton.edu/~hmilner/forthcoming%20papers/Review%20Essay%20v5.pdf>. (E. T.: 16 Mayıs 2013).
- OECD; (2002). China in the World Economy. OECD Publishing.
- Ohmae, K., (1990). The Borderless World: Power and Strategy in the Interlinked Economy. London.
- Önder, İ., (1998). Uluslar üstü Sermaye Anayasası: AI, İktisat, Sayı:381. s.33- 34.

- Öniş, Z., Erdoğan, M., (2002). 11 Eylül ve Dengeli Küreselleşme, Foreign Policy. ss.14-20.
- Özbek, O., (2009). Küresel Krizin Dünya Ekonomisine Etkileri Ve Geleceği. AR&GE Bülten.
- Özkıvrak, Ö., ve Dileyici, D., (2001). Globalleşme, Bölgeselleşme, Mega Rekabet ve Türkiye, Dış Ticaret Dergisi, Sayı: 20.
- PBC, (2007). Annual Report 2007, Beijing: PBC.
- Qin, S., (1997). Çin, İstanbul: Yeni Yıldız Yayınevi.
- Qian, Y., (1994). Financial System Reform in China: Lessons from Japan's Main Bank System. <http://elsa.berkeley.edu/~yqian/91-4.pdf>. (E. T. 19 Mayıs 2013).
- Primakov, Y., (2010). Rusyasız Dünya, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Rachman, D., (2010). Zero-Sum World-Politics, Power and Prosperity After The Crash. London: Atlantic Books.
- Reich, R. B., (2007). Supercapitalism-The Transformation of Business, Democracy, and Everyday Life. New York: Vintage Books.
- Robinson, W. I., (2002). Küresel Kapitalizm ve Ulus ötesi Kapitalist Hegemonya: Kuramsal Notlar ve Görgül Deliller. Praksis. Güz 8. s.125-168.
- Russett B., (1992). World Politics: The Menu for Choice, St. Martin's, Boston.
- Sam N., Sam R., (2010). Küreselleşen Dünyada Değişimin Farklı Yüzleri. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Sandıklı A., Güllü, İ., (2005). Geleceğin Süper Gücü Çin. İstanbul: Tasam Yayınları.
- Savaş, V., F., (1986). Keynesyen İktisat Yıkılırken, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul.
- Schlzinger, R.D., (1998). U.S. Diplomacy Since 1900. New York: Oxford University Press.
- Siddigui, K., (2009). Financial Crisis and Its Impacts on the Economies of China and India, Research Applied Economies, Macrothink Institute, Volume: 1 No: E3
- Sönmezoglu, F., (2002). Uluslararası İlişkilere Giriş. İstanbul: Der Yayınevi.

- Tabb, W. K., (2002). Ahlaksız Fil, 21 Yüzyılda Küreselleşme ve Sosyal Adalet Mücadelesi. Çev. E. Özkaya. Ankara: Epos Yayınları.
- Touraine, A., (2000). Modernliğin Eleştirisi. Çev.: H. Tufan, Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.
- Urry, J., (1995). Örgütlü Kapitalizmin Sonu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Uygun, O., Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi, Anayasa Yargısı Dergisi. Cilt 20; www.anayasa.gov.tr/eskisite/anvarg20/uygun.pdf
- Uygun, O., (2007). “Üç Büyük Küreselleşme Dalgası”, <http://www.stratejik.yildiz.edu.tr/makale.htm>. (E.T.: 8 Mart 2013)
- Ülgener, S. F., (1981). İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası, Der Yayınları, İstanbul.
- Wallach, L., Sforza, M., (2001). DTÖ Kimin Örgütü? Şirket Küreselleşmesine Direnmek İçin Nedenler. İstanbul: Metis Yayınları.
- Wallerstein, I., (1994). The Agonies of Liberalism: What Hope Progress., New Left Review, Vol:204. pp: 3–17.
- Wallerstein, I., (1998). Liberalizmden Sonra, Çev.: Erol Öz. İstanbul. Metis Yayınları.
- Wallerstein, I., (2004). Amerikan Gücünün Gerileyişi. Çev.: Tuncay Birkan. İstanbul:, Metis Yayınlar.
- Wallerstein, I., (2006). Jeopolitik ve Jeokültür. Çev.: Mustafa Özel İstanbul. İz Yayıncılık.
- Yabuki, S., Harner, S.M., (1999). China’s New Political Economy,. Westview, Colorado.
- Yeldan, E., (2002). Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler. Praksis, S:7. s: 9–34.
- Yıldızoğlu, E., (2003). Hegemonyadan İmparatorluğa, İstanbul: Everest Yayınları.
- Yılmaz, D., (2009). TCMB 77. Olağan Genel Kurul Toplantısı Açılış Konuşması, Ankara.